

ΛΕΣΧΗΝΙΑ ΡΩΜΑΙΣΤΟΥ

ΥΠΟ

RUD VON IHERING

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΤΩΝ «ΝΟΜΙΚΩΝ ΦΥΛΛΩΝ» *

Μὲ ἐρωτᾶτε, ἂν ἐκωφάθην· μικροῦ δεῖν· ἐδειλίκασα καὶ δὲν τολμῶ πλέον νὰ ἐξακολουθήσω τὴν Λεσχηνίαν μου κατὰ τὰ ἄχρι τοῦδε. Ἦκουσα ὅτι προσέκρουσα κύκλοις τισὶ καὶ δὴ ἔχω ἄμεσον δεῖγμα τούτου ἐκ Πράγης ἐπιρρίπτον μοι μέγα ἄδικον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ δημιουργὸς τοῦ δείγματος τούτου ἀπέκρυψε τὸ ὄνομά του ὑπὸ τὴν ἀόριστον ὑπογραφὴν «Πολλοὶ τέως ἀναγνώσται τῶν «Νομικῶν Φύλλων», ἀδυνατῶ ἐντελῶς ν' ἀπαντήσω αὐτῷ ἰδιαιτέρως καὶ ἐπομένως δράττομαι τῆς παρούσης εὐκαιρίας, ὅπως πληροφορήσω αὐτὸν, ὅτι δὲν κατοικῶ ἐν Giessen ἀλλ' ἐν Göttingen καὶ, ἂν τὸ ἐκεῖ ταχυδρομεῖον μὴ ἐγίνωσκε τὸν τόπον τῆς κατοικίας μου κάλιον αὐτοῦ, δὲν ἤθελον λάβει τὴν ἐπιστολὴν του καὶ ἤθελον στερηθῆ τῆς γνώσεως τῆς ἐντυπώσεως, ἣν παρήγαγεν ἡ Λεσχηνία μου τοῖς τέως ἀναγνώσταις τοῦ ὑμετέρου φύλλου ἐν Πράγῃ. Ὁ ἐπιστέλλων, ὁ ἐν ὀνόματι πάντων τούτων λαμβάνων τὸν λόγον, εἶναι λίαν διατεθειμένος νὰ μὲ λυπήσῃ, ἡ δὲ ἐπιστολὴ αὐτοῦ ἤθελον εἶσθαι ἀμίμητος, ἂν τὸ εὐτράπελόν του ἐξισούτο πρὸς τὴν διάθεσίν του. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεῖγμα, ὅπερ μοὶ παρέσχε, ἐννοῶ δικτὶ οὐδόλωσ ἀρέσκει αὐτῷ ἡ «Λεσχηνία» μου τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε καὶ εἰς ἐμέ, ἂν ἐκρυπτόμην ὑπὸ τὸ δέρμα του. Ἀναμιμνήσκομαι ἐνταῦθα ἀπαντήσεώς τινος δοθείσης ὑπὸ τινος εὐτραπέλου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὑβρίζον ἕτερον ἀποκαλοῦντες αὐτὸν ψευδευλαβῆ,¹ ἂν εἶχον τοιαύτην κεφαλὴν, εἶπε, θὰ ἀπηγχονιζόμενη ἐπίσης. Ἄν εἶχον καὶ ἐγὼ τοιαύτην κεφαλὴν, οἶαν ὁ ἐκ Πράγης ἀνώνυμος ἐπιστολογράφος, ὁ κόσμος θὰ ἦτο ἐξησφαλισμένος κατὰ πάσης «Λεσχηνίας» μου.

Δὲν ἤθελον δὲ λάβει τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὸσφ σπουδαίαν ἔποψιν ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς ἐκείνης, ἐμφανίσεως τὴν συμμετοχὴν πάντων τῶν ἐν Πράγῃ ὑμετέρων συνδρομητῶν· αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀπαλλάξω ὑμᾶς τοῦ κινδύνου ἀπωλείας τοσούτων συνδρομητῶν. Πρέπει νὰ σκεφθῆτε ὠριμότερον. Οἱ ὑμέτεροι συνδρομηταὶ ἀπαιτοῦσιν ἐβδομαδιαίαν προσφορὰν

* Ἴδε σελ. 289.

1 Kopfhänger, ἡ ἐπομένη ἀπάντησις στηρίζεται ἐπὶ τῆς κατ' ἰδίαν σημασίας τῶν δύο λέξεων Kopf—κεφαλὴ, Hänger—ἀπαγχονιστής.

σοβαρᾶς νομικῆς ὕλης, ὑμεῖς δ' ὀφείλετε νὰ ἐκτελεῖτε τὰς ἐπιθυμίας των. Ἄν λοιπὸν θέλητε, ὡς ἐξάγω ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ὑμῶν, νὰ ἐξακολουθήσω πέμπων ὑμῖν Λεσχηνίας, πρέπει χάριν τοῦ ὑμετέρου συμφέροντος καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως ἀμφοτέρων τῶν κύκλων τῶν ὑμετέρων ἀναγκαστῶν, ὧν ὁ μὲν ἐπιμένει ἀπαιτῶν τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν ἄχρι τοῦδε ὑπάρχουσαν ὕλην, ὁ δὲ ἀρέσκειται καὶ εἰς τὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνάγκωσιν ἐλαφροτέρων ἀντικειμένων, πρέπει, λέγω, νὰ μεταχειρισθῆτε τὸ ἔσχατον τῶν ὑπολειπομένων μέσων καὶ νὰ δημοσιεύητε ἕκαστον ἀριθμὸν τῶν «Νομικῶν φύλλων» ὑπὸ δύο μορφᾶς· τὴν μὲν μετὰ, τὴν δ' ἄνευ τῆς «Λεσχηνίας». Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς θερμῶς ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς προτάσεώς μου ταύτης, μὴ οὔσης πρωτοφανοῦς· ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν μίξ τῶν προκριτωτάτων ἐφημερίδων τῆς Γερμανίας ἐξεδίδετο ὑπὸ δύο μορφᾶς, τὴν μὲν διὰ τὴν Αὐστρίαν ὑπὸ τὸν Μέττερνιχ, πρκειαν, ἄκκλον, ἀβλαβῆ· τὴν δὲ ἤττον περιδεῆ δι' ὀλόκληρον τὸν λοιπὸν κόσμον. Καὶ ἡ ἱστορία δ' αὐτῆ τῆς φιλολογικῆς περιέχει παραδείγματα, καθ' ἃ ἀντίτυπα τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἶχον δημοσιευθῆ ὑπὸ διαφόρους μορφᾶς χάριν ὀρισμένων προσώπων. Συγγραφεύς τις ἐπιθυμῶν νὰ ἀφιερῶσιν τὸ ἔργον αὐτοῦ πλείοσιν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν νομικῶν, οὐχὶ ἐκάστῳ pro rata (συμμέτρως) ἀλλ' in solidum (εἰς ὀλόκληρον), ἔλυσε τὸ κατὰ τὸ φαινόμενον ἄλυτον τοῦτο πρόβλημα, διὰ τῆς μεταλλαγῆς τοῦ φύλλου τῆς ἀφιερώσεως ἀναλόγως τοῦ λαμβάνοντος αὐτὸ πρόσωπου. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τῆς λύσεως ταύτης, ἐξήρτηται ἐκ τῆς παντελοῦς ἀγνοίας τῶν correi (συνδανειστῶν) τούτων. Πλὴν ὑμεῖς οὐδένα διατρέχετε κίνδυνον ἐκ τῆς διπλῆς ἐκδόσεως. Ἀναγγεῖλατε αὐτὴν δημοσίᾳ καὶ ἄφετε τὴν ἐκλογὴν τοῖς συνδρομηταῖς.

Ἡ ἐπιστολή μου περατοῦται ἐνταῦθα· νῦν μεταβαίνομεν ἀμφοτέροι εἰς τὴν «Χρυσὴν νῆσσαν» καὶ συνεχίζομεν τὴν ὁμιλίαν, ὁ δὲ τυχὸν σπουδαιότερός πως χαρακτηρ αὐτῆς ἀποδοτέος τῇ ψυχικῇ πιέσει, ὑφ' ἣν εἰσέτι διατελῶ ἕνεκα τῶν λόγων τοῦ ἀνωτέρου ἐπικριτοῦ.

III

Πλούσιος καὶ πένης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πολιτικῇ Δικονομίᾳ τῶν Ρωμαίων.

Ἐκπλήττεσθε ἐπὶ τῇ θεᾷ θέματι ἀλλοίου τοῦ προαγγελθέντος διὰ τὴν προσεχῆ συνέντευξιν ἡμῶν· μοὶ ὑπομνησθετε, ὅτι τὸ δεύτερον τεμάχιον τῆς νομικῆς συλλογῆς μου ὑπεσχόμην ὑμῖν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ παγίς τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας». Ἀφῆκα αὐτὴν οἴκοι, φοβηθεὶς τὴν κατὰχρησιν· ἄλλως τε καὶ οἱ ὑμέτεροι ἀναγκῶσται δέονται ἀναψυχῆς, μετὰ τὰς ἐκ τῆς ἐτέρας παγίδος ἐντυπώσεις. Ἄλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι οἱ ἀνα-

γνωσται ἐξηπατήθησαν διὰ τοῦ παιᾶνος τῶν δανειστῶν· οὐδὲ λέξις ἀληθεύει ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ μεταξὺ ἔμαθον. Εἶμαι ὅμοιον πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Σιμωνίδου καὶ ἄλλας παραποιήσεις, ὧν θύματα ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι· δὲν ἠπατήθη ἄρα ἐγὼ μόνον. Μὲ ἠρώτησαν πολλαχόθεν ποῦ εὑρηται τὸ λατινικὸν κείμενον τοῦ παιᾶνος, ἀν ἐτυπώθη ἤδη ἢ ἀν πρέπει νὰ περιμένωσιν ἔτι ἐπὶ πολὺ, μέχρις οὗ ὁ Bruns διὰ νέας ἐκδόσεως τῶν fontes juris Romani antiqui καταστήσῃ αὐτὸ κοινὸν κτῆμα. Αἱ ἐρωτήσεις αὗται ὄθησάν με πρὸς ἔρευναν, ἧς τὸ δυσάρεστον ἀποτέλεσμα ἀνακοινῶ ὑμῖν ἄνω. Κρίμα! Πόσον ὄρατον θὰ ἦτο, ἀν ὁ παιᾶν ἦν γνήσιος. Οὐχ ἤττον μὴ μεταβάλλετε ἰδέαν περὶ τῆς γνώμης μου ὡς πρὸς τὴν usucapio pro herede lucrativa, ἧς μέγα στήριγμα ὑπῆρξεν ὁ παιᾶν οὗτος. Ἡδύνατο νὰ ἦ γνήσιος, ἄτε κεκτημένος ἐσωτερικᾶ στοιχεῖα γνησιότητος· εἶναι δὲ κρείσσων δοκιμῶν τινων πρὸς συμπλήρωσιν χασμάτων ἐν ταῖς πηγαῖς καὶ περιέχει ἐν ἐκντῷ ἱκανῶς τὸ πιθκνόν, ὅπως ἀντικύρση καὶ ταῖς ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων διδασκάλων γενομέναις ἀποπειραῖς.

Νῦν ἀρξώμεθα τοῦ ἡμετέρου θέματος!

«Πλούσιος καὶ πένης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πολιτικῇ δικονομίᾳ τῶν Ρωμαίων;» ἀπορεῖτε· οὐδέποτε ἠκούσαμέν τι περὶ τοιαύτης διαφορᾶς ἐν τῷ ἀρχαίῳ δικαίῳ ἢ μὴ ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δικονομίᾳ δικαίον διάφορον, δικαίον ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν διαδίκων;» Δικαίως ἐκπλήττεσθε, οὐδ' ἐγὼ ἤκουσά τί ποτε περὶ τοιοῦτου θέματος· εἶναι ἰδική μου ἀνακάλυψις, ὡς ἔλεγεν Ὀλλανδὸς τις ἐν Karlsbad, ἐμφανισθεὶς εἰς τὸ δημόσιον κεκοσμημένος δι' ἐντελῶς ἀγνώστου παρρησίου καὶ τοσοῦτον ἐξεγείρας τὴν κοινὴν περιέργειαν, ὥστε ἐτόλμησέ τις νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν, τίνοις ἔθνοισ ἦν τὸ παρρησιον. Ἐφεύρεσις ἰδική μου, ἀπήντησε. Γινώσκετε τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ἀντλῶ τὰς ἀνακαλύψεις μου· τὸ σιγᾶρον μου. Δὲν χρειάζομαι δὲ σιγᾶρον Havana· ἄρκει πρὸς τὸν πρὸντα σκοπὸν ἐκ τῶν συνήθων· πλὴν ἐκεῖνο εἶναι γραφικώτερον· τὰ ἐπόμενα ὅμως βρῖνουςιν ὅλως φυσικῶς καὶ ἀπαιτοῦσι μόνον ἀπλὴν σκέψιν. Ἀλλὰ φυσικῶ τῷ λόγῳ πρέπει νὰ κέκτηται τις τὴν ἱκανότητα ν' ἀναγινώσκῃ τὰ διάστιχα ἐν ταῖς πηγαῖς· ὅ,τι ἀνακοινῶσω ὑμῖν μχταίως θὰ ἀναζητήσητε ἐν ταῖς τετυπωμέναις λέξεσιν· ἴσα ἴσα δὲ, διότι οὐδεὶς εἰσέτι ἐπειράθη ν' ἀναγνώσῃ τὰ διάστιχα ταῦτα, ἔμεινε τὸ ἀνωτέρω θέμα ἀγνώστον μέχρι τοῦ νῦν. Πλὴν ἐλπίζω ὅτι θὰ ἀνυψῶσω αὐτὸ νῦν τόσον, ὥστε οὐδεὶς ἐφεξῆς θὰ ἀντιπαρέλθῃ αὐτὸ ἀπαρητητί. Ἄν δὲ τὸ κέρδος, εἰς ὃ ἐκ τῆς πραγματείας μου ταύτης ἀφορῶ συνίστατο ἀπλῶς ἐν τῇ ἐξηγήσει παρραθέντος ἄχρι τοῦ νῦν μέρους τῆς ἀρχαίας δικονομίας, ἤθελον πραγματευθῆ ἴσως τὸ θέμα μου ἐνώπιον ἀναγκαστῶν πρὸ πάντων ἐκ τῆς τάξεως τῶν νομικῶν τῆς Αὐστρίας· ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν πραγματείαν ταύτην ἐνδιαφέρον ὑπερβαίνει πολὺ τὰ ὄρια τῆς

πολιτικής δικονομίας, ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν γένει ἱστορίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ δὴ εἰς τὴν διαμάχην τῶν πατρικίων καὶ πληθείων.

Τὸ πεδῖον, ἐν ᾧ ποιοῦμαι τὴν ἔρευναν, ἀνήκει τῇ ἀρχαίᾳ διαδικασίᾳ· περὶ τῆς ἰδιαζούσης φύσεως ταύτης παραλείπω νὰ εἴπω πολλὰ ἐνταῦθα, ἅτε ἀπαιτούσης ἰδιαζούσαν ἐντελῶς ἐπεξεργασίαν.¹ Γινώσκετε βεβαίως, ὅτι ἡ διαδικασία αὕτη συνίστατο εἰς τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ *nulla actio sine lege* ἢ, ὡς ἀποκαλῶ αὐτὴν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ παραπομπῇ, εἰς τὴν ἀναφορικὴν τοῦ νόμου μέθοδον· κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον ἐκάστη ἀπαίτησις ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ δικαστηρίου μόνον ἔχουσα ἐφ' ἑαυτῆς αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ νόμου.

Ἡ ἀρχαία διαδικασία περιεῖχε κατὰ Γάκιον πέντε εἶδη ἀγωγῶν, ὧν δύο μόνον πρὸς τὸ παρὸν δεόμεθα· τὴν *legis actio sacramento* καὶ τὴν *per manus injectionem*. Ἀγνοῶν, ἂν ἐνθυμηθεὶς αὐτὰς ἀκόμη ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ Πανεπιστημίου, δὲν κρίνω περιττὸν νὰ διαλάβω τινὰ χάριν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐνταῦθα προσθέμην.

Καὶ πρῶτον περὶ τῆς *legis actio sacramento*· ἀπετέλει τὸν κανονικὸν τύπον τῆς ἀρχαίας διαδικασίας, *generalis erat* κατὰ Γάκιον, ἐφαρμοζομένη ἐν ἑλλείψει ἄλλης πανταχοῦ. Ἡ ἀγωγή αὕτη εἶχεν ὡς ἰδιαζόν τὸ *sacramentum*, τὸ στοιχίημα, καταβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἠττωμένου ἐν τῇ δίκῃ, καὶ ἀνερχόμενον εἰς 500 μὲν ἄσους, τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης τιμωμένου τοῦλάχιστον χιλίων ἄσων, εἰς 50 δὲ ἕνεκα κατωτέρου ποσοῦ. Τυπικῶς μὲν περιστρέφετο ἡ δίκη περὶ τοῦ ἀληθοῦς τοῦ στοιχήματος, ἦτοι τίνος ἦν τὸ *sacramentum justum* — τίνος *injustum* καὶ οὐχὶ περὶ τὴν οὐσίαν τῆς δίκης· παρεμφερὴς πρὸς τὸ τῆς *formula* ἐν τῇ *actio praejudicialis*, ἔνθα ἡ δίκη διεξήγετο ὑπὸ τὸν τύπον στοιχήματος καὶ ὁ δικαστὴς ἐπίσης ἐμμέσως ἀπεφάσιζεν ἐπὶ τῆς οὐσίας, ἀμέσως δὲ μόνον περὶ τοῦ στοιχήματος διαγιγνώσκων. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ στοιχήματος τῆς *formula* τὸ ποσὸν ἀπεδίδοτο τῷ νικῶντι διαδίκῳ, ἦτο τόσῳ εὐτελες, ὥστε ἀνεφαίνετο ἡ ἀληθής, πρὸς μόνην τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἀπαράκλιτος σημασία αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς *legis actio sacramento* συνέβαινε διάφορόν τι. Τὸ ποσὸν ἀπεδίδοτο οὐχὶ τῷ ἀντιδίκῳ ἀλλὰ τῷ *aerarium* (δημοσίῳ ταμείῳ) κατὰ Γάκιον (IV. 13) *in publicum cedebat*. Ἡ ἀρχικὴ μορφή ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ *sacramentum* τὸ ὄνομα τοῦτο συνίστατο κατ' ἐμὴν γνώμην εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ ποσοῦ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ταμείῳ χάριν θρησκευτικῶν σκοπῶν· ἡ πρωτίστη αὕτη χρῆσις ρητῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Festus² ἔχοντες δ' ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν Βάρρωνα,³ δυνάμεθα, φρονῶ, νὰ ἀποκαταστήσωμεν ἐντελῶς τὴν

¹ Ὁρα τὸ «Πνεῦμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου» Μέρος Β' Τμήμα Α' Σελ. 631—663 τῆς Γ'. ἐκδόσεως.

² Festus, *sub sacramentum consumebatur id in rebus divinis*.

³ De lingua latina V. 180.

ἀρχαίαν μορφήν τῆς ἀγωγῆς, ἦτοι παραδεχόμενοι τὴν ὑπὸ τῶν διαδίκων κατάθεσιν τοῦ ποσοῦ *in sacrum* ἢ *ad pontem* δηλ. *ad pontem sublicium* τὴν ἔδραν τῶν Pontifices. Ἐκ τούτων μόνῳ τῷ νικῶντι ἀνεστρέφετο ἡ κατάθεσις. Κατὰ τὴν νεωτέραν μορφήν, ἣν ἔχει ὁ Γάκιος πρὸ ὀφθαλμῶν, τὸ *sacramentum* δὲν κατετίθετο πλέον ἀρχομένης τῆς δίκης, ἀλλὰ παρείχοντο μόνον ἐγγυηταὶ (*praedes*) ὑπὸ τῶν διαδίκων· μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς δίκης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Festus, εἰσέπραττον τὸ ποσὸν οἱ *triumviri capitales* συμφώνως τῇ *lex Papiria* καὶ ἀπέδιδον αὐτὸ τῷ *aerarium*.

Τὸ διττὸν τοῦτο τῆς μορφῆς τοῦ *sacramentum*: ἡ ἄμεσος κατάθεσις καὶ ἡ μετέπειτα εἰσπραξις προηγουμένης τῆς ἐγγυοδοσίας, ἐστὶ προῖον τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ, ἐμφανιζομένου ὑπὸ μὲν ἐκείνην ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ὑπὸ δὲ ταύτην ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Καὶ περὶ τούτου συμφωνοῦσιν ἄπικτες σχεδὸν οἱ ἱστορικοὶ, πλὴν τοῦ Huschke, οὕτινος τὴν ἐναντίαν γνώμην ὀψόμεθα παρακατιόντες· κρίνω δὲ περιττὴν τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν τὴν γνώμην ταύτην ὑποστηρίζοντων λόγων. Ὁ εἰδὼς κατὰ τι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, οὐδόλως ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀποδοτέα ἐκατέρω τῶν μορφῶν θεσμοῦ τίνος, ὧν ἡ μὲν θρησκευτικὴ ἢ ἱερὰ, ἡ δὲ βέβηλος ἢ κοσμικὴ. Γλωσσικῶς πιστοποιεῖται ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς ἀγωγῆς ταύτης δι' αὐτῆς τῆς λέξεως *sacramentum*. Τοῦτω συνάδει καὶ ἡ μαρτυρία περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ ποσοῦ εἰς θρησκευτικούς σκοποὺς καὶ τῆς εἰσπράξεως αὐτοῦ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τῶν Pontifices· ὅπως δήποτε δ' ἐκτιμωμένης τῆς γνώμης μου, καθ' ἣν ἡ *legis actio sacramento* ἀρχικῶς διεξήγετο ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ δικαστηρίου, ρηταὶ μαρτυρίαι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς πηγαῖς¹ περὶ τῆς μεγάλης συμμετοχῆς τῶν Pontifices ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ὑπάρξεως ἱερᾶς περιόδου τῆς νομικῆς ἐπιστήμης πρὸ τῆς βεβήλου. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπήγαγεν ἡ *legis actio sacramento* ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς μορφήν, ἣν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νεωτέραν, ὑφ' ἣν παρίσταται ἐν ταῖς εἰσηγήσεσι τοῦ Γάκιου, δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *θρησκευτικὴν*. Ἡ δὲ πρόδος ἀπὸ τῆς μιᾶς μορφῆς εἰς τὴν ἑτέραν ἐχαρκακτηρίζετο οὐ μόνον διὰ τῆς εἰς διάφορα ταμεία καταθέσεως (ἐκκλησιαστικῶν ταμείων — *aerarium*) καὶ τῆς φυσικῆς συνεπειᾶς, τῆς παρὰ διαφορῶν ἀρχόντων εἰσπράξεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ χρόνου τῆς καταθέσεως (ἀρχὴ—πέρας τῆς δίκης). Κατ' ἐμὴν γνώμην, ἡ ἐπικρατούσα ἐλάχιστου ποιεῖται τὴν ἐσχάτην ταύτην διαφορὰν, διορθῶσα ἐν αὐτῇ μεταβολὴν μόνον τοῦ τρόπου τῆς εἰσπράξεως καὶ οὐχὶ καὶ τοῦ τῆς διαθέσεως. Τὰ ἐκ τοῦ *sacramentum* εἰσοδήματα ἀνῆκον κατ' ἐμὲ ἀπὸ τῆς μεταλλαγῆς ταύ-

¹ L. 2 § 6 de o j 12..... *Omnium tamen harum et interpretandi scientia et actiones apud collegium pontificum erant, ex quibus constituebatur, quis quoquo anno praesset privatis*.

της τῆ ἐπικρατεῖα — in publicum cedebat κατὰ Γάτιον. — Πρὸς τοῦτον δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ Βάρρων (ad aerarium redibat) μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι παρὰδέχεται τοῦτο διὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς τὸ ποσὸν εἰσεπράττετο ὑπὸ τῶν Pontifices, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἔρθον, διότι ἄλλως μένει ἀνεξήγητον πῶς χρήματα καταναλισκόμενα εἰς θρησκευτικούς σκοποὺς (Festus: consumebatur id in rebus divinis) ἀφηροῦντο ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου κατατιθέμενα εἰς τὸ δημόσιον. Ἐπομένως δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν τὴν μετὰβασιν ταύτην τοῦ sacramentum ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν pontifices εἰς τὸν πρῶτον οἶονεὶ ἐκλαίκευσιν τοῦ sacramentum.

Τί παρώθησε τὸ κράτος πρὸς τοιαύτην μεταβολήν; βεβίως οὐχὶ ἡ πρόθεσις πλουτισμοῦ εἰς βῆρος τῆς ἐκκλησίας, καθόσον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ παμμεγέθη ἔσοδα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς δημοκρατίας ἦν τὸ ἐκ τῶν sacramenta πηγάζον τοσοῦτον μικρὸν, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐφελκύσῃ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ. Ὑπάρχει ἀναγκάτως ἄλλη τις αἰτία. Ἡ δυνάμεθα νὰ διχωνώσωμεν αὐτὴν ἐν τῇ μεταβολῇ τοῦ δικαίου, τὴν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν πηγῶν ἕνα περίπου αἰῶνα μετὰ τὴν δωδεκάδελτον ἐπελοῦσαν, ἥτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χειρφετήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ σωμνατείου τῶν pontifices. Ἡ ἀφάρεσις ἄρα τῶν δικονομικῶν τύπων ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Pontifices συνεπηγάγετο καὶ τὴν ἀφάρεσιν τοῦ ἐκ τῶν sacramenta εἰσοδήματος. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προθέσεως πρὸς παρὰγνώρισιν τοῦ ὑπάρξαντος δεσμοῦ μετὰ τῆς ἐκλαίκευσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς διαφόρου εἰσεπράξεως καὶ χρήσεως τοῦ sacramentum, δὲν δύναμι νὰ θεωρήσω αὐτὸν ἰκανὸν πρὸς σαφηνισμόν τῆς μεταβολῆς ταύτης. Διὰ ἀντικατέστη ἡ ἄμεσος πρὸ τῆς δίκης κατάθεσις τοῦ sacramentum διὰ τῆς ἐγγυοδοσίας; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητον τῆς μεταβολῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔμεινεν ἄλυτον μέχρι τοῦ νῦν, ἀρκουμένων τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν ἐν τῇ ἀπλῇ ἀναγραφῇ τοῦ γεγονότος ἄνευ ἀναζητήσεως τῶν αἰτίων. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀσήμαντον. Ἐλπίζω δ' ὅτι προσεχῶς καταδείξω ὑμῖν τὴν ἀπειρον αὐτοῦ σημασίαν διὰ τὴν κοινωνίαν.

Ἐξεντλήσας τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν μου ἀπαιτουμένην ἱστορικὴν ζύμην τῆς legis actio sacramento, στρέφωμαι νῦν τῇ legis actio per manus injectionem.

Ὁ διαμφισθητῶν χρέος βεβαιούμενον διὰ δικαστικῆς ὁμολογίας ἢ διὰ τοῦ Nexum, ἥτοι συμφωνίας ἐπὶ παρουσίᾳ ζυγοστάτου (libripens) καὶ πέντε μαρτύρων, πρὸς δ' ἐξισοῦτο καὶ τὸ legatum per damnationem, ἐν ἐνὶ λόγῳ καὶ κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἔκφρασιν, χρέος ἐκ συναλλαγματοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ παρὰστῇ αὐτοπροσώπως, ἀλλ' ὤφειλε νὰ διορίσῃ vindex ὑποχρεούμενον ἐπίσης ἐν περιπτώσει ἥττης εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ ποσοῦ τῆς δίκης πρὸς ποινὴν ἐπὶ τῇ ἐπεμβάσει αὐτοῦ εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ δανειστοῦ. Οὐ-

τῶς εἶχεν ἡ ἀρχικὴ μορφή ἐν τῇ legis actio ταύτῃ, πρόδρομος τῆς μετέπειτα πρὸς ποινὴν τοῦ ἀρνούμενου ἐπιβλαβένης πληρωμῆς τοῦ διπλασίου (ubi lis crescit inficiendo in duplum.)

Ἡ actio legis per manus injectionem καὶ ἡ sacramento ἄρα συνέπιπτον ἐν τῇ ἐπιβολῇ ποινῆς κατὰ τοῦ ἠττώμενου εἴτε ἐν bona εἴτε ἐν mala fides διατελοῦντος. Κατὰ Ρωμαίους δ' ἠττώμενος ἔδει νὰ τιμωρηθῇ ὡς ἔνοχος ἄνευ ἀνάγκης ἄλλης ἀποδείξεως, ἐπὶ μόνῃ τῇ ἥττη.¹ Ἀλλ' ἡ ποινὴ αὕτη ἐπεβάλλετο τῷ ἠττώμένῳ πρὸς ἰκανοποίησιν τῆς ψυχικῆς ταραχῆς τοῦ ἀντιδίκου, ἐκλαμβάνοντος τὴν διαμφισθητήσιν τῶν δικαιωμάτων του ὡς ἀπόπειραν καταστροφῆς καὶ ἔστι προσφυῆς τῷ κοινῷ συμφέροντι. Διότι τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρεται σπουδαίως ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δικῶν, τῶν μαστιζουσῶν κυρίως τὰς κατωτάτας ἐν ἀγριότητι καὶ ἀγροικίᾳ διατελούσας τάξεις καὶ ὑποκρυπτουσῶν τοὺς μεγίστους κινδύνους διὰ τὴν πρόδοσιν αὐτοῦ· ἔρις καὶ διχονοία, κακὸν ὄλων τῶν χρόνων καὶ ὄλων τῶν χωρῶν, φθεῖρον εἰς μάτην δυνάμεις ἀλλαχοῦ ὠφελίμου, ἔστιν ἰδιαζόντως ἐπικίνδυνα δι' ἐποχὴν, ὡς ἡ περὶ ἧς πρόκειται, τοῦ πυρὸς τῆς διχονοίας μὴ περιοριζομένου ἐν στενῷ κύκλῳ, ἀλλὰ φθειρόντος καὶ καταναλίσκοντος καὶ πέραν τοῦ κύκλου τῆς δίκης διεικείμενα πρόσωπα, φίλους, συγγενεῖς, ἑταίρους καὶ ἀπειλοῦντος τὴν καταστροφὴν μείζονος ἐκτάσεως. Παρ' ἡμῖν αἱ δίκαι συνήθως διεξάγονται μόνον μετὰ τῶν διαδίκων μὴ θιγομένων ἑτέρων προσώπων καὶ περ ἐγγυτάτων. Αἱ σημεριναὶ δίκαι ὁμοιάσουσι μολυσματικαῖς νόσοις. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀξέστοις χρόνοις, ἐν οἷς ἡ ἔρις καθ' ἑαυτὴν ἔχει καὶ τὸ ψυχολογικὸν θέλημα τοῦ ἀχαλινώτου τῆς ἰδίας ἰσχύος, τῆς χρήσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων προκαλούσης τὴν κατάδειξιν τῆς τόλμης καὶ τοῦ χαρκατῆρος, μονομαχίας ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν οἷς χρόνοις ἡ κυρία ἀποστολὴ τοῦ δικαίου πρὸ πάντων ἐν τῷ δαμασμῷ τοῦ ἀτομισμοῦ συνίσταται καὶ τῷ περιορισμῷ τῶν ἀγρίων ὀρέξεων τοῦ πλήθους, ἐν φοιούτοις χρόνοις καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ δικονομικοῦ τύπου διεξαγομένη ἔρις ὑποκρύπτει ἐν ἑαυτῇ κίνδυνον, τόσῳ γνωστὸν ἡμῖν, ὅσῳ ὁ ἀμαυρὸς θάνατος τοῦ μεσαίωνα· τὸν κίνδυνον φθοροποιῦ λοιμοῦ, ἐκτεινομένου πέραν τῆς ἐστίας αὐτοῦ καὶ διαγράφοντος μέγαν κύκλον, οὕτως ὥστε μίαν καὶ μόνην δίκην καθίσταται γενικὴ συμφορὰ. Ἐνεκα τούτων δέονται οἱ τοιοῦτοι χρόνοι ἰσχυροῦ ἀντιρρόπου κατὰ τῆς φιλοδικίας. Τὰ δ' ὑπὸ τοῦ δικαίου πρὸς τοῦτο λαμβανόμενα μέτρα κατέχουσι τὴν αὐτὴν θέσιν πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ὑγειονομικά, τὰ σκοποῦντα τὴν περιστολὴν τοῦ λοιμοῦ καὶ δύνανται νὰ κληθῶσιν ὑγειονομικὰ τῆς δικονομίας μέτρα.

Ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὀρμώμενοι δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὸν σκοπὸν τῶν δικονομικῶν ποινῶν, ἃς δὲν δύναται τις νὰ καλέσῃ ἔξοδα

¹ Λεπτομερῆ δικαιολόγησιν τῆς ἀρχῆς ταύτης ὄρα ἐν τῷ Schuldmoment im röm. Privatrecht von Jhering. Giessen 1867.

τῆς δίκης ἕνεκα τῆς πραγματικῆς ποιότητος αὐτῶν, τῶν ἀπαντωσῶν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν οὐπω μορφωθέντων δικαίων. Σκοποῦσι τὴν διὰ τοῦ χρήματος ἀποτροπὴν ἀπὸ τῶν δικῶν, τὴν τιμωρίαν ἐπὶ τῶν διὰ τῆς δίκης τὴν κοινωνίαν ἀπειλοῦντι κινδύνῳ. Τὰ ἐξῆς δὲ περὶ ἀδείγματα ἐκ τῆς δωδεκαδέλτου αἵρουσι καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐπὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Ὁ νόμος ἐπέδρασε ποινὴν 25 ἄστων ἐπὶ τῇ ἐκκοπῇ ἀλλοτρίων δένδρων, καὶ τῇ κοινῇ ἐξυβρίσει, ἐπὶ δὲ τῇ θραύσει ὀστέων (os fractum) 300 μὲν ἄστους προκειμένου περὶ ἐλευθέρου, 150 δὲ δούλου ὄντος τοῦ παθόντος· ἐν τῇ legis actio sacramento ὅμως τὸ ποσὸν τοῦ στοιχείματος δι' ἀντικείμενον τιμώμενον 1000 ἢ πλέον ἄστων ἀνήρχετο εἰς 500 καὶ ἐν τῇ legis actio per manus injectionem ἡ ποινὴ ἦν ἴση πρὸς τὸ ποσὸν τῆς δίκης καὶ ἠδύνατο πολλάκις νὰ ὑπερβῇ κατὰ πολὺ τὰς ἀκριβῶς δριζομένους ὑπὸ τοῦ νόμου ποινάς. Προστίθημι ἔτι δύο διατάξεις τὴν καταγωγὴν ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἐλκούςας. Τὸ πρόβατον τῆς multa ἐξετιμήθη 10 ἄστων διὰ τῆς lex Aternia Tarpeja (300 ἄ. κτ. P.), ὁ βοῦς 100, ἕως εὐτελεῶς πλὴν ἀναλόγως πρὸς τὴν τότε ἀξίαν τοῦ χρήματος.

Πλὴν τοῦ οικονομικοῦ ἀποτρεπτικοῦ τούτου μέτρου ὑπῆρχε καὶ ἡθικὸν ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ: ὁ ὅρκος (juramentum calumniae). Θὰ ἀνομολογήσῃτε, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι καὶ δεόντως ἐξετιμήσαν καὶ εἰκότως ἀπέτρεπον τοὺς κατὰ τῆς κοινωνίας ἐκ τῆς φιλοδικίας πηγάζοντας κινδύνους. Ἡ ἀπόφασις πρὸς ἑναρξίν δίκης ἐν Ρώμῃ ἀπῆται σπουδαίαν σκέψιν. Ὁ Ρωμαῖος προσέτιμα νὰ θραύσῃ τὰ ὄστα τοῦ ἀντιπάλου του, νὰ ραπίσῃ καὶ νὰ παίσῃ αὐτόν, διότι ἀποτίων 300 ἢ 25 ἄστους ἦν ἐλεύθερος. Ἀλλ' ἡ κίνησις δίκης ἦν πολλῶ μᾶλλον ριψοκίνδυνος. Τὸ sacramentum καὶ ἐπὶ ἐλαχίστου ἀντικείμενου ἀνήρχετο εἰς 50 ἄστους, πλὴν δὲ τούτου ἔδει νὰ καταβληθῇ ἀμέσως τοῖς μετρητοῖς. Ἡ ἀμεσὸς αὕτη τοῖς μετρητοῖς καταβολὴ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα οὐπω δυστυχῶς ἰκανῶς ἐκτιμηθεῖσαν.

Προκειμένου περὶ δαπάνης ὑπάρχει μεγίστη διαφορὰ μετὰ τῆς ἀμέσου καταβολῆς καὶ τῆς πιστώσεως. Ὑμεῖς δ' ὡς πρακτικοὶ ἐπίστασθ' ὅτι, ἂν οἱ πελάται ὑπεχρεοῦντο νὰ προκαταβάλλωσιν ἅπαντα τὰ ἐξόδα τῆς δίκης, τὰ ἀπαιτούμενα μέχρι τῆς τελικῆς αὐτῆς ἀποπερατώσεως, οἱ πλείστοι αὐτῶν ἤθελον σκεφθῆ περισσότερον πρὶν κινήσωσιν ἀγωγὴν. Πολλοὶ οὐδόλως δύνανται νὰ φαντασθῶσι τὸ πιθανὸν ποσὸν τῶν δαπανῶν τούτων, δὲν ἔχουσι συνείδησιν τοῦ ποσοῦ, περὶ ὃ ἐρίζουσιν—ὁ ἀρχαῖος Ρωμαῖος ἐγίνωσκεν αὐτὸ ἀκριβῶς.

Καὶ πάλιν ἡ γνώσις πολλῶ διαφέρει τῆς καταβολῆς. Ὁ γινώσκων μόνον ἐλπίζει ἐπὶ τὸ μέλλον, πλὴν πᾶσα τοιαύτη ἐλπίς ἐστὶν ἀδύνατος παρὰ τῶν καταβάλλοντι ἀμέσως· τὸ παρὸν ἐκτείνει τὴν χεῖρα καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς ἐλπίδας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πολιτικῇ δικονομίᾳ τῶν Ρωμαίων τὸ χαρτοπαίγιον ἐγένετο τοῖς μετρητοῖς, αἱ καταθέσεις καταβάλλοντο ἐν ἀρχῇ

τῆς δίκης, αἱ δικονομικαὶ ποιναὶ ἴσταντο, ἐπιτρέψατέ μοι τὴν φράσιν, ἐν τῇ εισόδῳ, οὐχὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ ναοῦ τῆς θεμίδος. Ἰεροκῆρύξ τις ἐξ-ὑμνεῖ τὴν θεῖαν πρόνοιαν τάξασαν τὸν θάνατον ἐν τῷ πέρατι καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ βίου. Ἐν τῇ δικονομίᾳ ὑπόκειται τις τῶν πειρασμῶν νὰ ἐξυμνήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθέτου, τάξαντος τὰς ποινὰς ἐξ ἀντιθέτου ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δίκης.

Ἐρωτᾶτε ἕως, μὴ ἀστειεύωμαι. Εἰλικρινῶς ὄχι· εἴωθα ν' ἀπονέμω τὸ δικαίον ἅπασιν τοῖς μέρεσι θεσμοῦ τινος, εἰσέρχομαι εἰς λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν συνειδήσει τοῦ μονομεροῦς, ναί, νὰ ἐρώμαι οὕτως εἰπεῖν αὐτοῦ, ὥσει μόνον περὶ αὐτοῦ ἡσυχολούμην. Καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις τὸ αὐτὸ συμβαίνει, τὰ προηγούμενα λησμονοῦνται—συμβαίνει ἄλλως τοῖς ἐρωσὶ;—καὶ οὕτως εἰμι βέβαιος, ὅτι οὐδὲν ἀδικῶ. Οὕτως ἔπραξα καὶ ἐν ταῦθα. Ἀνεπτύξα τὰ πλεονεκτήματα τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πᾶς ὁ παρκαλουθήσας με δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ θεωρῶ τελειότερον, ἐφεξῆς ὅμως ἄψεσθε, ὅτι δὲν παρεῖδον καὶ τὸ ζοφερὸν μέρος αὐτῆς.

Δίδωμι τὸν λόγον ἀρχαίῳ τινὶ Ρωμαίῳ ἐκ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Πληβείων. Ἀπαιτεῖται μόνον ὀλίγον κάπνισμα, ἵνα παρουσιασθῇ.

Ἡ σκηνὴ ἐν τῷ Forum πρὸ τοῦ Πραιτόρος. Ὁ Πληβεῖος ἐμφανίζεται ὡς ἐνάγων συνοδευόμενος ὑπὸ Πατρικίου, ὃν ἐκάλεσεν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τῆς in jus vocatio. Τοῦ ἐνάγοντος διατελοῦντος ἐν ἐκστρατείᾳ καὶ ἀπολέσαντος τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἐπιλαχμβάνεται γείτων τις, ὁ νῦν ἐναγόμενος, τῆς περιουσίας τοῦ θανόντος καὶ ἀρνεῖται τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπανελθόντι υἱῷ. Ἡ ἀρνήσις προὐκάλεσε δίκην, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ ἐνάγοντος ἀρχεται μετὰ τὸν τούτου καὶ τοῦ πραιτόρος ὁ ἐξῆς διάλογος, καθ' ὃν οἱ λόγοι τοῦ Πραιτόρος, ἕνεκα τῆς ἐπισημότητος αὐτῶν τίθενται ἐνταῦθα ἐν εἰσαγωγικοῖς.

— «Τίς ἡ ἀξία τῶν κτημάτων; ἄνω ἢ κάτω τῶν 1000 ἄστων;»

— Τοῦλάχιστον 1500.

— «Ὅφείλεις λοιπὸν νὰ καταθέσῃς προηγουμένως παρὰ τοῖς Pontifices 500 ἄστους· ὑπάγε κατάβαλε τὸ ποσὸν καὶ ἐπάνελθε μετὰ τῆς ἀποδείξεως· ἄλλως δὲν ἄρχομαι τῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς σου».

— Εἶναι ἀδύνατον. Ποῦ θὰ εὔρω ἐγὼ, τόσον πτωχὸς, 500 ἄστους ἀφ' οὗ καὶ ἡ περιουσία μου κατακρατεῖται ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος;

— «Ἰδικός σου λογαριασμός· ἄνευ προηγουμένης καταθέσεως τοῦ ποσοῦ δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ ἡ δίκη».

— Ἀλλ' ἡ ἀπαίτησίς μου εἶναι σαφῆς καὶ ἀσφαλῆς. Οἱ μάρτυρες ἐνόρκως ἐπιβεβαιώσουσιν ἐκάστην λέξιν μου· ὁ ἐναγόμενος ἀναμφιβόλως ἠττηθῆσεται καὶ ἐπομένως ὑποχρεωθήσεται εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ sacramentum.

— «Αὐτὰ λέγουσιν ὅλοι· ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἄλλως· εἰμι δεσμευμένος· πρόσφυγε πρὸς τοὺς ἀγίους πατέρας καὶ πιθανὸν νὰ σὲ ἀπαλλάξωσι τῆς καταθέσεως».

Ἡ σκηνὴ μεταφέρεται εἰς τὴν Pons sublicius πρὸ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπιτετραμμένου τὰς δικαστικὰς ὑποθέσεις Pontifex· πρόκειται πάλιν περὶ τῆς καταθέσεως τοῦ sacramentum καὶ ὁ ἐνάγων αἰτεῖται τὴν ἀπαλλαγὴν του, ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ μετρητά.

— Πλούσιος ἢ πένης ἀδιάφορον· πάντες εἰσὶν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.

— Ὁρξία ἰσότης! ὅ,τι διὰ τὸν πλούσιον εἶναι σχεδὸν μηδὲν, εἶναι ἀνυπέροκλητον πρόσκομμα διὰ τὸν πένητα· ἰσότης! τὸ ἐπιτιθέσθαι τὸ αὐτὸ βῆρος ἐπὶ τοῦ μαιμάκου, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνδρός—ἡ κατάθεσις 500 ἄσων ἐπενοήθη ὑπὸ τῶν πλουσίων ὅπως καταστῆ ἀδύνατος δι' ἡμᾶς τοὺς δυστυχεῖς ἢ κίνησις ἀγωγῆς.

— Πρόσεχε, μὴ ὑβρίζε τοὺς νόμους τῆς Ρώμης, ἄλλως θὰ τιμωρηθῆς. Ἐγὼ δικαιοῦμαι νὰ ἐφαρμόζω μόνον αὐτούς· ἄλλοι νομοθετοῦσι.

— Πίστωσόν με διὰ τοὺς 500 ἄσους· δὲν ὑπάρχει κίνδυνος, ἡ δίκη μου εἶναι ἀσφαλῆς.

— Οἱ θεοὶ δὲν πιστόνουςι, διαπραγματεύονται πάντοτε τοῖς μετρητοῖς· οὐδὲν δύναμαι νὰ πράξω, τὰ ἱερὰ βιβλία μοὶ τὸ ἀπαγορεύουσι. Δανείσθητι.

— Πόθεν; δὲν ἔχω τοῦλάχιστον τὴν κληρονομίαν, διότι περὶ αὐτῆς πρόκειται.

Ταῦτα εἰπὼν ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Pontifex μεταβαίνει μετὰ μεσημβρίαν πρὸς τὸν ἐναγόμενον, ἐξάδελφόν του, καὶ διηγεῖται αὐτῷ τὰ συμβάντα.

— Ὁ ἀντίδικός σου δὲν δύναται νὰ καταθέσῃ τὸ sacramentum· συγχάριω σοὶ ἐπὶ τῇ ὀριστικῇ ἀποκτῆσει τοῦ ἀγροῦ, χάρις εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν σοφὴν διάταξιν περὶ sacramentum· δώρησον λοιπὸν ἀνθ' ὅλων τούτων ἕνα τῶν βοῶν σου τῇ ἐκκλησίᾳ.

— Βεβαιότατα· θ' ἀποδείξω τὴν εὐγνωμοσύνην μου—αὐτὸ ἀπαιτεῖ τὸ ἐμπόριον τοῦτο.

Τὸ δρᾶμα καταστρέφεται. Ὁ πτωχὸς δὲν δύναται νὰ εὕρῃ χρήματα καὶ ὁ πλούσιος κρατεῖ τὸν ἀγρόν. Ἐφαρμόζεται ὁ ἐν τῷ Nabal μῦθος περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ προβάτου τοῦ πτωχοῦ καὶ δὴ κατ' ἐπανάληψιν. Οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοὶ οὐδὲν τὸ δεινὸν ἐν τῇ καταθέσει ταύτῃ τοῦ sacramentum διορωσίν· οὐδεὶς αὐτῶν, ἐξ ὅσων οἶδα, ἠσθάνθη τὴν ἐλάχιστην στενοχωρίαν. Οἱ θεωρητικοὶ ἀντιπρόβρονται εὐκόλως ταῦτα ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν προαπαιτουμένων διὰ τὴν ὑπαρξίν ἢ ἐνδύσκησιν ἀπαιτήσεώς τινος φαντάζονται μόνον αὐτὸν,—φρονοῦντες ὅτι φαντασία καὶ ὑπαρξίς εἰσὶν ἐν καὶ τὸ αὐτό· ἢ δὲ φιλοσοφία περὶ ταυτότητος οὐδαμοῦ δια-

λάμπει τόσον, ὅσον ἐπὶ τῶν θεωρητικῶν νομικῶν—θέμα πρὸς μελέτην ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἄλλ' ἐν τῇ σκληρᾷ πραγματικότητι τὰ πράγματα δυστυχῶς βαίνουσιν ἄλλως καὶ τὸ εὐτελέστατον δικαίωμα ναυαγεῖ πολλάκις ἐνεκὰ τινος τῶν προαπαιτουμένων, ἅπερ ὁ θεωρητικὸς οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἠξίωσε. Πεντακόσιοι ἄσσοι φανταστικῶς εἰσὶ μηδὲν, πλὴν πραγματικῶς κατηραμένον ποσόσιν. Ἀξιοθαύμαστον δ' ὄντως δοκίμιον τῆς ἱκανότητος ταύτης τῶν θεωρητικῶν περὶ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῶν διὰ τῆς φανταστικῆς ὑπάρξεως παρέχει εἰς τῶν πρώτων ἱστορικῶν—δύναται τις μετὰ θάρρους νὰ εἴπῃ, ὁ πρῶτιστος, ὁ Huschke,¹ φρονῶν ἀπλούστατα, ὅτι ἡ κατάθεσις τοῦ sacramentum δὲν ἐπιβάλλετο ὑπὸ νόμου ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ κατετίθετο αὐτοπροαιρέτως ὑπὸ τῶν δικαδίκων, ὅπως πιστοποιηθῆ ἢ πεποιθήσῃς ἐπὶ τὸ δίκαιον τοῦ sacramentum.

Χάριν τῶν ἀγνωσούντων τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως τούτου ἀναγράφω, ὅτι κατέστησε τὸ ὄνομά του ἀθάνατον διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Bonivus, ζῶου ἀφανισθέντος κατόπιν, οὐδὲν ἐγκαταλιπόντος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἔγνος, πλὴν οὐχ ἦττον ἀναγκαίως ὑπάρξαντος ἐνεκὰ λογικῶν αἰτίων. Ὁ Huschke ἐν τῷ «Πολιτεύματι τοῦ Σερβίου Τυλλίου» (Χαϊδελέβερη 1838) καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δι' ἐκάστην τῶν πέντε κλάσεων τοῦ πολιτεύματος τούτου ὑπῆρχεν ἀντίστοιχον κτήνος, ἀνήκον τοῖς res mancipi, οὕτως ὥστε ἐκάστη κλάσις εἶχεν ἴδιον, ὡς οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταί. Δυστυχῶς οἱ Ρωμαῖοι γινώσκουσι μόνον τέσσαρα τοιαῦτα κτήνη· πλὴν τί πρὸς τὸν Huschke; τὴν ἔλλειψιν ἀναπληροῖ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ πέμπτου, ἅπερ, ἀναγνωρίζων τὸ λογικῶς ἀπαραίτητον, τάσσει ἐν τῇ τάξει τῶν πλασμάτων τοῦ θεοῦ (σελ. 252-254) καὶ ζωγραφίζει ζωηρῶς. Ἡ λογικὴ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως τούτου στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνάγκης, ἣν ὁ ἀροτριῶν ἔχει νὰ βραδίξῃ παρὰ τῷ βοῖ, νὰ ἐλαύνῃ αὐτὸν καὶ νὰ διοικῆ τὸ ἀροτριον καὶ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη δέον νὰ ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἄλλως ἢ πλάσις ἤθελεν ἔχει ἐξέλθει ἀτελής ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ—δυστυχῶς ἡμῶς δὲν λύει καὶ τὸ ζήτημα, ἂν καὶ ἡ ὑλοτομία, ἡ ἀρτοποιία, ὁ καθαρισμὸς τῶν ὑποδημάτων κτλ. ἀρχικῶς ἐξετελοῦντο δι' ἰδιαιτέρων ζῶων. Τὴν αὐτὴν ἀνακούφισιν ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτήσῃ καὶ ὁ ἀστὸς καὶ ἂν ἡ τοιαύτη πλάσις ὑπῆρξέ ποτε, λυπηρὸν, ὅτι ἀπωλέσαμεν ὠραίαν συλλογὴν κατοικιδίων ζῶων ἀπαλλασσόντων τὸν ἄνθρωπον τῆς σωματικῆς κινήσεως· ὡς ὁ χωρικὸς, ἐδικαιοῦντο ν' ἀπαιτήσωσι τοιοῦτο ζῶον καὶ οἱ ὑλοτόμοι, ἀρτοποιοὶ, ὑποδηματοποιοί· ὅπως δὴποτε, ὁ ἀγρότης ἠτύχησε νὰ κατέχῃ τοιοῦτον ζῶον ἀπαλλάσσον τὸν ἄνθρωπον τῶν τριῶν ἐκείνων σωματικῶν κινήσεων (τοῦ βαίνειν παρὰ τῷ βοῖ—τοῦ ἐλαύνειν τοῦτον—καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ ἀρότρου) καὶ ἀφιέμενον αὐτῷ

¹ Die multa und das sacramentum. Λειψία, 1874 σελ. 441.

μόνον τὴν θεωρητικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐργασίας. Τὸ ζῶον διηύθυνε τὸν βούν πιθανῶς διὰ προβοσκίδος καὶ ὀδόντων. τὸ ἄροτρον ἐκράτειτο ἀναμφιβόλως δι' ἰσχυρᾶς οὐρᾶς, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ἐκλήθητο ἐπὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀπαλῆς ἔδρας. Συμπληρωτικῶς (σελ. 716) ἀνακοινοῖ, ὅτι ἡ γνώμη καθ' ἣν κατὰ τὴν τελευταίαν πλάσιν ὁ Bonigus ἐκράτει τὸ ἄροτρον διὰ τῆς οὐρᾶς μετὰ ἐπανειλημμένας ἐρεύνας ἀποδεικνύεται πεπλανημένη, φρονῶν νῦν μᾶλλον, ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρος προμυκτῆρ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου φέρει ὅλως σαφεῖς κερδοσκοπικοὺς λόγους.

Ἐγνωρίσατε ἤδη ἀρκούντως τὰ κατὰ Huschke, δὲν ἀπορεῖτε ἐπὶ τῇ γνώμῃ του, καθ' ἣν οἱ Ρωμαῖοι αὐτοπροαιρέτως κατέβαλλον τὸ sacramentum ὁ πιστεύων εἰς τὸν Bonigus εὐκόλως πιστεύσει καὶ εἰς αὐτό. Ἄλλ' ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἦ τόσῳ εὐπιστος θὰ ἐκφράσῃ ἀμφιβολίας· εἶναι πιθανόν, ὅτι ἀρχαῖος Ρωμαῖος ἀνευ ἀνάγκης ἤθελεν ἀπαλλοτριωθῆ τῆς κατοχῆς χρημάτων; Οὐδ' ὁ πλουσιώτατος, ἄλλως τε καὶ ἕνεκα τῶν τόκων, οὐς ἤθελεν ἀπολέσει, διότι ὁ ναὸς δὲν κατέβλαλλε τόκους. Ἄλλὰ τί πρὸς τὸν Huschke οἱ τόκοι, οὐς οἱ διάδικοι ἤθελον ἀπολέσει ἀσκόπως; Καὶ ὅ,τι οὐδ' ὁ πλουσιώτατος ἔπραττε, ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ πέννης; Ἄλλ' ἀπὸ τῆς περιωπῆς, ἀφ' ἧς ὁ Huschke ἐξετάζει τὴν ἱστορίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, πᾶσα διαφορὰ μετὰ τὸ πλουσίου καὶ πέννητος εἶναι ἀνυπαρκτος, κατεβλήθη ἐντελῶς, πᾶν τὸ γήινον, τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον, εἶναι ἀλλότριον τῆς περιωπῆς ταύτης, μόνον ἐννοιαὶ τοῦ δικαίου ὑπάρχουσι δι' αὐτήν, ἀσαφῆ ὄντα, κατοικοῦντα πέραν τῶν νομικῶν σκέψεων καὶ λουόμενα ἐν τῷ αἰθέρι. Εἶη εὐλογημένον τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἠδόμενον ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἐννοιῶν τούτων ἀποβάλλει πᾶσαν φροντίδα περὶ τῶν ἐνθεν τοῦ νομικῶς σκέπτεσθαι! εἶθε νὰ μὴ κατέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ν' ἀπολεσθῇ μετ' αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανίοις δώμασιν, ἐν οἷς οἰκεῖ, καὶ νὰ μὴ λαλῇ περὶ πρακτικῶν ἀντικειμένων. Ἄλλ' ὅπως μὴ ὦμεν ἄδικοι, δεόν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἄλλου τινὸς λόγου τοῦ Huschke οὐχ ἤττον τῆς ἀνω γνώμης πρωτοτύπου. Αὐτῷ ὀφείλομεν τὴν ἀνακάλυψιν περὶ μεταστάσεως τῶν διαδίκων εἰς τὴν τάξιν τοῦ homo sacer, ἕμμεν ἐγειρόντων τὴν legis actio sacramento (σελ. 367). Τῆς δὲ καταστάσεως ταύτης τῶν homo sacer ἀπηλλάσσοντο ἐν περιπτώσει ἤττης, μόνον διὰ τῆς προηγουμένης καταθέσεως τοῦ sacramentum. Καὶ τῷ ὄντι ἢ ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ καταθέσεις ἦν ἀπαραίτητος. Τὸν homo sacer, ἤτοι τὸν ἀνόσιον κκοῦργον, οὗ τινος τὸ ἐγκλημα ἐβόα πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἦν ἀνώτερον πάσης ποινῆς, ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ ὁ τυχών.¹ Ἄλλ' ὁ Huschke οὐδόλως λύει τὸ ζήτημα, πῶς ὁ homo sacer τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐξησφαλίζετο κατὰ τῶν φονεῶν πρὸ τοῦ πέρματος τῆς δίκης καὶ τῆς καταβολῆς τοῦ sacramentum. Οὐδὲν φυσικώτερον διὰ τοὺς πρακτικοὺς Ρω-

¹ Ρητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Η 40. Πλείονα ὄρα ἐν τῷ «Πνεύματι τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου» 1 σελ. 279—287 (1 ἐκδ.)

μαίους ἢ νὰ φονεύσωσιν εὐθὺς τὸν ἀντίδικον, ἀφοῦ οὐδεμία ποινὴ ὑπῆρχε ἐπὶ τούτῳ. Ἀναξία τῆς γνώμης τοῦ Huschke εἶναι ἡ περὶ νόμφης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ, ἐριζούσης πρὸς τὴν πενθερὰν αὐτῆς καὶ κηρυσσομένης κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἐτέρου τινὸς συγγραφῆς¹ ἐπίσης sacra—ὁ τυχὼν δύναται νὰ φονεύσῃ αὐτήν, ἡ δὲ πενθερὰ οὐδόλως ὑπεχρεοῦτο νὰ φροντίξῃ περὶ τούτου. Ἀληθῶς φρικτῆς τῆς ἀναλογιζόμενος τὴν τοιαύτην θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν Ρώμῃ—ἕρις μετὰ τῆς πενθερᾶς ἐτιμωρεῖτο διὰ τοῦ θανάτου! ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω τὴν ἀγίαν ἐκείνην νόμφην, ἥτις δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὸν τοιοῦτον κίνδυνον.

Ἄλλ' ἔωμεν τὴν φιλόνοιον νόμφην καὶ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν ἡμέτερον πέννητα. Φρονῶ ὅτι ἀρκούντως κατέδειξα διὰ τῶν ἀνωτέρω πόσον ἡ διεξαγωγή δίκης ἦν αὐτῷ δυσχερῆς διὰ τῆς legis actio sacramento· νῦν πράττω τὸ αὐτὸ ὅσῳ ἀφορᾷ καὶ εἰς τὴν I. a. per manus injectionem.

Τὸ ποσὸν τῆς κατὰ τοῦ ἡττωμένου ποινῆς ἦν τόσῳ μέγα ἐν τῇ ἀγωγῇ ταύτῃ, ὥστε ὁ πτωχὸς ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς δίκην μόνον ἐπὶ ἀπαιτήσεως οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιδεχομένης ἀμφιβολίας. Ἐν τῇ legis actio sacramento διεκινδύνευε μόνον 50 ἄσσοις, τοῦ ποσοῦ τῆς δίκης μὴ ὑπερβαίνοντος τοὺς χιλίους, ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ, ποσὸν ἴσον πρὸς τὸ τῆς δίκης. Πλὴν τούτου καὶ ἕτερόν τι καθίστα τὴν θέσιν τοῦ ἐνάγοντος δυσχεροτέρην. Ἐν τῇ I. a. sacramento ὁ κίνδυνος ἦν κοινὸς, ἐν δὲ τῇ per manus injectionem μονομερῆς· ἡττώμενος ὁ ἐνάγων ἀπεπέμπετο ἀπλῶς τοῦ δικαστηρίου, παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος, καθ' ἣν εἶδει νὰ ὑπόκηται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ποινὴν τοῦ διπλασίου, δι' ἧς ἠπειλεῖτο ὁ ἐναγόμενος ἢ ὁ Vindex αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἐλλείψεως παντὸς κινδύνου κατὰ τοῦ ἐνάγοντος δὲν ὑπάρχει μὲν ρητὴ μαρτυρία, ἀλλ' ἐξάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς σιγῆς τῶν πηγῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ δανειστῆς παριστάμενος ὡς ἐνάγων τοῦ Vindex καὶ τούτου τὴν καταδίκην αἰτούμενος δὲν ἠδύνατο κατὰ τὰς βάσεις τῆς πολιτικῆς δικονομίας τῶν Ρωμαίων νὰ καταδικασθῇ, ὡς καὶ ἐν ταῖς περιπτώσεσιν ἐκείναις τῆς νεωτέρας πολιτικῆς δικονομίας, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ τροποπε-

¹ M. Voigt. Ueber die leges regiae Leipzig 1876 σελ. 41—45. Ὁ Festus s. v. plorare ἔχει τότε τὸ χάσμα si nurus..... sacra divis parentum estod. Τὸ χάσμα τοῦτο συμπληροῦ ὁ Voigt ὡς ἐν τῷ κείμενῳ ἐκτίθεται, δικαιολογῶν τὴν συμπλήρωσιν ταύτην, διὰ τῆς ἀπόλυτου ἀνάγκης τῆς δι' αὐστηρῶν ποινῶν διατηρήσεως ὑποταγῆς τῆς νόμφης πρὸς τὴν πενθερὰν. Ἄλλ' ἐν τῇ συμπληρώσει ταύτῃ εἶναι ἀτυχῆς θέλω νὰ ἐκφρασῇ κατὰ τρόπον ὅσον οἶόν τε ἀρχαιώτερον τὴν ἔριδα ταύτην καὶ λαμβάνων τὴν ὑπὸ τοῦ Festus (Paulus Diaconus) ἐπεξηγουμένην λέξιν ombulare συμπληροῦ τὸ κείμενον οὕτως: si nurus Socerui ombulassit. Ὁ Festus ἐπεξηγεῖ τὴν λέξιν ταύτην οὕτως: adversum alios ambulare et quasi ambulanti se opponere, ἤτοι συναντᾶσθαι τινι, ἐπομένως διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ Voigt ἐκάστη νόμφη ἤθελεν εἶσθαι ἀξιοποινος συναντῶσα τὴν πενθερὰν· ἡ θεὰ αὐτῆς ἤθελεν εἶσθαι διὰ τὴν νόμφην, οἷα ἡ τοῖς Γοργοῦς ἢ τῆς Μεδοῦσης καὶ ἡ νόμφη ἤθελεν ἀναγκάζεσθαι ἐν Ρώμῃ ν' ἀποφεύγῃ διαρκῶς τὴν πενθερὰν—μέτρον προφυλακτικόν, κατάλληλον ἄλλως καὶ διὰ τὰς σημερινὰς νόμφας.

ποιημένη μορφή τῶν ἀντικειμένων τῆς manus injectio καὶ καθ' ἃς ἐπεβάλλετο ἕνεκα τῆς ἀρνήσεως ἢ ποινῆ τοῦ διπλασίου (ubi lis inficiendo crescit in duplum). Ἡ κατάστασις τῶν διαδίκων ἦν παρὰ πάντα δικονομικὸν κανόνα ἐντελῶς ἀνισος, χορηγηθείσης μεγάλης ἰσχύος τῷ ἐπιτιθεμένῳ. Πρακτικῶς ἦν τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλουσίου, τοῦ κεφαλαίου, τοῦ δανειστοῦ, ἐπὶ τοῦ πένητος, τοῦ δανειζομένου. Ὁ κεφαλαίουχος ἐβάδιζε λείαν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ὀδὸν, ὁ πένης ἀκωνθώδη. Ὁ πλούσιος ἠδύνατο ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου κινδύνου νὰ ἐπιδιώξῃ ἀπαίτησιν ἀμφίβολον ἢ ἐντελῶς ἀνύπαρκτον διὰ τῆς manus injectio· οἱ μέγιστοι κίνδυνοι ἐβάρυνον τὸν πένητα. Ἐν τῇ per manus injectionem ἀνέρχεται ἡ δυσμένεια τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ πένητος εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον. Ποία ἡ ἀφορμὴ; Ἀντικείμενον τῆς l. a. sacramento ἦσαν κυρίως κυριότης, κληρονομικαὶ ἀπαιτήσεις, οἰκογένεια, ἐλευθερία, καὶ διὰ τοῦτο ἐκράτει μέτρον τι· διὰ τὴν περὶ ἐλευθερίας μάλιστα δίκην κατεβάλλετο τὸ κατώτατον ποσὸν ἐκ 500 ἄσων καίτοι ὁ ἐλεύθερος ἢ ὁ δοῦλος ἦσαν τυχὸν ἀνωτέρως ἀξίας. (Γάϊ. IV 14). Ἡ manus injectio εἶχεν ὡς ἀντικείμενον τὴν ἐξασφάλισιν τῶν χρηματικῶν συναλλαγῶν, διὸ πᾶσα φειδῶ ἐξέλειπε. Πρόκειται περὶ τῶν σκοπῶν τοῦ Ρωμαίου τοκογλύφου, τοῦ βρυκόλακος¹ ἐκείνου ἐν τῇ ρωμαϊκῇ κοινωνίᾳ, οὗ τινος ἡ ἀπκνθρωπία καὶ ἡ ἀπληστία μαρτυροῦνται τόσῳ ἀφθόνως καὶ ὅστις ἀπέκτησε διὰ τινος manus injectio μίαν τῶν τόσων ἐνεδρῶν, ἃς ἐποιεῖτο κατὰ τῶν ἀτυχῶν θυμάτων του.

Ἐν ἐνὶ μόνῳ ἀντικειμένῳ τῆς legis actio ταύτης ἦν ἡ θέσις τοῦ πένητος κατὰ τὰ φαινόμενα κρείσσων ἢ ἐν τῇ legis actio sacramento· δὲν ἀπηγεῖτο κατάθεσις. Πλὴν τοῦτο μόνον φαινομενικῶς. Κατώτερός τις ὑπάλληλος ὑπέλογισε μεταξὺ τῶν γραφικῶν ἐξόδων νέον τινὰ πῖλον, ὃν ἠγόρασε κατὰ τὸν διορισμὸν νέου προϊσταμένου· οὗτος ἀπέσβεσεν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ προτεχὲς ἔτος ὁ πῖλος ἀνεφάνη πάλιν· ὁ προϊστάμενος ἀπήλειψεν αὐτὸν πάλιν καὶ ὑπέδειξε τῷ ὑφισταμένῳ σοβαρῶς τὸ ἀπρεπές. Τῷ ἐπιόντι ὁ πῖλος ἔλειπεν· «Ἴδου ἀκριβὲς λογαριασμὸς, παρετῆρησεν ὁ προϊστάμενος, ὁ πῖλος δὲν φαίνεται πλέον.» Ναι, ἀλλ' ὑπάρχει, ἐξοχώτατε, καὶ δὲν βλέπετε αὐτόν. Οὕτως ἐκρύπτετο ἡ τοῖς μετρητοῖς κατάθεσις καὶ ἐν τῇ legis actio per manus injectionem, ἀλλ' ἦν ἀόρατος. Ἀκολουθήσωμεν τῷ ὀφειλέτῃ ζητοῦντι vindex—ὁ πῖλος ἐμφανισθήσεται.

¹ Vampyr.—Χιμερικὸν τι ὄν, νεκρὸς, ἐξερχόμενος τοῦ τάφου νυκτὸς, κατὰ τὴν δαισιδαμονίαν τοῦ λαοῦ καὶ βυζάνων τὸ αἷμα τῶν ζώντων ἐκ τοῦ λαίμαυ καὶ τῆς κοιλίας, μεθ' ὃ ἐπανέρχεται εἰς τὸν τάφον καταλείπων ἕχνη αἱματηρά. Τὰ θύματά του ὠχρῶσι, φθίνουσι καὶ θνήσκουσι ἐκ φθίσεως, ἀλλὰ πρὸς ἀμοιβὴν ἀπολαύουσι καὶ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ προνομίου ἐπὶ τῶν ζώντων καὶ δὴ τὴν αὐτὴν τοῦ θανάτου των νύκτα. Συνήθως ἀρέσκονται εἰς τὸ αἷμα συγγενῶν καὶ φίλων. Ἡ δαισιδαμονία αὕτη ὑπάρχει κυρίως ἐν Πολωνίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Σιλεσίᾳ, Αὔστρίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Δοραίνῃ, ὡς πρὸς τοὺς ἐπὶ μαγείᾳ ἢ ἄλλοις παρεμφερέσιν ἐγκλήμασι κατηγορούμενους. Σ. Μ.

Ὁ vindex ἠττώμενος ἠνείχετο καὶ ἐπομένως ἀπῆται ἐγγυήσεις παρὰ τοῦ πελάτου του. Καὶ διὰ μὲν τὸν πλούσιον ἐξήρκει ἡ ὑπόσχεσις, ὑπὲρ τοῦ πτωχοῦ πατρικίου ἐμερίμα ἢ Gens, ἀλλ' ὁ πτωχὸς Πληβεῖος; Κρούει πολλὰς θύρας, ἴσως δὲ καὶ τὰς τῶν νομοδιδασκάλων, ἀλλὰ πανταχοῦ λαμβάνει τὴν ἀπάντησιν «Ἄνευ προκαταβολῆς δὲν ἀναλαμβάνω τὴν δίκην σου, ἂν ἠττηθῶμεν, κατ' ἐμοῦ στραφήσεται ὁ δανειστής».

— Ἄλλ' ἀδύνατον νὰ ἠττηθῶ· οὐδένα διατρέχεις κίνδυνον.

— Τὸ γινώσκω κάλλιον σου, ἀλλὰ μὰ τὸν θεὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην οὐδὲν ἀδύνατον—ὑπάρχουσι τόσα παραδείγματα.

— Σοὶ δίδω ἐγγυητάς.

— Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τοῦτο· τί; ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐκδουλεύσεώς μου νὰ ὑποβληθῶ εἰς δίκας, ἵνα λάβω τὰ χρήματά μου; Ἐννοεῖς τὸ ἀσυμβίβαστον. Ἀλλὰ διατί οἱ φίλοι σου, δεχόμενοι νὰ γείνωσιν ἐγγυηταί, δὲν σοὶ δίδουσι χρήματα;

— Στεροῦνται καὶ αὐτοί.

— Διὰ τοῦτο δὲν δέχομαι αὐτούς.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἔρα συνέπιπτε πρὸς τὸ τῆς legis actio sacramento. Ἄνευ μετρητῶν οὐδεμία δίκη. Τὸ ἀνωτὴ ἀξίωμα nulla actio sine lege καταπτύξετο ἐν τῇ nulla actio sine assibus. Ἐπείσθητε βεβαίως περὶ τοῦ καταλλήλου τῆς ὑπὸ τοῦ κατωτέρου ὑπαλλήλου δοθείσης ἀπκνήσεως. Ναι, ἀλλ' ὑπάρχει, ἐξοχώτατε καὶ δὲν βλέπετε αὐτόν.

Ἐπομένως καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ ταύτῃ ὑπάρχει κατ' οὐσίαν κατάθεσις διαφέρονσα κατὰ τὸ πρόσωπον τοῦ λαμβάνοντος· πλὴν διὰ τὸν διάδικον ἡ διαφορὰ αὕτη ἦν ἀσήμαντος ἐντελῶς. Ὁ τε Pontifex καὶ ὁ Vindex ἀπῆτουν χρήματα.

Περὶ τῶν πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς δικρρυθμίσεως ταύτης. Οὐδὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ προσθέσω. Ὁ μὴ ἔχων μετρητὰ ἀποκλείεται, ὅθεν ταῦτα εἰσὶν ἀπαραίτητα, οὐδόλως δὲ ἐπιδραῖ ἢ ἐλπίς περὶ ἀναλήψεως ἐπὶ τῆς ἀπορίας· φαντασθῶμεν ἰδιωτικὴν τινα πινακοθήκην ἢ κῆπον ἀνοιγόμενον τῇ κοινῇ χρήσει ἐπὶ καταβολῇ δικαίωματος εισόδου 100 ἢ πλέον φράγκων ἐπιστρεφόμενων ἅμα τῇ ἐξόδῳ τοῦ καταβαλόντος αὐτά. Ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τοῦ ὅρου τούτου ἔσται ὁ ἀποκλεισμὸς πολλῶν θαμνῶν τῶν τοιούτων τόπων, οἱ ἐργάται καὶ αἱ τροφαὶ ἤθελον ἐκλείψει καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ ὅρου τούτου καίπερ ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀνθέων, εἶναι ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν πενήτων. Ἄντι δὲ τῆς φανερᾶς ἀπαγορεύσεως ἐπιβάλλεται εἴσοδος, ἥς ἢ καταβολὴ ἀδύνατος ἔστι τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς ἀποκλεισμὸν αὐτῶν ὡς καὶ ἡ τιμὴ τῆς πρώτης θέσεως ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ ἢ τῶν μεγάλων ξενοδοχείων. Οὕτως καὶ οἱ Ρωμαῖοι σκεπτόμενοι ἐπέβαλον τὰ μετρητὰ ὡς ὅρον ἀπαραίτητον πρὸς διεξαγωγὴν δίκης—ὁ ὅρος οὗτος οὐδὲν ἦν κώλυμα διὰ

τὸν πλούσιον, πλὴν μέγιστον διὰ τὸν πέννητα. Ὁ δὲ σκοπὸς ὄλων τούτων, ὑποστηρίζω, ἦν ἡ ἐνίδρυσις πλεονεκτημάτων ἐν τῇ δίκῃ ὑπὲρ τοῦ πλουσίου.

Μὴ εἶμαι λίαν ἀπαισιδόξος; Γνωρίσατέ μοι λοιπὸν τοὺς Ρωμαίους. Συναναστρέφομαι ἤδη ἀπὸ τεσσαρτάκοντα ἐτῶν μετ' αὐτῶν καὶ φρονῶ, ὅτι ἐξέμαθον ἤδη τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι παρ' αὐτοῖς. Ἄπασα ἡ ἀρχαιότης ἀπαστρέφεται ἐκ περὶ τῶν πλεονεκτικῶν τῶν πληθειῶν κατὰ τῆς πίεσεως τῶν πατρικίων καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν τῇ τάξει τούτων ἀνηκόντων ἀρχόντων. Ἡ ὑπερβολικὴ πίεσις ἀνήλθε σὺν τῇ δημοκρατίᾳ μετὰ τὴν πτώσιν τῶν φυσικῶν προστατῶν τῆς plebs, τῶν βασιλέων, ἡ πίεσις ἐπήνεγκε τὴν secessio in montem sacrum, τὴν στάσιν ταύτην κατὰ τὴν σημερινὴν γλῶσσαν, — ἀρχαιοτάτην ἐν ταῖς ἱστορικῶς ἀποδεδειγμέναις· ἡ δόξα τῆς ἐπινοήσεως τῶν στάσεων ἀνήκει ἀναγκαστικῶς τοῖς ὄνοις, οἵτινες, καθ' Ἡρόδοτον, ἐφήρμοσαν αὐτὴν τὸ πρῶτον κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλωνος ἀρνηθέντες τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς φορτώσεως. Τὸ μέσον ἐπέτυχε καὶ ἐν Ρώμῃ, ὡς ἐν Βαβυλωνί, οἱ πατρικιοὶ ἐνέδωκαν, ἀλλ' ἐπανελήφθη δις πάλιν, διότι αἱ κατὰ τῆς χρηματικῆς πίεσεως τῶν πέννητων παρὰ τῶν πλουσίων, κατὰ τῆς ἀπηνείας τοῦ δικαίου, τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς μεροληψίας τῶν ἐκ τῆς κλάσεως τῶν πατρικίων ἀρχόντων αἰτιάσεις ἦσαν ἀτελεύτητοι· Ἡ δωδεκάδελτος ἐσκόπει νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς ἀρχοντας τῆς ἀνέτου κρύπτης, ἣν ἐκέκτηντο διὰ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ ἀγράφου δικαίου,¹ πλὴν παρέμειναν αὐτοῖς ἀρκούντα μέσα πρὸς συνέχισιν τῆς ἀρχαίας διαγωγῆς. Ἡ ἐπικρατοῦσα θέσις τοῦ σωματείου τῶν Pontifices, ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ δικαίου, τὸ μονοπώλιον τῶν ἐξ ἐπισήμου πηγῆς γνώσεων αὐτῶν, ἡ ἀνυπόφορος νομικὴ φυλετικὴ πίεσις, ἣν ἐξήσκουν διὰ τούτου ἐπὶ τοῦ λαοῦ, διετηρήθησαν καὶ πέραν τοῦ αἰῶνος τῆς δωδεκαδέλτου. Οὐχ ἤττον παρέμεινε καὶ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἰκανὸν χρόνον εἰσέτι ταῖς χερσὶ τῶν πατρικίων, περὶ δὲ τῆς αὐθαιρέτου χρήσεως αὐτῆς, παρὰ τὴν δωδεκάδελτον, μαρτυρεῖ ἡ ἐπ' αὐτοφύρῳ αὐθαιρέτος πράξις τοῦ δεκάδρου Ap. Claudius ἐν τῇ γνωστῇ δίκῃ τῆς Βιργινίας.

Ἀναλογιζόμενος λοιπὸν πάντα ταῦτα καὶ ἕτερα, ἅτινα παραλείπω ἵνα μὴ ἀπόσχῃ πολὺ τοῦ θέματός μου, φαντάζομαι τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, τὰς τάσεις τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῆς κοινωνίας ἐν Ρώμῃ, ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ὥστε οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία μοὶ μένει περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ καὶ τῆς προθέσεως τῆς ἀνω περιγραφείσης διαδικασίας. Ὁ εὐρίσκων παρὰ ἀποδεδειγμένῳ λαθροθῆρα πυροβόλον ὄπλον εὐχερέστατα ἐννοεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ — δὲν ἔχει αὐτὸ χάριν μικρῶν στρουθίων ἢ σκοποβολῆς· τὸν δ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ λαθροθῆραν ἐ-

¹ L. 2 § 3 de O. J. (12) incerto jure § 4 Postea ne diutius id fieret, placuit auctoritate decemvirov constitui.

γνωρίσα ἰκανῶς — δ ἀληθῆς προορισμὸς τοῦ ὄπλου, ὅπερ παρ' αὐτῷ ἀνευρίσκω, μοὶ εἶναι ἐπίσης γνωστός.

Διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἠνεγκον τὸ ἀπασχολοῦν με ζήτημα εἰς τὴν κατάλληλον αὐτοῦ θέσιν. Οὐδὲν χωρίον τῶν πηγῶν παρέχει μοι ἄμεσον ὑποστήριγμα τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀρχαίας δικονομίας, ἢτοι τῆς περὶ τῆς πλεονεκτικῶν τῶν πλουσίων. Ἄλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ τεκμήριον ἀντικαθίσταται, ὡς καὶ ἐν τῇ δίκῃ, τὴν δημολογίαν, καὶ τοιαύτη περίπτωσις ὑπάρχει ἐνταῦθα — ἀπόδειξις διὰ τεκμηρίων.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπραγματεύθημεν δύο ἐκ τῶν πέντε εἰδῶν τῶν ἀγωγῶν, τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Γαίου. Τί συνέβαιεν ἐν τοῖς ἐτέροις τρισίν; Ἴσως ἐξουδετεροῦσι τὴν ἀνωτέρω σκιαγραφίαν. Πιθανῶς παρεῖχον τῷ πέννητι τὸ μέσον πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν δικαιωμάτων του ἀνευ μετρητῶν καὶ ἀνευ κινδύνου.

Ἀποχωρίζω πρῶτον τὴν legis actio per conditionem, ἀναβάλλων τὴν ἐπαύτην ἐρευνᾶν ἀπομένουσιν εἰσέτι δύο ἢ legis actio per pignoris capionem καὶ ἢ per iudicis postulationem.

Περὶ τῆς τελευταίας οὐδὲν μαρτύριον παρέχει ἡμῖν ὁ Γαίος, τὸ χειρόγραφον ὑπάρχει χασματικόν· ἀπομένει ἄρα ἡμῖν μόνη ἡ εἰκασία — θελκτικὸν πεδίον διὰ τὴν δξύνουσαν καὶ τὴν μαγικὴν δύναμιν τοῦ ἱστορικοῦ. Ἡ γνώμη μου, ἂν ἐνδιαφέρῃ ὑμᾶς εἶναι: ἡ ἀγωγὴ αὕτη προὐρίσται δι' ἀντικείμενα, ἐν οἷς δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τῆς ἀπαιτήσεως, ἐν οἷς ὁ δικαστὴς δὲν ἀπεφάσιζε περὶ τοῦ ναι ἢ οὐχι, ἀλλ' ἐν οἷς ἀντικείμενοις ὁ δικαστὴς, προϋποτιθεμένης τῆς ἀληθοῦς ὑπάρξεως τῆς ἀπαιτήσεως ἀπεφάσιζε περὶ τοῦ ποσοῦ ἢ τῆς μορφῆς, ὑφ' ἣν ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ. Δύο συγκληρονόμοι π.χ. ἐπικαλοῦνται δικαστικὴν διανομὴν (judicium familiae erciundae), δύο συγκύριοι δικνομὴν τοῦ ἐπιποίνου κτήματος (judicium comuni dividundo), δύο γείτονες τὸν προσδιορισμὸν τῶν ὄριων (judicium finium regundorum). Ἡρμοζεν ἢ legis actio sacramento; ὁ ἠττώμενος ὑποβάλλεται τῇ ποινῇ 50 ἢ 500 ἄσσων. Ἀλλὰ τίς ὁ ἠττώμενος ἐνταῦθα, ἀφοῦ οὐδέτερος ὁ ἰσχυριζόμενός τι μὴ δημολογούμενον καὶ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου, ἀμφοτέρω δὲ τὴν αὐτὴν ἐπικλήσιν ποιῶνται πρὸς τὸν δικαστήν, διάνειμον. Πῶς θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἡ τιμωρία τοῦ ἐτέρου ἢ ἀμφοτέρων; ἐδέοντο ἄρα ἐτέρας ἀγωγῆς, τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἢ legis actio per iudicis postulationem. Καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις φέρουσιν ἔτι τὸ ὄνομα iudicia αἱ τρεῖς ἀνω ἀγωγαί, διαφυλάττασαι οὕτω τὴν ἀνάμνησιν τῆς legis actio per iudicis postulationem. Τὸν iudex ἄρα δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν ἐνταῦθα δικαστήν ἀνευ ποινῆς — ὁ iudex οὗτός ἐστιν ἀδάπανος.

Ἐτέρα περίπτωσις, ἀνήκουσα ἀναμφιβόλως τῇ legis actio per iudicis postulationem, ὑπάρχει τὸ membrum ruptum τῆς δωδεκαδέλτου. Ὁ νόμος ὠριξε· ni cum eo pacit talio esto. Ὁ τύπος, ὑφ' ὃν ὁ ἐνάγων διετύπου τὴν ἀ-

παίτησίν του, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἡ legis actio sacramento, καθ' ὅτι μὴ ὑπάρχοντος ἀντικειμένου περιουσίας ἐν τῇ δίκῃ, ἔλειπεν ἡ βάσις πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ ποσοῦ τοῦ sacramentum. Καὶ μετὰ τὴν διὰ τῆς πρακτικῆς τῶν δικαστηρίων ἀντικατάστασιν τῆς talio διὰ παρὰ τοῦ δικαστοῦ προσδιοριστέας χρηματικῆς ποινῆς¹ δὲν ἠδύνατο ν' ἀνταλλάξωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν legis actio sacramento· διότι οἱ διάδικοι εἶλον δικαίωμα ἐκ τοῦ νόμου ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἄλλης. Ὑποτίθῃμι δ' ὅτι τῆς ἀγωγῆς ταύτης, ἐγίνετο χρῆσις καὶ ἐν τῇ τῆς περὶ κλοπῆς δίκῃ, ἐπιφερούσης κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον ἐν μὲν τῷ furtum manifestum ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας, ἐν δὲ τῷ nec manifestum τὴν ἀπώλειαν τοῦ διπλασίου τῆς ἀξίας τοῦ κλαπέντος· στήριγμα δὲ τῆς ὑποθέσεώς μου ταύτης διορῶ ἐν τῇ παραδόξῳ συνθέσει τῆς intentio τῆς formula ἐν τῇ actio furti περιεχούσης οὐχὶ τὸ dare oportere, ἀτε ἀνγκαίου ὄντος αὐτῷ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ποσοῦ, ἀλλ' ἀορίστως τὸ damnum pro fure decidere oportere, δι' οὗ ἡ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ sacramentum ἀπαραίτητος δῆλωσις τοῦ ποσοῦ τῆς δίκης κατ' ἀρχὴν παρελείπετο. Ἀλλὰ διὰ τῶν περιπτώσεων τούτων δὲν ἐξαντλεῖται τὸ πεδῖον τῆς legis actio ταύτης. Ἡ δωδεκάδελτος περιέχει σειρὰν ὀλόκληρον ἀπαιτήσεων, ἀποκλειουσῶν διὰ τῆς φύσεως αὐτῶν τὸ sacramentum· π. χ. τὴν actio pluviae arcendae, de glande legenda, de arboribus caedendis, damni infecti, actio noxalis, de pauperie, δι' ἧς ἀκαταλλήλων οὐσῶν τῶν actio per pignoris capionem καὶ per manus injectionem ἀπέμεινεν ἢ per iudicis postulationem. Ἐν ταῖς ἀποπειρίαις πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κεμένου τῆς δωδεκάδελτου ἄπασαι αὐταὶ αἱ ἀπαιτήσεις κατατάσσονται ἐν τῷ VII πίνακι, ἐν δὲ τῷ VIII τὰ ἀδικήματα. Πιθανῶς ἀμφότεροι οἱ πίνακες ἀνήκον τῇ legis actio per iudicis postulationem καὶ ὅτι οἱ tres arbitri κατὰ τὴν ἐν τῇ δωδεκάδέλτῳ σημασίαν (διαφέρουσαν οὐσιωδῶς τῆς τῶν arbitria τοῦ νεωτέρου δικαίου) ταυτίζονται πρὸς τὸν iudex τῆς legis actio per iudicis postulationem καὶ πρὸς τοῦτο συντρέχει πολὺ καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἢδη χρησιμοποιοηθεῖσα ρῆσις τις τοῦ Valerius Probus· ἐν τοῖς πενδέκαταις αἱ περὶ διανομῆς ἀγωγαὶ εἰσι τεταγμέναι (βιβλ. X) μεταξὺ ἀγωγῶν τινῶν ἐξ ἀδικήματος (βιβλ. IX, XI) ἐπὶ τούτου δ' ἐστήριξε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ Hefter τὸ βιβλίον συμπεράσματά του περὶ τῆς δικονομικῆς ταυτότητος αὐτῶν. Ἔτερον στήριγμα τοῦ συμπεράσματος τούτου εἶναι, ὡς ἦδη καὶ ἕτεροι παρετήρησαν² ἢ πρὸ τῶν ὑποθετικῶν ἀντικειμένων τῆς legis actio per iudicis postulationem (βιβλ. IX XI) τάξις τῶν ἀντικειμένων

¹ Gellius XX 4 § 38. Nam si reus, qui depecisci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, aestimata tite iudex hominem pecuniae damnata atque ita... severitas legis ad pecuniae multam redibat.

² Leist. Versuch einer Geschichte der röm. Rechtssysteme. Rostock u. Schwerin 1850. Σελ. 36—37.

τῆς legis actio sacramento (κληρονομικαὶ ἀγωγαὶ βιβλ. V ἀγωγαὶ περὶ κυριότητος VI ἀγωγαὶ δουλειῶν VII VIII) καὶ ἡ μετ' αὐτάς θέσις τῶν conditiones (βιβλ. XII καὶ XIII) ἦτοι τῶν ἀντικειμένων τῆς νεωτέρας τῶν λοιπῶν legis actio per conditionem.

Συμπεραίνω: Ἡ legis actio per iudicis postulationem εἶχεν ἰδιάζον, ἀκριβῶς ὠρισμένον πεδῖον ἐνεργείας καὶ δὲν ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς βουλήσεως τῶν διαδίκων νὰ μεταχειρισθῶσι ταύτην ἀντὶ τῆς legis actio sacramento. Ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆ ἤθελε στέρησει τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον εισοδημάτων ἐκ τοῦ sacramentum καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ οἱ Pontifices δὲν ἐπέτρεπον τοῦτο.

Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς ἐλλείψεως δικονομικῶν ποινῶν ἦν κοινὸν καὶ τῇ legis actio per pignoris capionem. Ἐν τισιν ἀπαιτήσεσιν ὁ ἐνάγων ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ τι ὡς ἐνέχυρον ἰδίᾳ βουλήσει ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ἐναγομένου. Διαμφισθητοῦντος δὲ τούτου τὴν ἐνεχυρίασιν ἐπήρχετο δίκη καλουμένη legis actio per pignoris capionem, ἐν ᾗ ὁ λαβὼν τὸ ἐνέχυρον παρίστατο ὡς ἐνάγων, ὑποστηρίζων τὴν ἀπαίτησίν του καὶ ἐξαιτούμενος τὴν καταδίκην τοῦ ἐναγομένου.¹ Καὶ ἐνταῦθα οὐδεμίᾳ ὑπῆρχε ποινὴ κατὰ τοῦ ἠττωμένου. Ἀλλ' ἡ ἔννοια αὕτη—καὶ τοῦτο εἶναι λίαν χαρακτηριστικὸν—περιορίζετο ἐν ἀπαιτήσεσι στρατιωτικαῖς, θρησκευτικαῖς καὶ δημόσιον χαρακτηριστὰ φερούσαις, ἀποκλειομένων ἐντελῶς τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον.²

Μόνον προκειμένου ἐμμέσως περὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ κράτους ἢ τῆς θρησκείας καταπίπτει ἡ αὐστηρότης· αἱ συνήθεις ἰδιωτικαὶ ἀπαιτήσεις δὲν ἀπολαύουσι τοῦ εὐργετήματος τούτου. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη καταδεικνύσει τὸν σκοπὸν τῶν δικονομικῶν ποινῶν. Ἡ ὁδὸς καθίστατο σχολικὰ μὲν διὰ τὸν ἰδιώτην, λεία δὲ διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὸ κράτος. Ἐφηρμοζέτο ἡ αὕτη διαφορὰ ὡς ἐν τῇ legis actio per manus injectionem, ἐνθα ἄπασα ἡ ὄργη ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ ὀφειλέτου.

Ταῦτα πρὸς σκιαγράφησιν τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς δικονομίας, δύνασθε καὶ ὑμεῖς νῦν ν' ἀποφανθῆτε κατὰ πόσον δύναται τις ν' ἀμφιβέβηλη περὶ τοῦ σκοπίμου τῆς τοιαύτης διαρρυθμίσεως, τεινούσης πρὸς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν πενήτων ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου· τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν δύναμαι νὰ παρατηθῶ τὴν πεποίθησιν ταύτην. Ἡ ἕξις τοῦ νὰ διορῶ παναχοῦ τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ δικαίου πρόθεσιν, ὑπολογισμοῦς, δολιότητά, πανουργίαν, ὀπισθο-

¹ Περὶ τῆς γνάμης ταύτης τοῦ συγγραφέως ἰδὲ τὸ «Πνεῦμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου» I σελ. 158—162 (ἐκδ. 4). Ἡ πράξις τῆς ἐνεχυρίσεως καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἦν legis actio δηλ. δὲν ἀπέτελει δίκην· ἀν' ὁ ἐναγομένος ἔλυε τὸ ἐνέχυρον, οὐδῶλος ἐπήρχετο legis actio.

² Gai. IV 27—28 ἐν παραδείγμ. εἰρησώσαν ἢ ἀπαίτησις τοῦ στρατιώτου διὰ τὸν μισθὸν (aes militare) ἢ τὴν φορδὴν (aes hordearium), ὧν ἕνεκα ἐπετρέπετο ἢ ἀπαίτησις κατ' ἀνικάνων πρὸς ἄλλας ὑπηρεσίας προσώπων· χηρῶν ἐπιτροπευομένων καὶ ἢ ἀπαίτησις τοῦ δημοσίου διὰ τοῦς φόρους.

βουλίαν και παγίδας κατέστη δι' ἐμέ δευτέρα φύσις. Ἡ εὐσεβὴς ἐμπιστοσύνη μεθ' ἧς ἠτένιζον τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον και ἀντελαμβανόμενη τῶν πραγμάτων, ὡς μοι παρουσιάζοντο ἐξωτερικῶς, ἠφάνισθη προϊόντος τοῦ χρόνου και νῦν ἐν ἐκάστῳ θήματι ἐρωτῶ: τί κρύπτεται ὑπὸ τὸν θεσμόν τοῦτον; κατὰ κανόνα δὲ εὖρον πάντοτε τι ὑποκρυπτόμενον. Σκέπτομαι νὰ γράψω ποτὲ χάριν ὑμῶν πραγματεῖαν περὶ τῆς πανουργίας τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ δικαίου και οὕτως θέλετε τύχει εὐκαιρίας, ὅπως ἐκτιμήσητε τὸ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὄρθον τῆς γνώμης μου. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναμαι δυστυχῶς ν' ἀντλήσω ἐκείθεν ἐπιχειρήματα και δέον νὰ ὑπομείνω τὴν ἀπαντῶσαν ἀπιστίαν, ἄνευ τῶν προαπαιτουμένων πρὸς ἀφοπλισμὸν αὐτῆς ἐν τούτοις ἀποκρούω ἐκ τῶν προτέρων δύο ἀντιρρήσεις ἀναμφιβόλως ἐπελευσομένας.

Ἡ πρώτη ἐστὶ: και ἀλλαχοῦ ὑπάρχει τὸ μέγεθος τοῦτο τῶν ἐξόδων τῆς δίκης και τοὶ οὐδεις τοιοῦτος σκοπὸς ὑποκρύπτεται, ὡς π. χ. ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐκεῖ τὰ ἐξόδα τῆς δίκης ὑπερβαίνουσι πάντα ὑπολογισμὸν. Περὶ πλοκοὶ δ' ὑποθέσεις δύνανται νὰ καταστρέψωσι μεγάλην περιουσίαν, ὁ δὲ μὴ κεκτημένος βαλάντιον ὑπέρπληρω λιρῶν στερινῶν δύναται νὰ ζῆ μὲν ἐν πολυτελείᾳ ἀλλ' οὐχι και ἐν δικαστηρίοις—ἡ δίκη εἶναι ἀντικείμενον πολυτελείας ἐκατομμυριούχων· ἡ πίεσις δ' αὕτη τῶν δικαστικῶν ἐξόδων δείκνυται διὰ τῆς ὑπάρξεως σωματείου ἐντελῶς παρ' ἡμῖν ἀγνώστου και ἰκανῶς διαφωτίζοντος τὴν κατάστασιν τοῦ δικαίου ἐν Ἀγγλίᾳ, τῶν «Νομικῶν Συλλόγων πρὸς βοήθειαν ἀπόρων ἀλλοδαπῶν». Ἐν τούτοις οὐδεις δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι τὸ μέγεθος τῶν δικαστικῶν ἐξόδων ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπενοήθη πρὸς ἀποκλεισμὸν τῶν πενήτων. Πῶς δὲ δικαιολογεῖται ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος διὰ τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν δικονομίαν τῶν Ρωμαίων; Ἡ ἀντίρρησις αὕτη ἤθελεν εἶσθαι ἀκαταμάχητος, ἀν ἦντλον τὴν ἀνωτέρω γνώμην μου ἐκ μόνων τῶν ἔργῳ γιγνομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν ρωμαίων δικονομίᾳ. Καὶ δὲν προτείνω μόνον τὰ δικαστικὰ ἐξόδα καθ' ἑαυτὰ, τὰ ἰδιόζον πεδίων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ, ἐφ' οὗ ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ και τὴν ἱστορικὴν θάσιν και τὴν σφαῖραν, ἐξ ἧς ὀρμώμενος διορῶ ἐν αὐτοῖς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἡ γνώμη μου ἔχει θάσιν τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ρωμαίων μαρτυρουμένην ὡς καθ' ὀρισμένους κανόνας γιγνομένην οἰκονομικὴν ἀκρῶσιν τῶν πενήτων παρὰ τῶν πλούσιων.

Ἡ δευτέρα δυνατὴ ἀντίρρησις εἶναι, ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη καταγωγὴ τῆς legis actio sacramento ἀποδεικνύει τὴν παντελεῖ ἔλλειψιν δολίας προθέσεως βεβαίως! Ἀλλὰ δι' αὐτῆς δὲν ἀποκλείεται, ὅτι μόνον ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ποσοῦ ἐν τῇ δωδεκαδέλτῳ ἢ ἐν προηγουμένοις νόμοις δὲν ἐγένετο ἐπὶ δολίῳ σκοπῷ. Ἀντὶ 50 και 500 ἄσων, ἠδύνατο νὰ ὀρισθῶσι 10 και 50. Φερούσης δὲ, ὡς ἀλλαχοῦ πειρῶμαι ν' ἀποδείξω,¹ και θρησκευτικὸν

¹ Πνεῦμα ρωμ. δικ. I σελ. 302 και ἐπ.

χαρακτῆρα τῆς legis actio τῆς τάτης, μένει ἀνεξήγητον τί κοινὸν μεταξὺ ἐκκλησίας και ποσοῦ. Πρὸς τί δὲ ἡ προκαταβολή; Τίνος ἔνεκα ὁ Vindex ἐν τῇ legis actio per manus injectionem και ἡ ὑπέρμετρος ποινὴ τοῦ διπλασίου; Τὸ ἕτερον ζήτημα περὶ τῆς ἀνω ρηθείσης σκοπιμότητος τῶν ὑπερόγκων ἐξόδων τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς δικονομίας δύναμαι νὰ περὶδω πρὸς στιγμὴν, πλὴν οὐχι και τὸ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἴνα ἐνοήσωμεν καλῶς τοῦτο, ἀναλογισώμεθα τὰ ἀποτελέσματα τῆς διαγραφείσης ἢ δὴ ρυθμίσεως τῶν δύο ἀγωγῶν· ἐξετάσωμεν οὐχι τὸ ἄτομον καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἐν ὄλῳ, τὴν ἐπίδρασιν τῆς δικονομίας ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν κτημάτων, ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τῆς κυριότητος, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν.

Ἐν τῷ τυχερῷ παιγνίῳ Roulette ἡ τράπεζα ἀναγκαιῶς ἐπικρατεῖ ἐν περιπτώσει μακρῶς τοῦ παιγνίου διακρείας· ὁ παίκτης (ἐνοῶ τὸ σύνολον τὸν παίκτην in abstracto) ὑποκύπτει, καθότι ἡ Roulette εἶναι τοιοῦτῳ τρόπῳ διερρυθμισμένη, ὥστε ἡ τράπεζα ἔχει τὸ λευκὸν πλῆθος ἢ οἱ παῖκται ὑπὲρ ἑαυτῆς. Ὁ λαὸς συγκρίνει τὸ τυχερὸν παίγνιον πρὸς δίκην, διμιλεῖ περὶ κέρδους και ἀπώλειας οἱ δὲ νομικοὶ γινώσκουμεν, ὅτι ἡ σύγκρισις αὕτη ἐστὶν εὐλόγος. Ἐν πάσῃ χώρᾳ, ἔσθαι ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης εἶναι ὀρθῶς ὀργανισμένη και ὁ δικαστικὸς κλάδος ἠθικὸς, αἰ—προσωπικαὶ σχέσεις τῶν διαδίκων και ἡ κοινωνικὴ θέσις αὐτῶν οὐδόλως ἐπιδρῶσιν—οὐδέτερος τῶν διαδίκων ἔχει τὸ λευκὸν τῆς Roulette ὑπὲρ ἑαυτοῦ—πλούσιος και πέννης, ἐπίσημος και μὴ εἰσὶν ἴσοι και δὴ ὁ πέννης κεκτημένος τὸ εὐεργέτημα τῆς πενίας ὑπερέχει. Τοῦτο ἐκράτει και ἐν Ρώμῃ ἐν περιπτώσει ἰσότητος τῶν διαδίκων, πέννης πρὸς πέννητα, πλούσιος πρὸς πλούσιον, ἦσαν ἐντελῶς ἴσοι· και τὰ ὄπλα, ἐκεῖ μὲν ἐλαφρὰ, ἐνταῦθα δὲ βαρέα, ἦσαν ἐπίσης τῆς αὐτῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν δίκην πέννητος κατὰ πλούσιου διέφερε τὸ πρᾶγμα, ὁ πλούσιος (in abstracto) εἶχε τὸ λευκὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀντίδικος ὡν πέννητος, ὡς δ' ἡ τράπεζα τῆς Roulette διὰ τούτου, οὕτως και ὁ πλούσιος ἐξησφαλίζετο διὰ τῆς δικονομίας και ἤδη ἀνέπτυσξ ἀνωτέρω πῶς. Ἐν ἀμφιβάλοις περιπτώσεσιν ὁ πλούσιος ἠδύνατο νὰ παίξῃ εὐκόλως, ὁ πέννης ὁμως μετὰ σκέψεις πολλὰς, δι' ἐκεῖνον ἡ ἀπώλεια τοῦ sacramentum ἦν ἀσήμαντος· δυνάμεθα ἄρα νὰ εἴπωμεν μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι ἐν ἀμφιβάλοις δίκαις ἢ κατὰθεσις τοῦ sacramentum ἀπῆρτιζε τὸ λευκὸν τῆς Roulette και τῇ δυσχερείᾳ ταύτῃ συνέτρεχεν ἡ ἑτέρα, ἡ ἄμεσος τοῖς μετρητοῖς καταβολή. Ἐν τῷ ρωμαϊκῷ χαρτοπαιγνίῳ ἔπαιζον, ὡς ἔφθηνεν ἰδόντες, μόνον τοῖς μετρητοῖς—ἀλλ' ὁ μὲν πλούσιος εἶχε τὰ χρήματα ἐν τῷ θυλακίῳ, ὁ δὲ πέννης ἔδει νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῶν, ὀφείλων ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ παραιτηθῆ τὴν δίκην—και ἕτερον λευκὸν ὑπὲρ τοῦ πλούσιου.

Ὅπως δ' ἐπιτευχθῆ τὸ δυσᾶρεστον τῷ πέννητι ἀποτελέσμα, οὐδόλως ἦν χρεῖα μεροληψίας τοῦ, ἄλλως πατρικίου, ἄρχοντος ἢ τῆς κληροδοσίας τοῦ

ἐκ πατρικίων νομοδιδασκάλων καὶ Pontifices ἀποτελουμένου συμβουλίου, ὡς οὐδ' ἐν τῇ Roulette κακοηθείας τῆς τραπέζης. Ὁ μηχανισμὸς ἦν τόσῳ τέλειος, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ἀναπόδραστον παρ' ὅλην τὴν τιμιότητα καὶ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν ἐπιτετραμμένων—ὁ ἄδικος καὶ κακοήθης ὄργανισμὸς ἀντικαθίστα τὸ πρόσωπον. Ἡ δ' ἀνισότης τῶν ὄπλων ἐπιφέρει τὴν ἥτταν τοῦ τὸ χεῖρον κεκτημένου, καίτοι αἱ λοιπαὶ δυνάμεις εἰσὶν ἴσμοικαι. Ἡ σιωπὴ τῶν πηγῶν ἐπὶ τοῦ ὄλεθρίου τούτου ἀποτελέσματος, παραβλητέου πρὸς ἀνεξάντλητον ἀντλίαν, ἴσως φανήσεται παράδοξος. Καίτοι τοσαῦτα πρέχουσι ἡμῖν μαρτύρια τῆς ἐνδείας καὶ ἐλλειψιότητος τῶν πενήτων, τῆς πίεσεως καὶ ἐκγυμνώσεως αὐτῶν διὰ τῶν πλουσίων, καὶ τοὶ ἀναφέρουσι καὶ τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ἰδίως δὲ τὸ μέγεθος τῶν τόκων καὶ τὴν προσωπικὴν ἐκτέλεσιν, σιγῶσιν ἐντελῶς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θέματος. Δὲν ἠσθάνετο ἄρα τὴν πίεσιν ταύτην ὁ λαός; δὲν ὑπῆρχε παντάπασι; δὲν εἶχε συνείδησιν αὐτῆς; ἢ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας καθίσταται εὐχερῆς μετὰ τὰ ἀνωτέρω. Τὸ κατ' ἐμὲ πέποιθα, ὅτι ἐν Ρώμῃ οὐ μόνον ἦν γνωστὸν τὸ κακὸν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μία τῶν ἀφορμῶν δυσχερεσκείας τῶν Πληβείων, ὅθεν ἀναγκαιῶς ἐπεταί, ὅτι κατέστη ἀντικείμενον πάλης διὰ τοὺς tribunus plebis καὶ τὰς ἀναμορφωτικὰς προτάσεις αὐτῶν. Κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Ρώμῃ ἠγέρθη ποτὲ ζήτημα ἀναμορφώσεως τῆς πολιτικῆς δικονομίας οὐχὶ ἕνεκα νομικῶν λόγων, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἕνεκα κοινωρικῶν, λυθὲν δι' αὐτῆς τῆς ἀναμορφώσεως, ἀποτελούσης τὸ δεύτερον μέρος τοῦ θέματος μου.

Μέχρι τοῦδε ἐχρακατήρισκα τὴν ἀντίθεσιν τῶν τάξεων, ἧς χάριν ὑπῆρχεν ὁ ἀνωτέρω ὄργανισμὸς, ὡς ἀντίθεσιν πενήτων πρὸς πλουσίους. Ἀλλὰ γινώσκετε βεβαίως, ὅτι ἡ ἀντίθεσις αὕτη δὲν ταυτίζεται μετὰ τῆς τῶν πληβείων πρὸς τοὺς πατρικίους. Ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν ὑπῆρχον ἐν Ρώμῃ πλούσιοι πληβεῖοι καὶ πτωχοὶ πατρικιοὶ φρονῶν ἐν τούτοις, ὅτι μόνον οἱ πτωχοὶ πληβεῖοι ἔπαρχον ἐκ τῆς πολιτικῆς δικονομίας. Ὁ πτωχὸς πατρικίος ἀπῆλκε διὰ τῆς Gens προστασίας κατὰ παντὸς κινδύνου ἀπωλείας τῆς δίκης ἕνεκα τῶν δαπανῶν. Ἐπομένως, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ἐγερθὲν ζήτημα περὶ ἀναμορφώσεως τῆς δικονομίας ἦν καθαρῶς ζήτημα τῶν Πληβείων διὰ δὲν πρέπει ν' ἀπορήσωμεν βιάσποντες, ὅτι οἱ tribuni διεξήγαγον αὐτό.

Τὸ ζήτημα τοῦτο περιεῖχε δύο τινά: τὴν πίστωσιν ἀντὶ τῆς ἀμέσου καταβολῆς, καὶ τὴν ἀπάλειψιν ἢ τὸν μετριασμὸν τῶν δικονομικῶν ποινῶν.

Ὁ Festus (s. v. sacramentum) διεφύλαξεν ἡμῖν τὸ ὄνομα νόμου τινὸς διοριστῆτος νέου ἀρχοντος τοὺς triumviri capitales πρὸς εἰσπραξίν τῶν sacramenta. Ὁ νόμος ἐκαλεῖτο lex Papiria, προταθείς ὑπὸ τοῦ tribunus plebis Papirius. Ἡ ἱστορία τοῦ νόμου τούτου ἀμφισβητεῖται τὸ μόνον ὅμως βέβαιον ἐστίν, ὅτι εἰσῆχθη μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Praetor peregrinus

(507 ἀπὸ κτ. P.) καὶ τοῦτο ἀποδείκνυται διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐνιαυσίων ἐκλογῶν οὐχὶ τῷ Praetor ἀπλῶς, ἀλλὰ τῷ Praetor qui inter cives jus dicit, ἦτοι τῷ Praetor urbanus. Παραλείπων τὰς διαφορὰς γνώμας ἀνακοινῶ μόνον τὴν ἐμὴν.

Ἄδηλον ὑπάρχει, ἐν ἡ lex Papiria αὐτὴ εἰσῆγαγε καὶ τὴν πίστωσιν ἢ μόνον τὴν ἕνεκα τῆς ὑπαρχούσης ἤδη πιστώσεως καταστάσαν ἀπαραίτητον νέαν ἀρχὴν τῶν triumviri capitales. Ἐγὼ παραδέχομαι τὸ πρῶτον, ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ νοήσω, πῶς οἱ Ρωμαῖοι νομοθέτησαν καινοτομήσαντες διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς πιστώσεως, δὲν συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον αὐτῶν διὰ τῆς τῶν ταύτη ἀναγκαιῶν ὑπαλλήλων. Κατὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην ὑποτίθεται, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι παρεδέχθησαν τὸ πρῶτον, τὴν πίστωσιν, μηδὲν ὡς κατ' ἀρχὴν μεριμνήσαντες περὶ τῶν συνεχομένων αὐτῇ πρακτικῶν ζητημάτων. Ἀλλὰ τοιαύτη νομοθετικὴ πράξις ἤθελεν εἶσθαι τοσοῦτον ἀτελής, ὅσον καὶ ἡ παραδοχὴ παραγραφῆς ἀνευ προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου.

Οὕτω καταλήγω εἰς τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα, διακρίων αὐτὸ χάριν εὐκολίας εἰς παραγράφους.

Ἡ lex Papiria ἐσκόπει τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἀμέσου καταβολῆς τοῦ sacramentum διὰ τῆς πιστώσεως.

Ἡ ἀνωτέρω ἀνάπτυξις περὶ τῆς πίεσεως τῶν πενήτων ἐστὶν ἱκανὴ πρὸς κατανόησιν τῆς τάσεως καὶ τῆς ἐννοίας τῆς καινοτομίας ταύτης· ἐπενοήθη καὶ ἐσκόπει τὴν ἐλάφρυνσιν τῆς ἐπιδιώξεως τῶν δικαιωμάτων ὑπὲρ τῆς πτωχῆς κλάσεως—ὡς κοινωρικὸν μέτρον διὸ εὐνόητον ἐστὶ, διατὶ θεωρῶ τόσῳ σπουδαίαν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νόμου τούτου ὑπὸ δημάρχου. Ἴνα ἐννοήσωμεν κάλλιον τὸ ἀδύνατον τῆς ἐξἄκολουθήσεως τῆς καταστάσεως ταύτης, φρεῖλομεν νὰ ἀναλογισθῶμεν ζωηρῶς τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἡ διὰ sacramentum, manus injectio καὶ δικονομικῶν ποινῶν διαδικασία ἦν ὅλως ἄλλοτρία τῷ praetor peregrinus. Ἐνεκα τούτου ὁ Ρωμαῖος διέβλεπεν ἐν αὐτῇ λίαν παράδοξον ἀνωμαλίαν, καθότι ὁ peregrinus ἀπῆλκε ἐν τῷ δικαστηρίῳ πλειόνων πλεονεκτημάτων. Ἡδύναντο τῷ ὄντι νὰ παρηγορῶνται οἱ αὐτόχθονες ἀναλογιζόμενοι τὴν κατὰ τὰ λοιπὰ διαφορὰν αὐτῶν ἐν τῇ δίκῃ πρὸς τοὺς peregrinos. Ὁ Ρωμαῖος οὐχὶ ὁ peregrinus κέκτηται τὸ πλεονέκτημα τῆς καταβολῆς τῶν πρὸς λατρείαν τῶν ἐθνικῶν θεῶν διὰ τοῦ sacramentum, αὐτὸς δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀμείβεται ὑπὸ τῶν pontifices, τῶν θεματοφυλάκων τοῦ δικαίου καὶ ἀξίων ἀμοιβῆς τινος χάριν τῶν ἐκδουλεύσεών των· ὑμεῖς εἰσθε οἱ θεματοφύλακες, ἀνακράζει ὁ Papirius, ὡς συνήγορος τῶν πληβείων· τὸ φυλετικὸν ἀνάθεμα τῶν ὑμετέρων γνώσεων, κράζει πρὸς τοὺς Pontifices, ἤρθη τὸ μυστήριον τῶν δικονομικῶν τύπων ἀπεκαλύφθη πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὸ τοῦ Flavius, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοις (500) ὁ Cornucanius κατέστησε κοινὸν κτῆμα τὸ δίκαιον—οἱ χρόνοι ἐφάνησαν προοδευτικώτεροι ὑμῶν, καὶ τὸ sacramentum ἠκολούθησε τὴν μοῖραν τοῦ μονοπωλίου σας.

ἀνήκει ἐφεξῆς τῷ κράτει, ἰκανῶς νὰ διεξάγῃ τὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνευ ἑμῶν. Διὰ δὲ τῆς μεταβάσεως ταύτης ἤρθη καὶ τὸ κώλυμα τῆς πιστώσεως. Οἱ θεοὶ, λέγετε, δὲν πιστόνουσι, πιστόναι ὅμως τὸ κράτος. Προτείνω τῷ λαῷ, ὅπως μεταβιβάσῃ τὸ sacramentum εἰς τὸ aerarium καὶ συγχρόνως καταστῆ δυνατὴ ἡ πίστωσις.

Ἢ Τὸ ποσὸν τοῦ sacramentum καταβάλλεται ἀπὸ τοῦ νῦν, οὐχὶ πρὸ ἀλλὰ μετὰ τὴν δίκην· πρὸς τοῦτο δὲ διωρίζοντο ἐγγυηταὶ (praedes) τῇ κελεύσει τοῦ Πραίτορος. Ἢ εἰσπραξίς γενήσεται δι' ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης ἀρχῆς, τῶν triumviri capitales, ἐκλεγομένης κατὰ πρότασιν τοῦ πραίτορος ἐνικυσίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ.¹

Τὸ μέγεθος τοῦ sacramentum ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης· δῆλον δ' ἐστίν, ὅτι ἡ ἀποτίμησις καὶ δὴ προκειμένου περὶ υπερβάσεως τοῦ ποσοῦ τῶν 1000 ἄσων, ὑπῆρχεν ἐκάστοτε ἀντικείμενον πολλῶν ἐρίδων· μικρὰ διαφορά, π. χ. ἀντὶ 1000, 980, ἐπέφερε τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς καταβολὴν 500 ἄσων ἀντὶ 50· οἱ 20 ἄσοι τῆς ἀξίας ἀνεβίβαζον τὸ sacramentum εἰς 500 — πολυτιμότετοι 20 ἄσοι! ἐφ' ὅσον τὸ sacramentum κατεβάλλετο τοῖς pontifices φυσικῶς τῷ λόγῳ αὐτοῖς ἦν ἀναθεωρημένη καὶ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου, εἴτε ἀμέσως εἴτε διὰ πραγματογνωμόνων. Ὅπως δὴποτε ὅμως αὐτοὶ ἐφρόντιζον περὶ τοῦ συμφερόντος των. Ἐπομένως φρονῶ, ὅτι δὲν ἀπατώμαι παραδεχόμενος ὅτι ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης οὐχὶ σπανίως ἦν ἀντικείμενον παραπόνων τῶν διαδίκων καὶ ἐκ τούτου ἐξάγω, ὅτι ὁ Papirius ἐξέτεινε τὴν καινοτομίαν του καὶ ἐπὶ ταύτης. Μετεβίβασε τοῖς triumviri capitales οὐ μόνον τὴν εἴσπραξιν (exigunt sacramenta) ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης (judicantoque). Τὴν τελευταίαν τούτην λέξιν οὐδόπως ἐνόησαν μέχρι τοῦ νῦν καὶ κατέφυγον, παρορῶντες τὸ φυσικώτερον, εἰς τεχνητὰς, ἀδοκίμους ἐξηγήσεις. Πρακτικῶς σκεπτόμενός τις ὅμως, θέλει ἐννοήσει ὅτι τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἥττονος ἢ μείζονος τῶν 1000 ἄσων ἀξίας, δὲν ἐλύετο ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ ἐρίδας οὐ μόνον μεταξὺ τῶν διαδίκων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τῆς πρὸς εἴσπραξιν τεταγμένης ἀρχῆς. Ταῦτ' οὐ συμβαίνει παρ' ἡμῶν σήμερον κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν φορολογουμένων ἀντικειμένων, ὥστε φυσικῶς τῷ λόγῳ ὠρίζετο ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν Ρώμῃ τίς ὁ ἀρμόδιος πρὸς λύσιν τῶν ἀναφανομένων διαφωνιῶν. Τὸ μόνον δυσχερὲς ἐν τῇ γνώμῃ μου εἶναι ἡ ἐπίταξις τοῦ judicanto· ἐν τῇ ρήσει τοῦ Festus (sacramenta exigunt judicantoque) ἡ ἐκτίμησις φυσικῶς προηγεῖται τῆς εἴσπραξίσεως. Ἄλλ' ἡ δυσχέρεια αὕτη

¹ Τὸ ἀλλοθὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπαδὸν ὄνομα τῆς ἀρχῆς ταύτης—capitales—ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις, ἐπεκαταβίσεως κατόπιν διὰ τῆς προσθήκης ταύτης. Mommsen Staatsr II σελ. 559 ὑπάγει αὐτοῦς ὑπὸ τὴν κατηγορίαν βοηθῶν τῶν magistrati majores κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ἀῖρεται διὰ τῆς σχετικῶς σπανιώτερον ἐπερχομένης ἀνάγκης τοῦ judicare ἐν ᾧ τὸ exigere συνέβαινε πάντοτε· ἐν ταῖς πλείσταις περιπτώσεσι τὸ ποσὸν τοῦ sacramentum ἦν τόσῳ ἀναμφίβολον, ὥστε ἀδύνατος ἦν πᾶσα ἔρις καὶ ἤρκει τὸ exigere· μόνον δ' ἐν σπανίαις περιπτώσεσιν, ἐν αἷς ὁ ὑπόχρεως πρὸς καταβολὴν διάδικος διημφισβήτει τὸ ποσὸν τῶν 50 ἐπήρχετο ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς βεβαίως κατὰ πλειοψηφίαν λυούσης τὸ ζήτημα, ἐν ᾧ ἡ εἴσπραξις ἢ ἡ παρακλαβὴ τοῦ ποσοῦ ἀνετίθετο πιθανῶς ἐνὶ τῶν μελῶν. Τοῦτο ἦν τὸ judicium triumvirum (Varro de L. L. IX 85).

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ἡ lex Papiria περιεῖχεν ἀναμφισβήτητον πρόοδον. Ἄντὶ τοῦ ἐνὸς ὑπευθύνου τῷ συμφέροντι τῆς ἐκκλησίας Pontifex,¹ ἔταξε τὴν ἐντελῶς ἀσφαλῆ κατὰ πάσης τοιαύτης ἐπιδράσεως ἀρχήν.

Διακτὶ δὲ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ sacramentum ἐτάχθη εἰς τὸ τέλος τῆς δίκης· Ἠδύνατό τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη περιεῖχεν ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπὴν τοῦ ἀρχαίου δικαίου, καθότι πρότερον οἱ διάδικοι ἐγίνωσκον ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης τὰ διατρέχοντα, τὸν κίνδυνον, ἐν ᾧ κατὰ τὴν καινοτομίαν ταύτην τὸ ζήτημα τοῦ ποσοῦ τοῦ sacramentum ἀνεβάλλετο εἰς τὸ τέλος καὶ οἱ διάδικοι διετέλουν ὄντες ἐν ἀβεβαιότητι· τὸ αἴτιον τῆς καινοτομίας ταύτης ἦτο ἀκριβῶς τὸ ζήτημα τοῦ ποσοῦ, ἐξακριβουμένου διὰ τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης. Ἐν παραδείγματι ἐπὶ τῆς hereditatis petitio ὁ ἐναγόμενος ὑπετίθετο ἀποκρύψας πράγματα τιμώμενα πολλῶ πλέον τῶν 1000 ἄσων, ἀλλ' ἐν τῇ διεξαγωγῇ ἀπεδεικνύετο, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν μόνον πρᾶγμα ἀξίας ἥττονος τῶν 1000 ἄσων, ἢ ὁ bona fide κάτοχος τῆς κληρονομίας, ἀπώλεσε casu πράγματα, οὗ ἕνεκα ἡ ἀξία τῆς περιουσίας ἐμειώθη ἢ κατὰ τὴν διεδικήσιν ποιμνίου, τοῦ ἐναγομένου ἀντιτάσσοντος contra vindictio,² ὅτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποδοθησομένων προβάτων ὁρισθήσεται μετὰ τὸ πέρας τῆς δίκης. Ἀναμφιβόλως δὲ ὁ μετὰ τὴν δίκην προσδιορισμὸς τοῦ ποσοῦ τοῦ sacramentum ἦν προσφύεστερος τῷ συμφέροντι τῶν διαδίκων ἢ ὁ πρὸ αὐτῆς.

Ἄρχομαι νῦν τῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῆς legis actio per manus injectionem, ὅπως ἀποδείξω, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πίστωσιν ἐπῆλθεν ἡ αὕτη μεταβολὴ οἷα διὰ τῆς lex Papiria ἐν τῇ legis actio sacramento.

Ἐγένετο διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ vindex. Μόνον διὰ δύο περιπτώσεσι κατὰ Γάϊον (IV 25) διετηρήθη, ἐν ταῖς λοιπαῖς δ' ἐπετρόπη τῷ ὀφειλέτῃ ν' ἀναλαμβάνῃ τὰ καθήκοντα τοῦ vindex, ἢτοι νὰ διεξάγῃ αὐτοπροσώπως τὴν δίκην (manum sibi depellere)· φυσικῶς τῷ λόγῳ ἡττώμενος κατεδικάζετο εἰς τὸ διπλάσιον (lis inficiendo crescit in duplum) λόγῳ τῆς διττῆς

¹ L. 2 § 6 de O. J. (4. 2).... quis quoquo anno praesent privatis, τὴν τελευταίαν λέξιν προσθετέον κατὰ τὸν Punschart ('Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἐπὶ τοῦ ἰδιωτ. P. Δ. Jusbrueck 1880 σελ. 14.) τὸ judicis.

² L. 2 de R. N. (6. 1.).

αὐτοῦ ιδιότητος, πλὴν ἐξ ἑτέρου ἀπήλαυσε τοῦ πλεονεκτήματος τῆς ἀνευ ἀμέσου καταβολῆς χρημάτων διεξαγωγῆς τῆς δίκης. Ὡς διὰ τῆς lex Papiria ἐχορηγήθη καὶ τῷ πενεστάτῳ τὸ μέσον ἢ ἀναλάβῃ πᾶσαν δίκην καὶ τὴν ἀδικωτάτην, οὕτως ἐφεξῆς καὶ ἐν τῇ legis actio per manus injectionem, ὁ πέννης κατέστη ἱκανὸς πρὸς τὸ δικάζεσθαι. Ἡ σπουδαία αὕτη καινοτομία ἐπετεύχθη κατὰ Γάτιον (IV 25) διὰ τινος lex Vallia.¹

Οὐδαμοῦ δὲ τῶν ἐπισήμων θέσεων συναντῶντες τὸ ὄνομα Vallius δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ ἡ lex Vallia, ὡς ἡ lex Papiria, ὀφείλεται δημόχρῳ τινὶ ἐκ τῆς plebs καὶ εἶναι plebiscitum. Τοῦ γενικοῦ ἐκείνου μέτρου εἶχον προηγηθῆ εἰδικαὶ νόμοι, εἰσαγαγόντες τὴν ἐλάφρυνσιν τῆς διαδικασίας ἐν εἰδικαῖς περιπτώσεσιν ἐκ τῶν ἀπικιτουσῶν vindex. Ὁ Γάτιος (IV 23) μνημονεύει τῶν ὀνομάτων δύο ἐκ τῶν νόμων τούτων, τῶν lex Furia καὶ lex Marcia συνακτωμένων ἐν τῇ προσβολῇ παρκανόμου καταβολῆς καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐφηρμόζετο ἐπὶ παρκανόμου πέραν τοῦ διὰ τῆς αὐτῆς lex Furia δριζομένου ποσοῦ ἐκ χιλίων ἄσων γενομένης καταβολῆς κληροδοτήματος ἢ δὲ δευτέρα ἐπὶ τῆς καταβολῆς παρκανόμων τόκων. Οἱ Furii ἀνήκον εἰς ἀρχαῖον γένος ἐκ τῶν Πατρικίων. Τί παρώθησε τὸν Πατρικίον πρὸς ἐκασθένησιν τῆς legis actio per manus injectionem? ὑποφώσκει ἄρα γε ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἡ πρώτη ὁρμὴ φιλανθρωπίας, ἡ πρώτη ἐξέγερσις αἰσθήματος δικαιοσύνης ἐν τῇ ἀνωτάτῃ κλάσει ἐν Ρώμῃ; διὰ τῆς lex Furia ἔθιγον τὰ συμφέροντα τῶν πλουσίων—ὁ πέννης δὲν εἶχεν ἀνάγκην περιοριστικῶν διατάξεων διὰ τὰ κληροδοτήματα! Ὁ vindex ὁ μέχρι τῆς lex Vallia ἀπακρίτητος διὰ τοὺς πέννητας παρεμερίσθη ὁ πλούσιος, ὁ ἀποδεχόμενος κληροδοτήματα πέραν τῶν 1000 ἄσων καὶ ἐναγόμενος πρὸς πληρωμὴν τοῦ τετραπλασίου τοῦ πλεονάζοντος, ἠδύνατο αὐτοπροσώπως ἢ ἀναλάβῃ τὴν δίκην. Ἐπίσης καὶ ὁ τοκογλύφος διὰ τῆς lex Marcia. Οὐδ' ὁ πέννης καθ' οὐ ἢ ἀγωγῇ, δεῖται ἐφεξῆς vindex ἐναγόμενος πρὸς ἀναστροφὴν παρκανόμων τόκων. Καὶ οὗτος ὁ νόμος ὑπεμραίνει τὴν γραφίδα τοῦ πλουσίου. Καὶ ὅντως οἱ Marcii ἀπῆρτιζον ἐν τῶν ἐπισημοτάτων γενῶν.¹ Οἱ πλούσιοι ἄρα πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον παρήγαγον τὴν legis actio per manus injectionem puram. Ἡ lex Vallia ἐξέτεινε τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπινοηθέν καὶ ἐπὶ τῶν πενήτων καὶ μόνον ἐν δυοὶ περιπτώσεσιν (Γάτιος IV 25) διετηρήθη ὁ vindex μέχρι καταργήσεως τῶν legis actiones. Διὰ τῆς formula δ' ἐπὶ τέλους ἐξέλιπε καὶ ἡ ἐσχάτη αὕτη δικονομικὴ ποινὴ τῶν καταθέσεων.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἠφάνισθη τὸ στοιχεῖον αὐτὸ τῆς ἀρχαίας δια-

¹ Ἡ γραφὴ αὕτη, πρῶν ἀμφίβολος, ἐπεκυρώθη διὰ τῆς νεωτάτης παραβολῆς τοῦ χειρογράφου τοῦ Galou ὑπὸ τοῦ Studemund. Τὸ ὄνομα Vallius καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς ἀναφέρεται περὶ προσώπων ταπεινῆς καταγωγῆς.

¹ Περὶ τῆς φιλίας αὐτῶν πρὸς τοὺς Πατρικίους ἰδὲ Θεόδ. Mommsen Röm. Forschungen II σελ. 149 καὶ 150.

δικασίας, ὁ vindex, ἡ δικαιοσύνη ἀπηλλάγη τοῦ βάρους τούτου. Ἴδωμεν τί ἀπέγεινεν ἡ ποινὴ.

Ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς καθ' οὐδὲν ἐθίγη διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς εἰσπράξεως. Ἡ κατάθεσις ἐπεβάρυνεν ἀμφοτέρους τοὺς διαδίκους, τὸν τε ἔνοχον καὶ τὸν ἀθῶον ἢ ποινὴ ὅμως ἐπεβάλλετο μόνον τῷ ἐνόχῳ, τῷ ἐνόχῳ ἐν τῇ δίκῃ, ἦτοι τῷ ἠττωμένῳ ἐν αὐτῇ. Ἠδύνατο νὰ διευκολύνωσι τὴν ὁδὸν ὑπὲρ τοῦ ἀθῶου καὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς κατὰ τοῦ ἐνόχου ποινάς. Καὶ δὲν ἀπέφυγον τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι. Ἡ δικονομικὴ ποινὴ ἐξακολουθεῖ μακρὸν εἰσέτι ὑπάρχουσα, ἐν τισὶ δὲ ἀντικειμένοις καὶ μέχρι αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῶν legis actiones διετηρήθη κατὰ τὴν legis actio sacramento καὶ τὴν per manus injectionem. Πλὴν ἐν ἐκείνῃ ἐσμικρύνθη ἐπισημητῶς διὰ τῆς προβαίνουσας ὑποτιμήσεως τῆς ἀρχαίας νομισματικῆς βάσεως τοῦ χάλκου, οὔσης τοςάυτης, ὥστε τὸ ποσὸν τῶν 500 ἄσων κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰῶνος τῆς δημοκρατίας δὲν ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τοὺς 50 τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἡ πραγματικὴ ἀξία τούτων ἦν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν νόμισμα ἐν μὲν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις 30 φιορίνια περίπου ἢ 60 μάρκα¹ ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις 3 περίπου φιορίνια ἢ 6 μάρκα.

Ὁ Πλίνιος² μνημονεύει τινὸς lex Papiria, καθ' ἣν ὁ ass κατεβιβάσθη εἰς $\frac{1}{2}$ οὐγγίαν, ἦτοι τὸ $\frac{1}{24}$ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἀξίας, κατὰ δὲ τὴν ἐκφορσίν του δικαιοῦμεθα νὰ τάξωμεν τὸν νόμον εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος. Πρότερον τῷ ὄντι ἡ γνώμη αὕτη ἦν ἡ ἐπικρατούσα,³ νῦν ὅμως μετὰ νεωτέρας ἐρεύνης τοῦ Borghesi, τάσσεται ἐν ἔτει 665.⁴ Ἐσκέφθη μὴ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς νόμος τοῦ Papirius παρὰ Festus περὶ τῆς εἰσπράξεως τοῦ ποσοῦ τοῦ sacramentum μετὰ τὸ πέραν τῆς δίκης καὶ ὁ παρὰ Πλινίῳ περὶ ὑποτιμήσεως τῆς νομισματικῆς μονάδος ὧσιν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νόμος. Τοῦτο ἀποδεχόμενοι δυνάμεθα ἢ ἀνεύρωμεν σχέσιν τινὰ, μέχρι τοῦ νῦν ἐφ' ὅσον οἶδα παροραθεῖσαν, μεταξύ τῶν δύο τούτων μέτρων, τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐξηγουμένων καὶ συμπληρουμένων. Ἡ νομοθετικὴ σκέψις τοῦ Papirius ἤθελεν εἶσθαι συμφώνως πρὸς τὴν σχέσιν ταύτην: Διευκόλυνσις τῆς legis actio sacramento ὑπὲρ τῶν πενήτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πρῶτον: Ἀναβολὴ τῆς εἰσπράξεως τοῦ sacramentum μέχρι τοῦ πέρατος τῆς δίκης καὶ δεύτερον ὑποτίμησις τοῦ ἄσσου τοιαύτη ὥστε ἡ ὑποχρέωσις καταβολῆς sacramentum νὰ ὑπάρχη ἐφεξῆς μόνον ἐξω-

¹ 84 δραχ. παλαιά.

² H. N. 35. 46 ἐκδ. Bipont. 33 13 mox lege Papiria semunciarum asses facti. Προηγουμένως (33. 45) μνημονεύει τοῦ νόμου, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου (537) ὑπετίμησε τὸν ἄσσον μέχρι μιᾶς οὐγγίας, ἄρα κατὰ Πλίνιον ὁ νόμος ἀνήκει πιθανῶς τῷ 6 αἰῶνι α. κ. Π.

³ Marquardt Röm. Staatsverwaltung τόμος 2 Λειψία 1876. Σελ. 17. Σημ. 4.

⁴ Κατὰ τὸν Marquardt αὐτ. «μετ' ἀσφαλείας».

τερικῶς, κατηργημένη σχεδὸν ἐσωτερικῶς ἦτοι κατὰ τὴν πίεσιν ἢ ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ἐπιδιώξεως τῶν δικαιωμάτων. Ὁ καταβίβασμός τοῦ ἄσσου εἰς τὸ $\frac{1}{24}$ τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ βάρους ἦν ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ χρήματος σπουδαίως εἶχεν ἐκπέσει ἕνεκα τῆς ὑπερμέτρου αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀργύρου ὡς νομισματικῆς βάσεως (κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε'. αἰῶνος) πολλῶ σπουδαιότερος διὰ τὸ sacramentum ἢ ὁ καταβίβασμός εἰς $\frac{1}{24}$ τοῦ ἀρχικοῦ ποσοῦ τούτου. Ἡ δὲ διὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος πρὸ τῆς lex papiria, ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ ἡμέτερα νομίσματα (30 φιορίνια ἢ 60 μάρκα) καταβιβάσθη διὰ τοῦ νόμου τούτου εἰς 15 φιορίνια ἢ 30 μάρκα, — καὶ τὸ ὑψιστον τοῦτο ποσὸν τῆ ἀληθείᾳ δὲν ἦτο μέγα.

Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐξηγεῖται οὐ μόνον ἡ ἐν τῇ παρὰ τὴν ἀνεγνωρισμένην ἤδη ἀνάγκην ἀναμορφώσεως, ἐκατοντάνδρῳ δικαστηρίῳ διατήρησις τῆς legis actio sacramento καὶ μετ' αὐτὴν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς formula ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς μεταβολῆς τοῦ χαλκοῦ νομίσματος, (ὑπερ ἄλλως τε καὶ διὰ τοῦ ἀργύρου εἶχε τεθῆ εἰς ἥσσανα θέσιν πρακτικῶς) μὴ ἐπελθοῦσα οὐδ' ἐν τῇ μεγίστῃ ἀνάγκῃ, ἐν τῇ ἀπορίᾳ τοῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου. Ἡ εἰκασία μου ἐξ ἑνὸς μὲν ὑποδεικνύει τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῶν διὰ τὴν νομισματικὴν βᾶσιν ληφθέντων μέτρων, ἐξ ἑτέρου συμπληροῦ τὴν ὑπὸ τοῦ Festus βεβαιουμένην ἀναμόρφωσιν τοῦ Papirius. Καὶ τὸ ὄνομα ὅμως Papirius δὲν στερεῖται σημασίας. Papirius ἐκαλεῖτο ὁ τῷ 324 τὴν συγγενῆ τῷ sacramentum multa (διοικητικὴν ποινὴν ἕνεκα ἀπειθείας πρὸς διαταγὰς τῶν ἀρχόντων) εἰς χρηματικὴν ποινὴν μεταβαλὼν (10 ἄσσους ἀνθ' ἑνὸς προβάτου, 100 ἀντι βουδς), καὶ ὡς ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ἱστορίᾳ ἐν γένει οὐχὶ σπανίως οἱ ἀπόγονοι γένους τινὸς ἀνελάμβανον τὴν ἐκτέλεσιν νομοθετικῶν σκοπῶν τῶν προγόνων των (π. χ. οἱ Valerii Liv. 10. 9. Tertio... lata est semper a familia eadem), οὕτως ἴσως καὶ ὡς πρὸς τὴν lex Papiria ὁ πρόγονός τοῦ ἐν τῷ ἔκτῳ αἰῶνι ἀμύσσαντος Papirius ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῶν παρεμφερῶν αὐτοῦ μέτρων.

Οὕτως παρέμεινεν ἡ ἀρχαία legis actio sacramento ἐξωτερικῶς ἀμετάβλητος, πλὴν ἐσωτερικῶς μετεβλήθη ἐντελῶς, συμφώνως τῇ πορείᾳ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, καθ' ἃ κατ' ἐπιφάνειαν διατηροῦνται πολλὰ πρακτικῶς οὐδόλως ἰσχύοντα.

Ἀλλὰ σπουδαῖον μέρος τοῦ πεδίου τῆς legis actio sacramento εἶχεν ἤδη ἀποχωρισθῆ προηγουμένως, τὸ τῶν κοινῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἐνοχῶν (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς διὰ τῆς manus injectio προστατευομένας). Κοινὰ ἦτοι στερούμενον τῶν τύπων τοῦ nexum δάνειον ἀνῆκε πρότερον τῇ legis actio sacramento' ἐπίσης αἱ μόναι τότε ἐναγώγιμοι ἀπαιτήσεις περὶ dare rem certam. Χάριν τοιοῦτου εἶδους ἀπαιτήσεων εἰσήχθη διαρκούσης τῆς περιόδου τῶν legis actiones σπουδαία ἐκ τῆς μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν συναφείας πη-

γάζουσα ἐλάφρυνσις, ἢ ἡ ποινὴ ἦν ὅλως ἄγνωστος, ἦτοι ἡ νεωτάτη ἐν ταῖς legis actiones, ἢ legis actio per conditionem, διὰ τινος lex Silia χάριν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων (Γάϊος IV 19). Οὐ μόνον χάριν τοῦ δανείου' χάριν πασῶν τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων, καθ' ἃς ὁ ἐνάγων ἐτόλμα νὰ δηλώσῃ βέβαιον ποσὸν (certa pecunia), πρὸς ὃ ἐδικαιοῦτο καὶ ἐν ἀπαιτήσεσιν ἀορίστου ποσοῦ (in certum quiddam dare facere oportet) π. χ. ἀγοροπωλησίᾳ μισθώσει, ἐντολῇ,¹ ἐκλέγων δὲ τὴν conditio ἀφῆρει μὲν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἀντιδίκου τὸ μέσον τῆς ἀνταγωγῆς, παρητηῖτο ὅμως τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ διαφέροντος (ιδίᾳ τῶν τόκων ἐξ ὑπερμερείας) καὶ ἐξετίθετο τῷ ἐκ τῆς plus petitio πηγάζοντι μεγάλῳ κινδύνῳ, τῆς ἀπωλείας δλοκλήρου τῆς ἀπαιτήσεως ἐν περιπτώσει καὶ τῆς ἐλαχίστης ὑπερτιμῆσεως, ἐν ἄλλοις λόγοις ἢ σχέσις τῶν μερῶν ἐκρίνετο κατὰ τὸ jus strictum.

Διὰ τινος lex Calpurnia (Γάϊος IV 19) ἐξετάθη ἡ καινοτομία αὕτη ἐφ' ὅλων τῶν λοιπῶν περὶ certum ἀπαιτήσεων, ιδίᾳ ἐπὶ ἐπερωτήσεων, δι' ὧν συνήπτετο ἐνοχὴ dare (οὐχὶ μόνον habere licere ὡς ἐν τῇ ἀγοροπωλησίᾳ) rem certam ἦτοι ἀτομικῶς ὄρισμένον πρᾶγμα ἢ ποσότητα ἀντικαταστατῶν πραγμάτων. Καίτοι δὲ τόσῳ ἐπὶ τῶν ἀπαιτήσεων τούτων, ὅσῳ ἐπὶ πάσης διὰ formula διεξαγομένης, πλὴν τῶν praejudiciales (προκριμάτων) ἢ condemnatio ἐγίνετο εἰς χρήματα, ὁ ἐνάγων δὲν ὑπερθεοῦτο ἐν τούτοις νὰ δρίσῃ ἐν τῇ ἀγωγῇ τὸ ποσὸν τῆς ἀπαιτήσεως, ἀλλ' ἀντίθετο τοῦτο τῇ δικαστικῇ ἐκτιμῆσει διὰ τοῦ quanti ea res est.

Ἀμφότεροι οἱ δημιουργοὶ τῶν νόμων τούτων ἦσαν Πληβεῖοι, ἄρα tribuni plebis καὶ εὐνόητόν ἐστίν, ὅτι ἀποδίδωμι τοσαύτην σημασίαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ νομοθέτου. Χρῶμαι αὐτῷ ὡς στηρίγματι τῆς γνώμης, ὅτι ὁ αὐτὸς σκοπὸς ἐπεδιώκετο διὰ τῶν μέτρων αὐτῶν, ὡς ὁ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων συναδέλφων των, τοῦ Papirius καὶ τοῦ Vallius, ἦτοι ἡ ὑπὲρ τῆς τάξεως τῶν πενήτων ἐλάφρυνσις τῆς ἐπιδιώξεως τῶν δικαιωμάτων.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν lex Calpurnia ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης ἐλαφρύνσεως ἐστίν ἀναμφισβήτητος· ὡς πρὸς τὴν lex Silia ὅμως δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν ἀμφιβολίαι τινές. Περὶ τῆς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς legis actio per conditionem μορφωθείσης conditio certae pecuniae creditae τῆς formula ὑπάρχουσι τρία χωρία ἐν Γάϊῳ (IV. 13. 171. 180), καθ' ἃ τῷ ἠττωμένῳ ἐπεβάλλετο ποινὴ τοῦ τρίτου τοῦ ποσοῦ τῆς δίκης, ἢ δὲ περὶ τούτου ἀμοιβαία ὑποχρέωσις τῶν διαδίκων ἐπήρχετο διὰ stipulatio καὶ restipuo.

¹ Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ γνωστὸν fr. 9 pr. de R. Cr. (12. 1). Certi conditio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur, sive ex certo contractu (π. χ. mutuum) sive ex incerto (π. χ. emptio venditio locatio conductio, mandatam;) licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo praesens sit obligatio. Πλεῖστα παραδείγματα ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς πηγαῖς ὅρα π. χ. § 1 αὐτόθι καὶ § 8 J. quod cum eo (4. 7).... quod jussu patris dominive contractum fuerit.

latio ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης. Πιθανόν,¹ ὅτι ἡ διαρρύθμισις αὕτη ἐστὶ πρὸς τὴν τῆς lex Silia καίτοι τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ρητῶς. Ἄλλ' ἡ συνομολόγησις τῆς ποινῆς ταύτης οὐκ ἦν ὑποχρεωτικὴ, ὡς κοινῶς παραδέχονται. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Γαίου (IV 17) ἡ ποινὴ ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ καὶ οὐχὶ εἶδει sponsionem facere permittitur, ἀρα οἱ διάδικοι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ αἰτήσωσιν ἢ μὴ τὴν sponsio (stipulatio restipulatio).² Ἄρα ἀπέναντι τῶν legis actio sacramento καὶ per manus injectionem ἐν αἷς ἡ συνομολόγησις ποινῆς ἦν ὑποχρεωτικὴ, ἡ legis actio per conditionem περιεῖχεν ἐν πάσῃ περιπτώσει στοιχεῖα προόδου. Ἀπέναντι δὲ τῆς δευτέρας εἰδικώτερον ἢ l. a. per conditionem ἐπλεονέκτει καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῆς ποινῆς καταβιβασθὲν ἐν αὐτῇ εἰς 1/3 καὶ κατὰ τὸ ἀμφιμερὲς τοῦ κινδύνου, ὑπάρχοντος μονομερῶς, κατὰ τοῦ ἐναγομένου μόνον, ἐν τῇ per manus injectionem—τὸ ἄδικον τοῦ ἀρχαίου δικαίου κατὰ τοῦ πένητος ὀφειλέτου ἀνηρέθη.

Τὸ θέμα μου τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν δικονομίαν θεωρῶ ἐξηγητημένον, οὐδενὸς ὑπολειπομένου περὶ τῶν legis actiones. Ἄλλ' ἡ εἰκὼν, ἣν ἐξέθηκα διὰ τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὰ ὄμματα ὑμῶν, ἤθελεν εἶσθαι ἀτελής ἄνευ σκιαγραφητέως τινος καὶ τῆς μετέπειτα ἀναπτύξεως.

Ἡ condictio e lege Calpurnia περιέχει στοιχεῖα προόδου ἐν αὐτῇ τῇ περιόδῳ τῶν legis actiones ἐγκαταλειπομένης τῆς κατ' ἀρχὴν παραδεδεγμένης δικονομικῆς ποινῆς καὶ χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς μετὰβασιν εἰς τὴν ἀντίθετον ἀρχὴν τοῦ ἀζημίου. Πέποιθα ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ἡ ἀντίληψίς μου αὕτη θέλει συναντήσει σπουδαίας ἀντιφωνίας, πλὴν ἐλπίζω διὰ τῶν ἐπομένων νὰ καταβάλλω κατὰ τι αὐτάς.

Καὶ ἐν τῇ formula ὑπάρχουσι ποινάι. Τινὲς αὐτῶν ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας διαδικασίας μετὰ τῆς ἀναλόγου ἐξωτερικῆς μεταβολῆς. Οὕτως ἡ ποινὴ τοῦ διπλασίου ἐπὶ τῇ ἀρνῆσει ἐν τισιν ἀπαιτήσεσιν ἀνηκούσας τῇ προτέρῳ legis actionem per manus injectionem καὶ ἐν τῇ sponsio tertiae partis (συνομολογήσει ποινῆς τοῦ 1/3), ἐν τῇ conditio certae creditae pecuniae. Ἔτεροι ἀνήκουσι τῇ νεωτέρῳ ἐποχῇ, μὴ μαρτυρούμεναι ἐν τῇ ἀρχαιοτέρῳ ἢ sponsio poenalis τῶν interdicta (παρὰγγελάτων Γαίου IV 662—165) ἢ ποινὴ τοῦ 1/5 ἢ 1/10 ἐν τῷ contrarium iudicium (Γαίου IV 177, 178) τὸ iudicium calumniae (Γαίου IV 175, 178) ἢ sponsio dimidiae partis ἐν τῇ πρακτορικῇ actio de pecunia constituta (Γαίου IV 171) καὶ ἡ τὴν ἀρχαίαν ποινὴν τοῦ fructus dupli ἐν τῇ διεκδικήσει (vindicatio) ἀντικαταστήσασα fructus licitatio τῆς περὶ νομῆς δίκης (Γαίου IV 166—170). Ἀλλὰ παρὰ τὰς πολυαριθμούς ταύτας περιπτώσεις ἀποδεικνυούσας, ὅτι τὸ ἄξιωμα τῶν

ἀρχαίων χρόνων περὶ ἐπιβολῆς ποινῆς κατὰ τοῦ ἠττωμένου δὲν ἀπεκλείσθη ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων, φρονῶ, ὅτι δύναμαι νὰ ἐπιμείνω. Ὁ ἰσχυρισμὸς μου εἶναι, ὅτι ἡ ποινὴ ἐν τῷ νεωτέρῳ δικονομικῷ δικαίῳ δὲν ἀποτελεῖ οὐσιώδες στοιχεῖον, ὀργανικὴν διαρρύθμισιν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἄλλοτρία ἐντελῶς. Μόνον τῇ formula αὐτῇ κατ' ἑαυτὴν ἦν ἡ ποινὴ ἄλλοτρία, εἰδέτο πλὴν τῶν ἐκ τῆς manus injectio ληφθειῶν περιπτώσεων χωριστῆς συμφωνίας, ἢνα λάβῃ ὑπαρξίν ἢ ἢνα ἐπιδιωχθῇ δι' ἰδίας ἀγωγῆς, ἐν ᾧ ἐν τῇ legis actio sacramento καὶ τῇ per manus injectionem ἡ ποινὴ ἐνυπῆρχεν, ἀμφότεραι περιεῖχον συγχρόνως κυρίαν τε ἀπαιτήσιν καὶ ποινήν.

Καὶ αὕτη δὲ ἡ αὐστηρότης τῆς ποινῆς—πάλιν ἐξαίρουμένων τῶν περιπτώσεων τῆς manus injectio ὡς ἀνωτέρω—ἠλκττώθη ἐπακισθητῶς ἐν τῇ formula. Τὰ ποσὰ ὑπεβιβάσθησαν (1/10 1/59 1/3 1/2), οὐδὲν ἐξισοῦται πρὸς τὸ duplum τῆς ἀρχαιότητος, οὐδενὸς τὸ μέγεθος ἐξήρτηται ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν διαδίκων ὡς ἐν τῇ fructus licitatio, ἐν ᾗ ἕκαστος ἠδύνατο κατὰ βούλησιν νὰ ὑψώσῃ τὸ ποσὸν καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐντελής ἀποφυγὴ τῆς ποινῆς κατέστη δυνατὴ τῆς sponsio tertiae partis ἐν τῇ conditio certae pecuniae τῆς sponsio dimidiae partis ἐν τῇ actio de pecunia constituta, (Γαίου IV 171 sponsionem facere permittitur) καὶ τοῦ cum periculo ἐν τοῖς interdicta διὰ τοῦ sine periculo (Γαίου IV 162—164). Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἡ ἔρευνα περὶ τῆς ἐκ προθέσεως ἐναγῆς ὅπως ἄλλοτρία τῷ ἀρχαίῳ δικαίῳ, ἐν τισι τοῦλάχιστον περιπτώσεσιν, ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς iudicium calumniae ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ νικῶντος ἐναγομένου κατὰ τοῦ ἠττηθέντος ἐνάγοντος ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐν συνειδήσει ἀδικίας.¹ Κληρονόμοι δὲ γυναῖκες, ἀνήλικες ὑποβάλλονται μόνον τῷ iuramentum calumniae, ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἄλλα πρόσωπα ὀφείλουσι νὰ συνομολογήσωσι sponsio poenalis (Γαίου IV 172). Ὁρθῆς δὲ οὔσης, ὡς φρονῶ, τῆς γνώμης μου, κατ' ἦν δλόκληρος ἡ διαδικασία τῆς formula ἐπήγαγεν ἐκ τῆς ἐνώπιον τοῦ praetor peregrinus διαδικασίας, καὶ ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῆς συνίστατο μόνον ἐν τῇ παραδοχῇ τῆς διὰ τοὺς ἄλλοδαπὸς προωρισμένης διαδικασίας, φυσικῶ τῷ λόγῳ μετὰ τὰς ἀναγκαίας ἐνεκα τῆς ἀρχαίας δικονομίας τροποποιήσεις—οὔσης τῆς γνώμης ταύτης ὀρθῆς, ἐξηγεῖται εὐκόλως ἡ κατ' ἀρχὴν διαφορὰ τῆς σχέσεως τῆς νεωτέρας ρωμαϊκῆς δικονομίας πρὸς τὸ ζήτημα τῶν δικονομικῶν ποινῶν. Τῇ μετ' ἄλλοδαπῶν συναλλαγῇ ἦν ἡ ποινὴ ἄλλοτρία. Καὶ χάριν αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς ποινῆς ἐπὶ ἰδιωτικῷ ἀδικήματι ἠναγκάζετο ὁ praetor peregrinus νὰ μεταχειρισθῇ πλάσμα (fictio) (Γαί IV 37). Οὐδαμῶς ἀπαντᾷ ἕχνος δικονομικῆς ποινῆς ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀγωγαῖς, ἀς καὶ ὁ ἄλλοδαπὸς ἠδύνατο νὰ κινήσῃ ἐν Ρώμῃ, ὡς π.χ. ἐν ταῖς actiones bonae fidei τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου, ἢ τῇ in rem actio per petitoriam formulam τοῦ δικαίου τῆς κυριότητος. Οὕτω δὲ, φρονῶ, δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ὡς αἱ

¹ Gai. IV 178.... nemo damnatur, nisi qui intellegit.

¹ Bethmamn—Bolweg Röm. Civiver I σελ. 153 σημ. 18.

² Ὡς ἐν τοῖς interdicta κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Γαίου IV 162—165 τὸ cum periculo (μετὰ ποινῆς) ἐξήρτητο ἐκ τῆς καθαρᾶς βουλήσεως τῶν διαδίκων, δυναμένων νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ἦττον ἐπιζήμιον sine periculo, ἤτοι modestiore via litigare, ὡς ὁ Γαίου IV 18 λαλεῖ.

legis actiones ἐστηρίζοντο κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν μορφήν ἐπὶ τῆς ποιῆς οὕτως ἢ formula κατὰ τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ ἀληθινοῦ. Ἡ ἔλλειψις ποινῶν ἐν ταῖς legis actiones εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ σχέσει πρὸς τὴν αὐτῶν ὑπαρξιν ἐν τῇ formula — ἐξαιρέσεις ἀμφότερα, μὴ καταστρέφουσαι τὸν κανόνα. Καταλήγω παρατηρῶν, ὅτι τὸ ἰουστινιάνειον δίκαιον κατήγγησεν ἀπάσας τοὺς ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν κλασικῶν νομοδιδασκάλων ὑπολειπομένας εἰσέτι δικονομικὰς ποινὰς καὶ αὐτὴν τὴν plus petitio ἐκτὸς ἐλαχίστων ἀσημάντων.

Νῦν δυνάμεθα ν' ἀποχωρισθῶμεν φοβοῦμαι μὴ ὁ χωρισμὸς ἦ μακρὸς, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ συγγραμμάτός μου «Ὁ σκοπὸς ἐν τῷ δικαίῳ» ἀπασχολούσης με ἐργασίας, ἣτις μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔτους κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θέλει μοι ἐπιτρέψει συνέντευξιν ἐν τῇ «Χρυσῇ Νήσῳ». Ἀλλὰ θὰ ἐπανιδωθῶμεν. Ὁφείλω ὑμῖν εἰσέτι τὴν «Παγίδα τῆς πολιτικῆς δικονομίας» καὶ πολλὰ ἄλλα, δι' ἃ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ συζητήσω μεθ' ὑμῶν ἔχων ποτῆριον οἴνου καλοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης· μὴ ἀποχωρίζομεθα λοιπὸν διὰ παντός. Ἡ σημερινὴ συνάντησις ἐξεπλήρωσε βεβαίως τὸν σκοπὸν τῆς, ἂν ἐπέισθητε νὰ ἐξετάσητε τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν δικονομίαν καὶ ὑφ' ἑτέραν τινὰ, ἐπιτραπήτω μοι ἡ ἔκφρασις, γονιμωτέραν ἔποψιν ἢ οἱ ἡμέτεροι νομικοί. Εἰ δὲ ὁ σκοπὸς μου ἐπετεύχθη, ἢ εἰκὼν τοῦ πτωχοῦ πληθείου δικαζομένου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ρώμῃ μετὰ πλουσίου, πληθείου ἢ πατρικίου ἀδιάφορον, θέλει συνοδεύσει ὑμᾶς ἐπὶ τῆς οἰκάδε ἀγούσης. Τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω, ὅτι ὄνειρεύομαι· καπνίζων πρὸ τῆς κατακλίσεως ἐν τῶν ἱστορικῶν μου σιγάρων βλέπω δύο ἔτι εἰκόνας· τὴν «κἀκωσιν τοῦ πένητος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις τῇ ἀρωγῇ τοῦ δικαίου» καὶ τοὺς τέσσαρας tribunus Papirius, Vallius, Silius καὶ Calpurnius τιθεμένους πέρασ εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην διὰ τῶν νόμων των. Ἴσως μοι παρυσιασθῇ καὶ ὁ Falsarius ἐκεῖνος, ὁ παρασχών μοι τὸν παιᾶνα τῶν δανειστῶν διὰ τὴν usucapio pro herede ὅπως μοι παράσχη νῦν καὶ τὸν θριαμβευτικὸν ὕμνον τῶν Πληθείων ὡς συμπλήρωμα — ἀλλ' ἐκ πικρᾶς πείρας δὲν θ' ἀπατηθῶ πλέον.

Ὡς συμπλήρωμα τέλος τῆς μέχρι τοῦδε ἀναδρομικῆς ἐρεύνης, ρίψωμεν βλέμμα εἰς τὸ μέλλον, ἀναγράφωμεν προφητείας, ἀφορῶσαν εἰς ἐμέ. Πρόκειται περὶ συγγραφῆς ἐναϊσίου διατριβῆς, ὑπὸ τὸν τίτλον «Refutata Jheringii opinio asserentis aliam fuisse in legis actionibus conditionem pauperum quam divitum». Ἄν ὁ συγγραφεὺς ὅμως γράψῃ ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ προτείνω αὐτῷ ἀντὶ τοῦ τίτλου «Πλούσιος καὶ πένης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δικονομίᾳ» ἢ δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὸν «ἡ ὑποτιθεμένη πλουτοκρατικὴ τάσις τῶν legis actiones». Τοιοῦτος τίτλος παρέχει τῷ θέματι καὶ ἀκαδημαϊκὸν χαρακτῆρα καὶ μίαν τῶν νομικῶν σχολῶν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν ὡς διαγνώσισμα. Θὰ ὁμολογήσητε, ὅτι εἶναι ὠραῖον θέμα — ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς

πρωτοτυπίας, ὃ ματαίως ἀναζητεῖ τις ἐν ταῖς ἐναϊσίμοις διατριβαῖς. Λυποῦμαι, διότι ἔχω γράψῃ πρὸ πολλοῦ τὴν ἐμήν! Πῶς θὰ καταπολέμουν γνώμην ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐκ τῶν πηγῶν ἀρωγῆς! Παρηγοροῦμαι ὅμως δυνάμενος τοῦλάχιστον νὰ ὑποδεικνύω τίτλους ἐτέροις, ἀφ' οὗ δὲν δύναμαι νὰ γράψω ἐγὼ αὐτὸς ἐναϊσίμους διατριβάς. Εἰ δ' ἡ γνώμη μου οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεσμα ἔσχε, τοῦλάχιστον θὰ προκαλέσῃ ἀνασκευὰς — καὶ πῶς θὰ ἔζων ἄλλως ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες ἰδίαν γνώμην, εἰ μὴ ὑπῆρχον αἱ ἀνασκευαί!

Νικόλαος Ι. Δημαρᾶς βηγγητής

Ο ΕΝ Τῇ ΝΟΤΙῶ ΡΩΣΙᾳ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ.

Πᾶσι τοῖς ἐν Ῥωσίᾳ γεννηθεῖσι καὶ οἰκοῦσιν Ἑλλησι μεγάλως ὀφείλει νὰ ἐνδιαφέρῃ ἡ ἔρευνα καὶ ἡ γνώσις τῶν περιπετειῶν τοῦ ἐν τῇ νοτίῳ ταύτῃ ἐσχατιᾷ τοῦ ἀπεράντου κράτους τῶν Μοσχοβιτῶν ἐλληνισμοῦ τοῦ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένου τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Πόσας ἀναμνήσεις ὅτε μὲν γλυκείας ὅτε δὲ πικρὰς, ἀλλ' ἄειποτε ὅμως προσφιλεῖς ἐπιφέρουσι ἡμῖν ἐκάστη σχεδὸν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, τῇ κοινῶς «Νέα Ῥωσία» (Νοβοροσίτσκιη Κράι) λεγομένη, πόλεων καὶ κωμοπόλεων, ποσάκις αἱ τύχαι τῆς φίλης πατρίδος γῆς ἦλθον εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὰς χώρας ταύτας, ἔνθα πρῶτος σχεδὸν πρὸς πεπολιτισμένου ἀνθρώπου ἐπάτησεν ὁ τοῦ Ἑλληνος καὶ ἔνθα μέχρι τοῦδε δυνάμεθα νὰ καυχηθῶμεν, ὅτι ὁ Ἑλληνας καὶ πάλιν προΐσταται πασῶν τῶν ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἐθνοτήτων. Ἡ Ὀλβία, ἡ Χερσόννησος καὶ ἄπασαι αἱ ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσοννήσῳ καὶ τοῖς παραλίαις τοῦ Βύξινου πόντου Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ ἀρχαϊότητι, ἡ Ὀδησσὸς, ἡ Σεβαστούπολις, ἡ Μαριούπολις, τὸ Ταγαρνὸν κλπ. ἐν τοῖς μεταγενεστοῖς χρόνοις καὶ τοι μακρὰν τῆς μητρὸς Ἑλλάδος κείμεναι κατοικοῦνται ὡς γνωστὸν ὑπὸ συμπαγοῦς ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, πολλάκις μεγάλως ἐπιδράσαντος ἐπὶ τῆς ἐν γένει τοῦ ἐλληνισμοῦ τύχης.

Κατὰ πόσον ὁ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐλληνισμὸς εἶνε ἀκραιφνὴς καὶ πᾶρμεν ἐν ἀλώβητος, οὕτως εἰπεῖν, θέλομεν ἐξετάσῃ λεπτομερῶς, εἰς τοῦτο ἰδίως ἐφιστῶντες τὴν ἡμετέραν προσοχὴν καθ' ὅτι ἐν Ἀνατολῇ ἐν γένει κυρίως δὲ ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτησεν ἔκπαλαι ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἐν τῇ Νοτίᾳ καὶ ἐν γένει ἐν τῇ Ῥωσίᾳ ἐλληνισμὸς, ἀνεξαίρετως ὅλος ἐξερρωσίσθη, ἀπώλεσεν ὀλοσχερῶς τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, μίσθιον πολλάκις ὄργανον γενόμενος τῆς χώρας ἐν ἣ οἰκεῖ καὶ ubi bene ibi patria ἀπαντῶν ἀφελῶς εἰς

πᾶσαν περί τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς ὑπόμνησιν. Γεννηθεῖς, ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, καθῆκόν μου ἐθεώρησα νὰ διαφωτίσω τὸ κατὰ δύναμιν κατὰ πόσον ἡ καθ' ἡμῶν αὕτη μορφή ἔχεται ἀληθείας· ἐξετάζων δὲ τὴν ἐν λόγῳ χώραν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφόρων μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων διατριβῶν, συγγραμμάτων, ιστορικῶν δοκιμῶν, ἄρθρων ἐν ἐφημερίσιν κλπ., ὀφείλω νὰ μὴ παρίδω ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα ἐκείνων μάλιστα τῶν Ῥώσων ιστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων, οἵτινες μεγάλως συνεβάλλοντο εἰς τὸ νὰ καταστήθῃ γνωστὴ ἢ προσφιλές ἡμῖν αὕτη χώρα διὰ τῆς ἐκδόσεως μεγίστης ἀξίας ιστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων καὶ διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ὧν τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἐναργῶς καταδεικνύουσι τὰ ἐν Πετροπόλει, Ὀδησσῷ καὶ Κερτζίῳ ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα, γέμοντα ἐπιγραφῶν καὶ πικνοτοίῶν ἄλλων μνημείων τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαμονῆς τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων. Ἐν πρώτοις ὀφείλομεν νὰ μνησθῶμεν τοῦ ἀοιδίμου Φ. Μπρουν καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἐνταῦθα Πανεπιστημίῳ τῆς Νέας Ῥωσίας, ἀποβιώσαντος τὸ παρελθὸν ἔτος, οὗ τὰ συγγράμματα ἄφθονον ὕλην παρέχουσιν ἡμῖν πρὸς γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἑλληνικῶν ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἀποικιῶν, μάλιστα δὲ τὸ πλείστου λόγου ἀξίον αὐτοῦ σύγγραμμα *Τὰ Πορτικὰ* (Τζερνομόριε), οὗ ὁ δεῦτερος τόμος ἐξεδόθη ἤδη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως· ὡσαύτως ὁ Α. Σκαλκόβσκις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ *Χρονολογικὴ Ἐπιθεώρησις τῆς Ἱστορίας τῆς Νέας Ῥωσίας 1730 — 1823* (Χρονολογίτζεσκογιε Ἀμπαζρένγιε Ἱστορίη Νοβοροσίσκαβο Κράγια), *Πρῶτη τριακοταετηρίς τῆς ἱστορίας τῆς Ὀδησσῦ 1793 — 1823* (Πέρβογιε Τριτζατιλέτιγιε Ἱστορίη Γόροντα Ὀντέση), ἐν οἷς περιγράφονται ἄπασσι αἱ περιπέτεται τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος. Οὐχ ἥττονος μνείας ἀξιοὶ εἶνε ὁ Βασίλειος Σόστακ συγγραφεὺς τῆς *Ἱστορίας τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἐμπορίου κατὰ τὸν Μεσαίωνα* (Ἱστορίγια Τζερνομόρσκοϊ Ταργόβλη Βορέτνιχ βεκάχ), ὁ καθηγητὴς τῆς ἐνταῦθα ἐλληνομπορικῆς σχολῆς ἡμέτερος Χ. Βουλοδήμος, ὅστις ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ ἱστορικῇ διατριβῇ *Ἡ πεντηκοταετηρίς τῆς ἐν Ὀδησσῷ ἐλληνομπορικῆς σχολῆς* πολλὰ καὶ περίεργα ἀποκαλύπτει ἡμῖν, καὶ τέλος ἡ ἐν Ὀδησσῷ ἐδρεύουσα *Αὐτοκρατορικὴ ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ εἰταιρία* (Ἰμπερατορσκογιε Ὀμπεστβο Ἱστορίη ἢ Τρέβνοστεϊ βγιούζνοϊ Ῥωσίη), καὶ τὸ δμώνυμον αὐτῆς περιοδικὸν σύγγραμμα, ἡτις ὑπῆρξεν καὶ ἐξακολουθεῖ οὕσα ὁ κύριος μοχλὸς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας ἀπάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐθνικῶν ἡμῶν μνημείων, συντελοῦσα οὕτω πρὸς τελείαν γνῶσιν τῶν μακρὰν τούτων τῆς μητρὸς Ἑλλάδος κειμένων χωρῶν ἐνθα ἐπάτησεν Ἑλληνικὸς πούς διαδοῦς τὴν σοφίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν. Ἄλλ' ὅμως

πλείστας ὄσας ὀφείλομεν χάριτας τοῖς ἀρχαιολόγοις, τοῖς πλείστοις μέλεσι τῆς ἐν λόγῳ εἰταιρίας, Μπλάρεμβεργ, Μουρζακέβιτς, Γιονργέβιτς κλπ. οἵτινες ἐπλήρωσαν διὰ τῶν ἀκαμάτων αὐτῶν μόχθων καὶ κόπων τὰ ἐν Πετροπόλει, Ὀδησσῷ καὶ Κερτζίῳ μουσεῖα διὰ πλήθους ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μνημείων οὐ σμικρᾶς ἀξίας, ἀνευρεθέντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἀποικίᾳ Ὀλβία. Οὐδόλωσ σκοποῦντες νὰ περιγράψωμεν τὴν χώραν ταύτην ἀρχαιολογικῶς, θέλομεν ἀρκεσθῆ εἰς ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐποχῆς, προτιθέμενοι νὰ ἐπεκταθῶμεν μᾶλλον ἐν τῇ μεταγενεστέρῳ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς, καταλείποντες τὸ πρῶτον εἰς ἄνδρας μᾶλλον εἰδήμονας καὶ ἐντρίβεις εἰς τοῦτο.

Α'

Εἰς τίνα ἄλλον ὀφείλει πρώτιστα πάντων νὰ ἀναδράμῃ ἢ εἰς τὸν κλεινὸν Ἡρόδοτον ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν τῆς χώρας περὶ ἧς προτιθέμεθα νὰ πραγματευθῶμεν; πράττομεν δὲ τοῦτο μετὰ τινος ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, ἀναλογιζόμενοι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσοι πρὸς ἀκριβοῦς γνῶσιν τῆς πατρίδος αὐτῶν χώρας καὶ αὐτῆς δὴ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Ἑλληνα ἱστορικόν. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον λοιπὸν ὑπὸ μυθολογικῆν ἔποψιν ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα, ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὁ πρῶτος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀποικίων ἐν τῇ Σκυθίᾳ ὡς ἀποκαλεῖ τὴν σημερινὴν Νότιον Ῥωσίαν ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν ἱστορικός. Ὀλη αὐτοῦ σχεδὸν ἡ Δ' βίβλος εἶνε κειμήλιον ἱερὸν εἰς τοὺς ποθοῦντας νὰ ἐκμάθωσι κατὰ βῆθος τὴν χώραν ταύτην ἐνθα αὐτοὺς μὲν ὀκτῶ τῶν μνηῶν ἀφόρητος οἶος γίνεται κρυμὸς, ἐν τοῖσι ὕδωρ ἐκχέας, πηλὸν οὐ ποιήσεις, πῦρ δὲ ἀνακαίων ποιήσεις πηλόν· ἢ δὲ θάλασσα πηγνυται καὶ ὁ Βόσπορος πᾶς ὁ Κιμμέριος¹. Ἰδῶμεν λοιπὸν τί ἀναφέρει περὶ τούτου. «Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκοῦντες (λέγουσιν) ὤδε. Ἡρακλέα ἐλαύνοντα τὰς Γηρυόνας βοῦς, ἀπικέσθαι ἐς γῆν ταύτην εὐόσαν ἐρήμην, ἣν τινα νῦν Σκυθαὶ νέμονται. Γηρυόνας δὲ οἰκέειν ἔξω τοῦ Πόντου, κατοικημένον τὴν οἱ Ἑλληνας λέγουσιν Ἐρύθειαν νῆσον, τὴν πρὸς Γηδεῖροις τοῖσι ἔξω Ἡρακλέων στηλέων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ· τὸν δὲ Ὠκεανὸν λόγῳ μὲν λέγουσι ἀπὸ ἡλίου ἀνατολέων ἀρξάμενον, γῆν περὶ πᾶσαν ῥέειν, ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνύουσιν· ἐνθεῦτεν τὸν Ἡρακλέα ἀπικέσθαι ἐς τὴν νῦν Σκυθικὴν χώραν καλεσομένην· καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν χειμῶνά τε καὶ κρυμὸν ἐπειρουσάμενον δὲ τὴν λεοντῆν κατυπῶσαι, τὰς δὲ οἱ ἵππους τὰς ἀπὸ τοῦ ἄρμικτος νεμομένας ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφανισθῆναι θείῃ τύχῃ. Ὡς δ' ἐγεσθῆναι τὸν Ἡρακλέα, δίζησθαι, πάντα δὲ τὰ τῆς χώρας ἐπεξελεθόντα τέλος ἀπικέσθαι,

¹ Ἡρόδοτου, Δ' 28.

εἰς τὴν Ὑλαίην καλεομένην γῆν.¹ ἐνθαῦτα δὲ αὐτὸν εὗρεν ἐν ἄντρῳ μι-
ξοπάρθενόν τινα ἐχιδναν διφύεα· τῆς τὰ μὲν ἄνω ἀπὸ τῶν γλουτέων εἶναι
γυναικὸς, τὰ δὲ ἔνερθε ὄφιος· ἰδόντα δὲ καὶ θαυμάσαντα ἐπέειρεσθαί μιν
εἶ κου ἰδοὶ ἵππους πλανωμένους· τὴν δὲ φάσαι ἐωυτὴν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπο-
δώσειν ἐκείνῳ πρὶν ἢ οἱ μιχθῆναι· τὸν δὲ Ἡρακλέα μιχθῆναι ἐπὶ τῷ μισθῷ
τούτῳ· ἐκείνην τε δὴ ὑπερβάλλεσθαι τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, βουλο-
μένην εἰς πλεῖστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ τὸν κομισάμενον ἐθέ-
λειν ἀπαλλάσσεσθαι· τέλος δὲ, ἀποδιδούσαν αὐτὴν εἶπε· Ἴππους μὲν
δὴ ταύτας ἀπικομένας ἐνθάδε, ἔσωσά τοι· ἐγὼ· σῶστρά τε σὺ παρέσχε·
ἔχω γὰρ ἐκ σέο παῖδας τρεῖς· τούτους, ἐπεὶ γίνονται τρόφιες, ὅτι χρὴ
ποιέειν, ἐξηγέο σὺ, εἴτε αὐτοῦ κκοικιζῶ, χώρης γὰρ τῆσδε ἔχω τὸ
κράτος αὐτῆ, εἴτε ἀποπέμπω παρὰ σέ. Τὴν μὲν δὴ ταῦτα ἐπειρωτῶν τὸν
δὲ λέγουσι πρὸς ταῦτα εἶπε· Ἐπέαν ἀνδρωθέντας ἰδῆαι τοὺς παῖδας,
τάδε ποιέουσα οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· τὸν μὲν ἂν ὄρεξ αὐτῶν τότε τὸ τόξον
ᾧδε διατεινόμενον, καὶ τῷ ζωστήρι τῷδε κατὰ τάδε ζωννύμενον, τοῦτον
μὲν τῆσδε τῆς χώρης οἰκῆτορα ποιεῖ· ὅς δ' ἂν τούτων τῶν ἔργων, τῶν
ἐντέλλομαι λείπηται, ἔκπεμπε ἐκ τῆς χώρης· καὶ ταῦτα ποιέουσα αὐτῆ τε
εὐφρανέαι καὶ τὰ ἐντεταλμένα ποιήσεις. Τὸν μὲν δὴ εἰρύσαντα τῶν τόξων
τὸ ἕτερον (δύο γὰρ δὴ φορέειν τέως Ἡρακλέα), καὶ τὸν ζωστήρα προδέ-
ξαντα παραδοῦναι τὸ τόξον τε καὶ τὸν ζωστήρα ἔχοντα ἐπ' ἀκρῆς τῆς
συμβολῆς φιλέην χρυσεῖην, δόντας δὲ, ἀπαλλάσσεσθαι τὴν δ', ἐπεὶ οἱ
γενομένους τοὺς παῖδας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μὲν σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ
μὲν Ἀγάθυρσον αὐτῶν, τῷ δ' ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ,
τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα· καὶ
δὴ δύο μὲν οἱ τῶν παίδων, τὸν τε Ἀγάθυρσον καὶ τὸν Γελωνόν, οὐκ οἴους
τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἀεθλον, οἴχεσθαι ἐκ τῆς
χώρης, ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γεινκμένης, τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην
ἐπιτελέσαντα καταμείναι ἐν τῇ χώρῃ· καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθεω τοῦ Ἡρακλέος
γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθέων, ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης· ἔτι
καὶ ἐς τότε φιάλας ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας· τὸ δὲ μόνον μη-
χανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθη· ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκόντες
λέγουσι». ² Μόλις περὶ τὰ 600 πρὸ Χριστοῦ ἤρξατο ὁ ἑλληνισμὸς λαμβάνων
πραγματικωτέραν χροιάν ἐν ταῖς νοτίαις ταύταις στέππαις τῆς Ῥωσίας διὰ
τῆς ἀναφύσεως κινήσεως τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν καὶ τῆς ἰδρύσεως
ἀπειραριθμῶν ἀποικιῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἰδίως τῆς διεξαγωγῆς ἐμπορικῶν
ἐπιχειρήσεων μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀγνώστων τέως ἀγρίων βαρβάρων, τῶν
προγόνων τῶν Μοσχοβιτῶν. Οἱ Ἑλληνες οὐδόπως ἐπίσταντο τὴν διὰ ξη-
ρᾶς ὁδὸν ἀλλ' οὐδὲ ἐζήτουν τοιαύτην ἐν ταῖς ἀπεράντοις ταύταις ἐρη-

¹ Τὴν μεταξὺ τῆς νῦν Χερσῶνος καὶ Περεκὸπ κειμένην χερσονήσον.

² Ἡροδ. Δ', 8—11, ἐκδ. στερ. Dietsch, 1857.

μίαις, ἀφικνοῦντο διὰ θαλάσσης καὶ τούτου ἔνεκεν αἱ ἀποικίαι αὐτῶν
(ἐμπορίαι) ἐκτίζοντο συνήθως ἐπὶ τῶν περὶ τῶν Εὐξείνου Πόντου
ἢ τῶν μεγάλων ποταμῶν, ὅπως ἐν περιπτώσει ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων
δυνηθῶσι νὰ σωθῶσι ἐπὶ τῶν πλοίων. Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία ὑπῆρ-
ξεν ὡς γνωστὸν ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ θαλασσο-
πλοίας τῶν Ἑλλήνων. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφρόνου ὅτι τὰ παράλια
αὐτοῦ οἰκοῦντο ὑπὸ ἀγρίων Σκυθῶν φονευόντων ἀνηλεῶς τοὺς δυστυχεῖς,
οὓς ἡ τρικυμία ἔρριπτεν ἐπὶ τῆς ἀξέου γῆς. Αἱ δοξασίαι αὗται, ἀποτέ-
λεσμα τῆς ἀμαθείας, ἠρχνίσθησαν ἐν μέρει μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ
Ἰάσωνος.¹ Τινὲς τῶν τολμηροτέρων ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλος νὰ πλεύσωσιν
ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς νέας Μεσογείου, ἡ ἀπόπειρα αὐτῶν ἐπέτυχε καὶ τὸ
παράδειγμα ἔσχε μιμητάς. Καλῶς φιλοξενηθέντες ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἐν ταῖς
βορείαις χώραις, ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κολχίδος καὶ Παφλαγονίας ἐν ταῖς
νοτίαις οἱ Ἕλληνες συνῆψαν μετ' αὐτῶν ἐπικερδῆς ἐμπόριον καὶ καθίδρυ-
σαν ἀπείρους ἀποικίας. Τούτων αἱ ἐπισημότεραι καὶ αἱ σπουδαιότεραι
ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν Μιλησίων ἰδίως. Καὶ ἐκεῖθεν μὲν τοῦ Ἰστροῦ (νῦν Δου-
νάβεως) μέχρι τοῦ Τύρα ποταμοῦ (νῦν Δνιέστρου) οὐδεμία πόλις Ἑλληνικὴ
ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαίῳ τῆτι. Παρὰ τῷ Τύρῳ μόνον ἀριστερόθεν ὑπῆρχεν ὁμῶ-
νυμος πόλις Τύρας καλουμένη, ἀποικὸς Μιλησίων, ἡ αὐτὴ καὶ Ὀφιοῦσα
κατὰ Στέφαννον καὶ Πλίνιον κειμένη ἀκριβῶς ἔνθα νῦν κεῖται ἡ πόλις
Ἀκκερμάν. Κατὰ Στρέβωνα (βιβλ. Ζ', 306), ἔκειτο ὡσαύτως «ἐπὶ τῷ στό-
μῳ τοῦ Τύρα πύργος Νεοπτολέμου καλούμενος, καὶ κώμη Ἐρμώνακτος
ὑλεγόμενη. Ἀναπλεύσαντι δὲ ἑκατὸν τεσσαράκοντα σταδίους, ἐφ' ἑκάτερα
ὑπόλεις ἡ μὲν Νικωσία ἡ δ' ἐν ἀριστερᾷ Ὀφιοῦσα· οἱ δὲ προσοικοῦντες τῷ
ὑποταμῷ πόλιν φασί, ἀνιόντι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι σταδίους. Διέχει δὲ τοῦ
ὑποταμῶ ἡ νῆσος ἡ Λευκὴ (ἡ νῦν ὑπὸ τῶν Ῥώσων καλουμένη Ζμείρη
ἢ Ὀστροβ ὅ ἐστι Φιδονῆσι), διάστημα πεντακοσίων σταδίων, ἰερὰ τοῦ Ἀχιλ-
λέως πελαγία». Ὑπερβάντες δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν καὶ προχωροῦντες
πρὸς τὸν Βορυσθένην ἀπκντῶμεν τὴν Ὀδησσὸν (ἠτις παρὰ Πτολεμαίῳ καὶ
Ὀρδησσὸς λέγεται) πρὸς μνήμην τῆς ὁποίας καὶ ἐδόθη ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς
Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημαίας τὸ ὄνομα Ὀδησσὸς εἰς τὸ μικρὸν παράκτιον
Ἰθωμανικὸν φρούριον Χατζῆ-βεί, νῦν δὲ μεγάλῃ καὶ ἐμπορικωτάτῃν σχε-
δὸν τῶν ἐν Ῥωσίᾳ πόλεων Ὀδησσὸν καὶ τοι κεῖται κυρίως ἐπὶ τῆς θέσεως
ἔνθα ἐν τῇ ἀρχαίῳ τῆτι ὑπῆρχεν ὁ οὕτως ἀποκαλούμενος Ἰστρικῶν λιμῆν.
Ἡτε Ὀδησσὸς καὶ ἡ Ὀφιοῦσα ἦσαν ἀμφότεραι πόλεις Ἑλληνικαὶ καὶ τοι
οὐδεὶς τῶν γνωστῶν συγγραφέων ἀνκφέρει πόθεν κατὰ κλήθησαν. Ἡ Ὀδησ-

¹ Ὁ Raoul Rochette, de-Brosses ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Periple de l' Euxin ἰσχυρί-
ζεται ὅτι ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν σκοπὸν εἶχε νὰ ἐκκαθάρῃ τὸν Εὐξείνου Πόντον τῶν
πειρατῶν· βεβαιότερον ὅμως πάντων εἶνε ὅτι ἡ κυρία αἰτία καὶ ὁ κύριος σκοπὸς ἀπέβλεπε
τὴν κατάκτησιν τῶν θησαυρῶν τῆς Κολχίδος.

σος κειμένη ὑπὲρ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀξιώτου ἦτο γνωστὴ εἰσέτι κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀδυσσός.

Κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑπάνεως (νῦν Μπούγ) καὶ τοῦ Βορυσθένους (νῦν Δνιέπρου) ἔκειτο ἡ Ὀλβία μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις ἢ διασημοτάτη τῶν ἐν τῷ Πόντῳ, κτισθεῖσα ὑπὸ Μιλησίων¹ καλουμένη ὡσαύτως καὶ Βορυσθένης δμῶνύμως τῷ ποταμῷ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Δ' 7) καὶ κατὰ τοὺς πλείστους τῶν ἀρχαίων, κατὰ δὲ Πτολεμαῖον (Γ' 5) καὶ Βορυσθένης καὶ κατὰ Πλίνιον προσέτι καὶ Ὀλβιόπολις καὶ Μιλητόπολις. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα δὲν ἦσαν φαίνεται ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἀλλὰ παρὰ μόνοις τοῖς Ῥωμαίοις. Ἐκεῖτο ἀκριβῶς ἔνθα νῦν κεῖται τὸ οὐ μακρὰ τῆς πόλεως Νικολάϊεβ χωρίον Παρούτινο κτήμα τοῦ κόμητος Κουσελιόβ, ἔνθα ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦδε ἀνεκαλύφθησαν πολλὰ πλείστου λόγου ἄξια ἀρχαιοτάτες κοσμοῦσαι τὰ ἐν Ὀδησσῷ καὶ Πετρούπολει μουσεῖα. Ἄχρι τοῦδε διακρίνονται τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἰδίως τῶν τύμβων (κοιρανῶν ὑπὸ τῶν Ῥώσων λεγομένων) ἐν οἷς ἀνεκαλύφθησαν σπουδαϊότατα ἀντικείμενα περὶ ὧν λεπτομερῶς θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐνταῦθα μουσείου κεφαλαίῳ. Ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Ὀλβίας λέγει ὁ Βροῦν (ἐν τοῖς Πορτικαῖς αὐτοῦ τόμ. Α' σελ. 153) περισσώτερον πάντων ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν μου τὸ οὕτω λεγόμενον Ἀτζιγάσκη Γαραντόκ (πολίχνη τοῦ Ἀτζιγάλ· Γαραντόκ κυρίως σημαίνει: *λείψανα πόλεως ἀρχαίας*) ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς τοποθεσίας κειμένη ἐπὶ ὑψώματος παρ' αὐταῖς ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ ποταμοῦ Μπούγ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Δνιέπρου καὶ ἕνεκα τῶν ἐναργῶς φαινομένων ἰχνῶν τῶν ἀρχαίων κτιρίων ἀπεχόντων ἐπτὰ βέρστια τῆς Ὀλβίας. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κόμητος Οὐδάροβ² ἐνταῦθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο ἀρχαῖον ὀχύρωμα· ἐγὼ ὁμῶς μάλλον φρονῶ, λέγει ὁ Βροῦν, ὅτι ἐνταῦθα κεῖνται ἐρείπια ναοῦ μετὰ φανοῦ δεικνύοντος τὴν πρὸς τὴν Ὀλβίαν ἑδὸν τῶν ἀρχαίων ναυτικῶν, ὅπως καὶ ἄχρι τοῦδε τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τοῦ Ἀτζιγάλ χρησιμεύει ὡς κύριον ὀδοιπορικὸν σημεῖον εἰς τὰ πλοῦκα τὰ πλείοντα ἐξ Ὀτζάκοβ εἰς Νικολάϊεβ.

Κατὰ δὲ τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον κατερχόμενοι ἀπὸ τῶν βορειοτέρων καὶ ἔχοντες τὴν ἀκτὴν αὐτῆς ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἀπαντῶμεν τὴν πόλιν Χερρόνησον, κειμένην ἐπὶ μικρᾶς τινος χερσονήσου Ἡρακλειωτῶν ἐκ τῶν ἐν τῷ Πόντῳ ἀποίκων, ἀκριβῶς ἔνθα νῦν εὐρίσκεται τὸ οὐ μακρὰν τῆς Σεβαστουπόλεως χωρίον Ἀχτιάρ· κατὰ Στράβωνα ἐκέκτητο ἰσρὸν τι ἐπίσημον τῆς Παρθένου, ἧς ἦτο ἐπώνυμον τὸ δμῶνυμον ἀκρωτήριον Παρθένιον καλούμενον, νῦν δὲ Κατερλη κατὰ τὸν Μελέτιον ἀπέχον ἑκπτόν σταδίους

¹ Περίπλους ἀνωνύμου καὶ Ἀρριανοῦ ἐν τοῖς μικροῖς Γεωγράφοις καὶ Σκύμ. ἀπόσπ. στ. 57—62.

² Ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ «Δί ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἀρχαιότητες». Πετρούπολις 1851. Σελ. 45.

τῆς πόλεως ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν ὡσαύτως ναὸς καὶ ζόανον τῆς αὐτῆς θεᾶς, ἧς τὰ ἐρείπια ἄχρι τοῦδε σώζονται καὶ τοὶ ὑπέστησαν βλάβην τινὰ κατὰ τὸν καταβολισμόν τῆς Σεβαστουπόλεως κατὰ τὸ 1853 καὶ ἔνθα πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐπιτυχῶς ποιεῖται ἀνασκαφὰς ἢ ἐνταῦθα ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία. Ἡ Χερρόνησος ἦτο πρότερον αὐτόνομος καὶ παρέμεινε τοιαύτη μέχρι τῆς ἐποχῆς Μιθιδράτου τοῦ Εὐπάκτορος, ὅτε καταπιεζομένη ὑπὸ βυρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τούτου, καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ὑπήκοος τῶν δυναστῶν τοῦ Βοσπόρου (Στραβ. 2. 4. 3). Ἡ πόλις αὕτη εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χερσὼν ἐξ οὗ φαίνεται καὶ οἱ Ῥῶσοι ἀπεκάλεσαν αὐτὴν Κόρσου· οἱ δὲ συγγραφεῖς τῆς Ἀνατολῆς ἀποδίδουσιν αὐτῇ τὸ ὄνομα «Σαρικερμάν» τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων «Τοπέ-Ταρκάν». Πλησίον αὐτῆς βεβχίως ἔκειτο ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Βροῦν (Πορτικῶν Α', σελ. 62) καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἰφιγενείας περὶ ἧς ἀναφέρουσιν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἐκν παραδεχθῆ τις ὅτι ἡ ἀθάνατος αὕτη νύμφη ἦτο ἐκείνη περὶ ἧς ἀναφέρει ὁ Στράβων. Εἰς τὰ περιχώρα τῆς Χερρονήσου ἔκειντο κατὰ Στράβωνα ἕτεροι εἰσέτι πόλεις, ὧν ἡ θέσις ἄχρι τοῦδε δὲν ἐξηκριβώθη καὶ ὧν αἱ διασημότηται ἦσαν τὸ φρούριον Εὐπακτόριον, ὁ λιμὴν Κτενοῦς καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα Χερρόνησος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Εὐπακτορίου ἰσχυρίζονται ὅτι ἔκειτο ἔνθα τὸ σύγχρονον Ἰγκερμάν, ἀλλὰ κατὰ τὸν Βροῦν ὁμῶς τὸ ἀνωτέρω φρούριον ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Διοφάντου ἀκριβῶς ἔνθα νῦν ἡ Σεβαστούπολις ἢ πολλὰ πλησίον αὐτῆς, καθότι ὁ ἀριστράτηγος τοῦ Μιθιδράτου ἔκτισεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἀπέχοντος τῆς Χερρονήσου πεντεκακίδεκα μόνον στάδια. Κάμπτοντες δὲ τὸ ἀκρωτήριον Κριοῦ μέτωπον (νῦν Ἰγκερμάν καλούμενον) ἀπκντῶμεν τὴν Θεοδοσίαν ἀπέχουσαν μὲν τοῦ Παντικαπκίου κατ' Ἀρριανὸν (ἐν Περίπλῳ) σταδίους ἐπτακοσίους κατὰ Στράβωνα δὲ (Ζ', 4. 4). πεντακοσίους τριάκοντα, ἀποικίαν δὲ οὖσαν τῶν Μιλησίων, κειμένην ἀκριβῶς ἔνθα σήμερον ἡ δμῶνυμος πόλις.

Πεντακοσίους δὲ τριάκοντα σταδίους μακρὰν τῆς Θεοδοσίας παρὰ τὸν Κιμμέριον Βόσπορον οὐχὶ ὁμῶς κυρίως ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἔκειτο τὸ Παντικαπκίον (τὸ νῦν Κέρτζ) περὶ τινὰ δμῶνυμον λόφον ἐν κύκλῳ σταδίων εἰκοσι περιουκούμενον κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Στράβωνος, ἀποικία Μιλησίων, κατὰ τὸν αὐτὸν, ἔχον πρὸς ἀνατολὰς λιμὴν καὶ νεώριον τριάκοντα περίπου νηῶν καὶ ἀκρόπολιν πιθανῶς ἐπὶ τοῦ λόφου κειμένην.

Μεταξὺ τῆς Θεοδοσίας καὶ τοῦ Παντικαπκίου ἔκειντο κατὰ τὸν αὐτὸν Στράβωνα διάφοροι Ἑλληνικαὶ κῶμαι καὶ μία πόλις Ἑλληνικὴ λίαν εὐλίμενος καλουμένη Νυμφαῖον (Στραβ. Ζ', 4. 4). Ὁ Σκύλαξ (ἐν Σκυθία καὶ Ταύροις) ἀποκαλεῖ τὸ Νυμφαῖον τοῦτο Νυμφαίαν θηλυκῶς καὶ προσθέτει ἕτερον πόλιν τὴν Κύδαϊν περὶ ἧς οὐδὲν ἀναφέρει ὁ Στράβων· τοῦτο δὲ διότι προδήλως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ἢ οὐδόλως ἦδη ὑπῆρχεν ἢ εἶχε καταστῆ ἄσημον χωρίον. Τὸ Νυμφαῖον ἔκειτο ἐν τῷ παρὰ τὸ Τακίλ

Μπουρούν και Καρά-Μπουρούν χώρα παρά τῇ νοτίῳ ἐσχατιᾷ τῆς λίμνης Τζουρουμπάς, ἔνθα ἀνεκαλύφθησαν ἀρχαῖα νομισματὰ και εὐρίσκονται ἐρείπια ἄτινα οἱ ἀρχαιολόγοι Διβουά, Ἀσῆκ και Νείμαν ἀποδίδουσι τῷ Νυμφεῶνι.

Εἴκοσι δὲ σταδίους ἀπωτέρω τοῦ Παντικαπαιίου πρὸς τὴν Μαιώτιδα ὑπῆρχε τὸ Μυρμήκειον, πόλις Ἑλληνικὴ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος και Στράβωνος, ἔνθα μέχρι τοῦδε φαίνεται ὁ οὕτω καλούμενος Βασιλικὸς κύμβος (Τζάρσκη Κουργάν) ἐν ᾧ ἀνευρέθησαν πλείστου λόγου ἀξίαι ἀρχαιότητες Ἑλληνικαί, και τετρακοσίους σταδίους περαιτέρω τὸ Παρθένιον κώμη Ἑλληνικὴ, καθ' ἣν ἔκειτο τὸ στενότατον και βορειότατον συγχρόνως εἴκοσι σταδίων μέρος τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, σχηματιζόμενον ὑπὸ τῆς κώμης ταύτης και τῆς ἀντικρῦ τῆς ἐν τῇ Ἀσιατικῇ δηλονότι ἀκτῇ κώμης Ἀχιλλείου (Στράβ. 2. 4. 5).

Κατὰ τὴν Ἀσιατικὴν τοῦ Βοσπόρου παραλίαν ἔκειντο ἡ Κοροκονδάμη, ἡ Ἀκρὰ, ἡ Φαναγορία, τὸ Τήιον, οἱ Κῆποι, ἡ Ἐρμώνασσα και τὸ Ἀπάτουρον ἄπασαι κώμαι Ἑλληνικαί ἃς ἀναφέρομεν ἐν προόδῳ ὡς ἀνηκούσας μὲν τῇ χώρᾳ τῶν Βοσποριανῶν μὴ περιεχομένας δ' ἐν τῇ χώρᾳ τῇ νῦν ὀνομαζομένη Νέα Ρωσία περὶ ἧς πρόκειται ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ. Περαιτέρω τῶν προμνημονευθεισῶν πόλεων και κωμῶν πρὸς τὸ βορειότερον κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν ὑπῆρχον Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, τούτου δ' ἔνεκεν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὸ Παντικαπαιιον και τὴν Φαναγορίαν ὡς τὸ τέμα τῶν ἐν τῇ Νοτίῳ ταύτῃ ἐσχατιᾷ τῆς Ρωσίας Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἀλλὰ ὑπῆρχον και ἀπωτέρω σκοπικὴ τινες τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἰδίως δὲ κατὰ Στράβωνα (ΙΑ', 2. 4) τῶν Κλαζομενίων και πόλεις και κώμαι τέως μὲν Σκυθικαί, μεταγενέστερον δὲ ἐξελληνισθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βοσποριανῶν Ἑλλήνων, ὡς π. χ. τὸ Κιμερικόν, ὁ Τάναϊς, πόλις δμῶνυμος τῷ ποταμῷ, και μένη κατὰ Στράβωνα ἐπὶ τῆς Μαιώτιδος λίμνης.

Τὸ Παντικαπαιιον ὅπερ ὡς πρωτεύουσα τῶν Βοσποριανῶν ἐλέγετο και Βόσπορος, και τοι τινὲς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐθεώρουν ἄλλα τὸ Παντικαπαιιον και ἄλλο τὸν Βόσπορον¹ και ἡ χώρα ἄπασα ἢ περὶ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος ἐκατέρωθεν κειμένη και καλούμενη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γενικῶς χώρα τῶν Βοσποριανῶν και τοι περιέχουσα και ἄλλας πόλεις και κώμας ἐμοναρχεῖτο ὑπὸ Ἑλλήνων μοναρχῶν ἀπογόνων τῆς ἀρχαιοτάτης γενεᾶς τῶν Ἀρχαιονκλιτῶν, οἵτινες ἴδρυσαν τὸ κράτος τοῦτο κατὰ τὸ 479 ἔτος. Ἐκ τῶν βασιλέων τούτων ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Λεύκων και ὁ Σάτυρος και οἱ δύο Παιρισάδαι, ὧν ὁ νεώτερος μὴ δυνάμενος ν' ἀνθῆξῃ ταῖς ἐπιδρομαῖς τῶν βαρβάρων παρέδωκε τὴν ἀρχὴν τῷ Μιθριδάτῃ τῷ Εὐπάτορι ὅστις κατὰ τὰ 82 π. χ. ἀποκατέστησεν ἐκεῖ βασιλέα τὸν πρεσβύ-

¹ Ὡς ὁ Εὐτρόπιος λόγῳ χάριν λέγων ὅτι ὁ Αὐγουστος ἐχορίευσεν «*omnis Ponti maritimas civitates, in his nobilissimas Bosporum et Panticapaeon*».

τερον αὐτοῦ υἱὸν Μαχάρην, ὃν φονεύσας ἔπειτα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πομπηίου κατὰ τὴν παρὰ Νικόπολιν ἦταν αὐτοῦ και ἀπόλειαν τῆς Ποντικῆς βασιλείας, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τοῦ Βοσπόρου. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦ δὲ νεώτατος αὐτοῦ υἱὸς Φαρνάκης γίνεται αἴτιος τῆς αὐτοκτονίας τοῦ πατρὸς και λαμβάνει ὡς ἀμοιβὴν παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὸν Βόσπορον (64 π. Χριστοῦ) φονεῦθαι πάλιν και διαδεχθεῖς ὑπὸ τοῦ Ἀσάνδρου και τούτου ἀνήκοντος τῇ γενεᾷ τοῦ Μιθιδράτου. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος ὁ υἱὸς τοῦ Φαρνάκου λαμβάνει παρ' Ἀντωνίου μέρος τοῦ Πόντου· ἀγνωστον δὲ ἂν κατεῖχε και τὸν Βόσπορον· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ ὁ Πολέμων προσαρτᾷ και τὸν Βόσπορον και εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν και τὴν Κολχίδα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλέμωνος και τῆς διαδόχου αὐτοῦ συζύγου Πυθωρίδος (Στράβ. ΙΑ', 2. 8) βασιλεύει Πολέμων ὁ Β' ἐπὶ τοῦ Πόντου μόνον, καθ' ὅτι τὸν Βόσπορον ἀφῆρσε παρ' αὐτοῦ ὁ Νέρων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐν τούτοις ἐκείνην εἰσέτι ὁ Βόσπορος δὲν εἶχεν ὑποπέση ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν· ἀλλ' ἀπλῶς μόνον οἱ Ῥωμαῖοι διώριζον ἐνταῦθα ὑποτελεῖς ἡγεμόνας, ἐκ τοῦ Μιθιδρατικοῦ οἴκου (Στράβ. Ζ', 4. 4. ΙΑ', 2. 11. Ζ', 4. 3. και 5), μέχρι οὗ ἐξέλιπε κατὰ τὸ 250 μ. Χ. ἔτος τὸ γένος τοῦτο, κατέλαβον δὲ τὴν Βοσποριανὴν χώραν οἱ Σαρμάται, οὓς πάλιν διεδέξαντο κατὰ τὸ 250 μ. Χ. οἱ Χερσωνῖται οὕτως ἀποκαλούμενοι.

Ἄπασαι αὗται αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι διηροῦντο ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν εἰς δύο στρατόπεδα· ἐπὶ τοῦ πρώτου ἴστατο τὸ Παντικαπαιιον ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἡ Χερρόνησος. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ στρατόπεδα και τοι ἀνήκον τῇ αὐτῇ ἐθνότητι καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως διετέλουν ἀεὶποτε ἐν ἡμιεθρικαῖς σχέσεσι. Και αὐτὸ δὲ τὸ διοικητικὸν αὐτῶν σύστημα ὅπως διέφερον ἀλλήλων· οἱ Παντικαπεῖς ἢ Παντικαπαιῖται κατὰ Στέφαννον ἦσαν ἀπαδοὶ τῆς μοναρχίας οἱ δὲ Χερρονησίται φίλοι τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Παντικαπαιίου ὑπῆρξε τῷ 480 π. Χ., ὅτε οἱ κάτοικοι τῆς λεηλατηθείσης Σεγέας ἀπῆλθον εἰς Ταυρίδα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχαιάνακτος ἐκλεχθέντος ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἡγήτορος και κατέλαβον τὸ Παντικαπαιιον. Ἐκτοτε τὸ Παντικαπαιιον ἐπωνομάσθη Βόσπορος, τὸ δὲ βασιλεῖον Βοσποριανῶν.

Κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα ἄπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ αὗται ἀποικίαι ἐγένοντο ἀπλῶς ἐπαρχία τῆς αἰωνίου πόλεως. Ἦδη ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Πομπηίου τοῦ νικητοῦ τῶν Μιθριδατῶν τῶν Πονταρχῶν, αἱ ἐπαρχία αὗται ἀνήκον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Σκυθῶν ὡς ὑποτελεῖς τῶν Ῥωμαϊκῶν Αὐτοκρατόρων. Οἱ τοῦ Βοσπόρου, Ὀλβίας, Ἰστρου κλπ. κάτοικοι ἔκοπτον ἴδιον νόμισμα μετὰ τῶν ἀπεικονισμάτων τῶν βαρβάρων αὐτῶν ἡγεμόνων και τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Τοιούτων νομισμάτων μετὰ τῶν εἰκόμων τοῦ Ἀδριανοῦ, Καρκαλάλα, Γέτου κλπ. ἔχομεν πλῆθος. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐκ τοῦ Βοσποριανοῦ βασιλείου ἐσημάτισεν ἀπλῆν ἐπαρχίαν Ῥω-

μακίην (veni, vidi, vici) και τοι εισέτι εξηκολούθει αυτη φέρουσα τὸ ὄνομα βασιλείου. Οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βοσπόρου βασιλεῖς διωρίζοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αυτοκρατόρων ἐστεροῦντο ὁμῶς τοῦ δικαίωματος τοῦ κηρύττειν τὸν πόλεμον και ὑπογράφειν εἰρήνην και τοι δὲν ἡμοῖρουν στρατοῦ. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρίσκειτο τὸ βασίλειον τῶν Βοσπορικῶν μέχρι Ἀσσάνδρου τοῦ Β'. Ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτῇ περίοδος εξηκολούθησεν ἐπὶ πλείονας τῶν τριῶν αἰώνων και ἐξηπλοῦτο ἡ κυριαρχία αὐτῆς ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ταμὰν μέχρι Ἰσμαηλίου και καθ' ἀπάσας σχεδὸν τὰς παρκατίους χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου και τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης ἐν τούτοις καθ' ὅλον τοῦτο τὸ μέρος τῆς Νέας Ῥωσίας οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς εὑρίσκει τις φέρουσαν Ῥωμαϊκὸν ὄνομα. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ προμνημονευθέντος Ἀσσάνδρου ἐνεφανίσθησαν ἐν Ταυριδίῃ οἱ Οὐννοι και ἠφάνισαν ὀλοσχερῶς τὸ βασίλειον τῶν Βοσπορικῶν (376 μ. Χ.) μέχρις οὗ ἐκράτησαν αὐτοῦ οἱ Χαζάροι και μετ' αὐτοὺς οἱ Τάταροι ἐκ τῆς τοῦ Τζιγγίς-Χὰν γενεᾶς, καταστάντες μετὰ ταῦτα ὑποτελεῖς τοῖς Τούρκοις.

Ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω τὰ ἐν Ὀδησσῶ, Πετρούπολει και Κερτζίφ ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα βεβαίως ἐλληνικῶν ἀρχαιοτήτων πολλοῦ λόγου ἀξίων, δι' ὧν και αἱ θέσεις τῶν ἀρχαίων τούτων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἀκριβῶς γεωγραφικῶς ὠρίσθησαν και πολλὰ τέως ἀγνωστα περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν διηυκρινίσθησαν. Μεγίστας δὲ ὑπηρεσίας παρέσχεν εἰς τοῦτο μάλιστα ὁ Ῥώσος ἀρχαιολόγος Δεβρουξ ποιήσας σπουδαίας ἀνασκαφὰς ἐν τῷ παρὰ τῷ Κερτζίφ χωρῶ, και πρῶτος ἀκριβῶς ὠρίσας τὴν θέσιν ἐν ἣ ἔκειτο ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ τῷ Παντικαπκιον. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἡ ἐνταῦθα ἐδρεύουσα Ῥωσικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἢ ὅπως λέγεται «Ἡ ἐν τῇ Νοτίῃ Ῥωσίᾳ ἱστορικὴ και ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία» ἀκαταπαύστως ἐνεργεῖ ἀνασκαφὰς ἐν διαφόροις τόποις τῆς Νοτίου Ῥωσίας λεπτομερῶς διεσκαφίζουσα πολλὰ ἀχρι τοῦδε ἀμφισβητήσιμα ἢ ὄλως ἀγνωστα, ἐν τῷ σπουδαιοτάτῃ ἐκδιδομένῃ παρ' αὐτῆς ἁμωνύμῃ περιοδικῷ Ζοπίσκῃ "Обсѣтва "Исторія η Ντεβροσκει βγ'ουέν'ου Ῥωσίῃ.

Ἐν τῷ ἐν Πετρούπολει αυτοκρατορικῷ μουσεῖῳ (Ἐρμιτάζ) ὑπάρχει ὀλόκληρον τμήμα οὕτως ἀποκαλούμενον «τὸ τῶν Βοσπορικῶν ἀρχαιοτήτων» Ἀρχομένου τοῦ 1820 ἔτους ἐγένοντο αἱ ἀπαρχαὶ τῆς ἐν τῷ μουσεῖῳ τούτῳ ἀποταμιεύσεως τῶν ἀρχαιοτήτων περὶ ὧν ὁ λόγος, και ἤδη ἀποτελοῦσιν ἴδιον σχεδὸν μουσεῖον. Εἰς τοῦτο βεβαίως μεγάλως συνέτεινον αἱ ἀδιάλειπτοι ἀνασκαφαί, ἃς ἐποίουν ἐν ταῖς βορείαις παρκατίαις τοῦ Εὐξείνου Πόντου χώρας ἰδίως ἐν τοῖς τάφοις (κουρράν) τοῖς κειμένοις παρὰ τῷ Κερτζίφ, τῇ Εὐρωπαικῇ ἀκτῇ τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου και παρὰ ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ Κουβάν. Τὰ ἀνευρεθέντα δ' εἶνε ποικίλα και ἀποτελοῦσι μίγμυ τι Ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ και τοῦ ἐγχωρίου τοῦ Σκυθικοῦ. Δύναται δὲ τις νὰ ὑποδικαιρέσῃ αὐτὰ εἰς τρεῖς κατηγορίας: α') εἰς ἀντικειμένα ἔτινα οἱ Ἕλλη-

νες ἀποικοὶ μετέφερον ἐξ Ἑλλάδος μάλιστα δὲ ἐξ Ἀθηνῶν, Κορίνθου κτλ., β') εἰς τὰ κατασκευασθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν ἐν αὐταῖς ταῖς ἀποικίαις ἔθνα εἴκοεν αὐτοὺς ὁ πλοῦτος και τὸ ἐμπόριον και γ') εἰς τὰ τῆς ἐγχωρίου κατασκευῆς. Ἡ πρώτη σειρά ἀποτελουμένη ἐξ ἀντικειμένων τῆς αὐτῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίως οἶκας και τὰ τῆς πρώτης, διακρίνεται ἐπὶ περιεργοτάτῳ φαινομένῳ, τῷ ἐξῆς. Συχνάκις τὰ θεματικὰ ὄντως ταῦτα ἔργα φέρουσι τύπους ἐνδυμασίας και ὀπλισμοῦ οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔχοντας. Τοῦτο καταδεικνύει ἐναργῶς ὅτι οἱ ἔμπειροι Ἕλληνας καλλιτέχναι, ἐποίουν τὰ ἐξίσια αὐτῶν ἔργα παρκαλιμαίνοντες τύπους παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν βυρβάρων Σκυθῶν. Ἐνδεχόμενον ὕπερ και βεβαίωτερον, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Σκυθῶν ἐδίδον τοῖς Ἕλλησι καλλιτέχναις παρκαλιμασίας. Ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐξηγήσῃ τις διατί τὰ κομψότατα σχήματα και ἡ ἀκριβὴς λεπτότης τοῦ ἔργου, καταδεικνύουσα τὸν ὑψίστον βαθμὸν τῆς προόδου τῆς καλλιτεχνίας, ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν ἀπεικονισμάτων τῶν βυρβάρων ἢ ἐπὶ ἔργων οὐδὲν κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν ἔχόντων. Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τούτων ἔργων τὸ πολυτιμώτατον τῶν ἐν τῷ ῥηθέντι μουσεῖῳ ἀντικειμένων, τὸ σέμνωμα, ὅπως αὐτοὶ οἱ Μοσχοβίται ὁμολογοῦσιν ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἐποψίν τοῦ τμήματος τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου, εἶνε τὸ ὀνομαζόμενον «Ἀμφορεύς τῆς Νικοπόλεως», λαμπρὸν ἀργυροῦν ἀγγεῖον, ὅπερ οὐ μόνον παριστᾷ ἐν τῶν θεματικῶν δημιουργημάτων τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ὕπερ και σπουδαιοτάτον διὰ τοὺς Ῥώσους εἶνε ταυτοχρόνως ἡ κυρία βᾶσις τῆς σπουδῆς τῆς Σκυθικῆς ἀρχαιολογίας. Οὕτω λ. χ. τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος εἶνε ἐστολισμένον δι' ἀπεικονίσματος Σκυθῶν, οἵτινες ἐπιμελοῦνται τῶν ἵππων αὐτῶν και τὰ ἀπεικονίσματα ταῦτα ζωηρῶς παριστῶσι και διδάσκουσι τὴν ἐν ταῖς στέπαις διαμονὴν τῶν Σκυθῶν. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε ὕψους ἐνὸς περίπου Ῥωσικοῦ πήχεως και πλάτους ἐν τῷ μέσῳ ἡμίσειας σχεδὸν Ῥωσικοῦ πήχεως, εἶνε κατασκευασμένον ὅλον ἐξ ἀργύρου, τὸ δὲ ἄνω μέρος αὐτοῦ αἱ λαβαὶ και ἀπχσαι αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐξίσια γλυφαὶ εἶνε ἐπίχρυσαι, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἐχρησίμευσεν ὡς οἰνοδόχη ἔχει δὲ τρεῖς ὀπκὰς ἐπὶ δὲ τῆς ἐν τῷ μέσῳ ὁ καλλιτέχνης ἐξείκονισε κεφαλήν ἵππου, κεκοσμημένην διὰ δύο πτερύγων και ἀκτινοβολοῦντος στεφάνου. Ἀμφότερα δὲ αἱ παρκαλιμασίως ὀπκὴ φέρουσι σχῆμα κεφαλῆς λέοντος. Καὶ αἱ τρεῖς δὲ αὐταὶ κεφαλαὶ εἶνε καλῶς κεχρωσμένα. Ὁμοιοτάτη και πιστοτάτη εἰκὼν τοῦ ἀμφορέως τούτου καταχωρίσθη ἐν τῷ 567 ἀριθμῷ τῆς Ῥωσικῆς παγκοσμίου εἰκονογραφημένης ἐφημερίδος (Βοεμέρναγια Ἰλλιουστράτςιγια).

Μέχρι τοῦδε αἱ ἀνασκαφαὶ και ἀνακαλύψεις δὲν πύουσιν, ἐλπίζωμεν δ' ὅτι τῇ συντόνῃ προθυμίᾳ και τῷ ζήλῳ τῶν Ῥώσων ἀρχαιολόγων, δὲν θέλουσι παύσῃ αἱ τοσοῦτον πολυτιμοὶ και ἡμῖν ἀρχαιολογικαὶ αὐταὶ ἐρε-

ναι πρὸς τελείαν ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς γνῶσιν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τῆς χώρας ταύτης, ἐν ἣ τὸ πρῶτον διέδωκαν τὰ φῶτα τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, καὶ ἐν ἣ ἔκτοτε δὲν ἔπαυσα διαβιῶντες οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἑλληνος, αἰετοτε τέκνα πιστὰ τοῦ κερδαίου Ἑρμοῦ εὐημεροῦντες καὶ ἐκπολιτίζοντες τὴν τέως βάρβαρον χώραν πρὸς δόξαν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μεθ' ὀπίσθη ἀληθῶς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας τολμῶ νὰ εἴπω ἀναμνήσκειται ὁ Ἕλληνας, ὅτι καὶ αὐτοὺς τοὺς προγόνους τῶν σημερινῶν φεῦ προμάχων τοῦ Πανσλαβισμού ἐζήτησαν ἐκόντας ἄκοντας νὰ ἐκπολιτίσῃ. Καὶ ἐν τούτοις ποσάκις ἤδη ἀπεγοητεύθησαν οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ποσάκις ἔχυσαν πικρὰ δάκρυα τὰ τέκνα τῶν εὐκλεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν βλέποντα κατὰ πρόσον ποδοπατοῦνται τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν δικαιώματα χάριν ἐτέρων τινῶν φυλῶν ἐπὶ ἀπλῶ συγγενικῶ δεσμῶ ἐπιαιρουμένων, κατ' οὐδὲν δὲ ὑπὲρ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν προστατῶν συντελεσάντων. Εἴθε νὰ ἐπέλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν αἱ φυλετικαὶ αὐταὶ διακρίσεις θὰ ἐκλείψωσι, τύχομεν δὲ καὶ ἡμεῖς τῆς ἴσης προστασίας παρὰ τῶν νῦν κτητόρων τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀποικιῶν, οἷας ἀπολαύουσι σήμερον αἱ Σλαβικαὶ ἐξαιρετικῶς ἐθνότητες.

(*Ἔπεται συνέχεια*).

Ἐν Ὀδησσῷ, 4881.

Κ. Α. Παλαιολόγος

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ*

Τὸ σπήλαιον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦ μετέφερε τὴν οἰκογένειάν του πολλοὶ ἱστοριογράφοι ὠνόμασαν ὅτι ἦτο τὸ Κορύκειον Ἄντρον ἀλλὰ πολὺ ἀπέχει ἡ ἰδέα ἀπὸ τῆν ἀλήθειαν διότι τὸ μὲν Κορύκειον Ἄντρον εὐρίσκειται πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ ἀνωθεν τῶν Δελφῶν τὸ δὲ σπήλαιον τοῦ Ὀδυσσεῶς εἶναι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, ἀπὸ τὸ ἀντίθετον μέρος πλησίον τῆς κωμοπόλεως Βελίτσης τῆς ἀρχαίας Τιθοραίας, ἀπέχει δὲ ἀπὸ τὸ Κορύκειον Ἄντρον περίπου ἑπτὰ ὥρας.

Ἴδου πῶς ἐστάθη ἡ εὐρεσις αὐτοῦ τοῦ σπηλαίου. Ὅταν κατὰ τὸ 1822 κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον εἶχε πέσει πολὺ χιὼν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ εἰς τὸν Ἑλικῶνα ὅπου κτεφευγον κατ' ἔτος αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἑλλήνων

* Ὁ σεβαστὸς ὑποστράτηγος κ. Ἀντώνιος Γεωργαντῆς ἀπέστειλεν ἡμῖν πρὸς καταχώρισιν ἐν τῷ «Παρνασσῷ» τὰ πλείστου λόγου ἄξια αὐτοῦ ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα περὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρουτσοῦ, ἅτινα εὐχαρίστως θέλομεν κατὰ μικρὸν δημοσιεύειν ἀρχόμενοι σήμερον ἀπὸ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Ὀδυσσεῶς. Σημ. Ἐπ. Παρ.

πρὸς ἄσυλον κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν θωμακῶν, ἐπέδραμεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ στρατάρχης Κιοσσέ Μεχμέτ Ῥεσίτ πασῆς με ἀρετὰς θωμακικὰς δυνάμεις καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Σάλωνα ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ζεμενοῦ, εἰσῆλθεν ἀπὸ τὴν Γραβιαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Ζεμενὸν ἀρετὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἠθέλησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀμπλικιαν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν διέρχεται ἡ ὁδὸς ἀπὸ Λαμίας εἰς τὰ Σάλωνα καὶ νὰ καθέξῃ τὴν θέσιν αὐτὴν διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν θωμακικὸν στρατὸν ἐντὸς τῶν Σαλώνων ἀλλὰ μόλις ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφθασεν εἰς τὸ Δαδί, ὁ τουρκικὸς στρατὸς φοβηθεὶς τὸν ἀποκλεισμὸν εἶχεν ἐξέλθει τῶν Σαλώνων καὶ αἰρνηθῶς συνητηθῆ με τὸν Ὀδυσσεῶ εἰς τὴν μονὴν Δαδίου μὴ λαβῶν καιρὸν ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ συγκεντρώσῃ τὰ κατόπιν του ἐρχόμενα σώματα ἐκ τῶν ὁποῖων ἄλλα ἦσαν διεσκορπισμένα κατ' ὁδὸν καὶ ἄλλα ἦσαν εἰς τὴν κωμόπολιν Δαδίου, ἀπεφάσισε καὶ ὠχύρωσε προπόντως τὴν μονὴν Ἱερουσαλήμ, ἀνωθεν τῆς κωμοπόλεως Δαύλιας, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν σωμάτων ὠχυρώθη περίξ τῆς μονῆς. Ἀλλ' ὁ στρατάρχης Κιοσσέ Μεχμέτ Ῥεσίτ πασῆς, ἐζήτησε συμβιβασμὸν μετ' αὐτοῦ, διὰ μέσου τοῦ Ἰζελαλετίμπεη ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐξ Ὀχρῖδος καὶ ἦτο θεῖος τοῦ περιφήμου Μεχμέτ Ἀλή τῆς Αἰγύπτου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθέωρησε τὸν συμβιβασμὸν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, διότι ἀτυχῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχε πέσει πολλὴ χιὼν καὶ αἱ οἰκογένειαι ἠναγκάσθησαν νὰ καταβοῦν ἀπὸ τὰ ὄρη εἰς τὰ ἄκρα τῶν πεδιάδων τὰ συνεχόμενα μετὰ τῶν ὄρων, καὶ ἐὰν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπροχώρει ἐμπρὸς ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τὰς οἰκογενεῖας σημαντικὴν καταστροφὴν. Κατάρθωσε δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ ρηθέντος Ἰζελαλετίμπεη νὰ ἐπιστρέψῃ ὄλος αὐτὸς ὁ στρατὸς εἰς Λαμίας καὶ νὰ διαλυθῇ καὶ οὕτως ἀπεσοβῆθη ἐκεῖνος ὁ τρομερὸς κίνδυνος. Μετὰ τοῦτο ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπληροφόρηθη ὅτι πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῆς Ἑλατείας εἶχον προχωρήσει ἀνωθεν τῆς κωμοπόλεως Βελίτσης (Τιθοραίας) ἀναγκασθεῖσαι ἐκ τοῦ φόβου μὴ δυνάμεναι δὲ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὸν Παρνασσὸν ἕνεκα τοῦ χειμῶνος, εἶδον καθ' ὁδὸν αὐτὸ τὸ σπήλαιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐμβωσιν εἰς αὐτό καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους, κατάρθωσαν καὶ ἀνέβησαν εἰς αὐτὸ καὶ οὕτως εὗρον ἄσυλον ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας ψυχὰς με ὅλας τὰς ἀποσκευὰς των, καὶ με τὰ σκευὴ διαφόρων ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν, διότι τὸ σπήλαιον ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ Ὀδυσσεὺς χάριν περισεργείας ἀφοῦ κατέβησαν ὅλοι αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι καὶ μετέβησαν εἰς τὰ ἴδια, ἀπεφάσισε ν' ἀναβῇ εἰς τὸ σπήλαιον καὶ νὰ τὸ ἐπεξεργασθῇ. Τὸ εὔρε δὲ ὠραιότατον ὡς ἄσυλον καὶ ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ καθαρῶσθῃ. Κύριος οἶδε πόσα ἔτη εἶχε νὰ ἰδῇ ἄνθρωπον τὸ σπήλαιον, διότι εἰς αὐτὸ ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ οὐχὶ μόνον ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο ζῶον ἐκτὸς τῶν πτηνῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρατηρήσας φυσικὰ χωρίσματα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου κατὰλληλα διὰ νὰ ἐναποτεθῇ πᾶν

χρήσιμον κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, ἔφερε τὴν ἀναγκαίαν ἐκ τοῦ τόπου ξυλείαν, κατεσκεύασε διαφόρους ἀποθήκας καταλλήλους διὰ νὰ μὴ βλάπτωνται τὰ εἶδη, καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπισκευῆς τῶν ἀποθηκῶν ἐπλήρωσεν αὐτάς μὲ διαφόρους καρπούς, πολεμοφόδια καὶ πᾶν ἄλλο εἶδος ἀφθόνως. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σπήλαιον αὐτὸ ἦτο κατωφερὲς κατὰ τὸ στόμιον ἔκαμεν ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο τοῦ στομίου, ἀσβεστότοιχον στερεώτατον καὶ ἐν τῷ μέσῳ κατεσκεύασε θύραν διὰ νὰ εἰσέρχωνται οἱ ἀναβαίνοντες. Κατεσκεύασε δὲ καὶ κλίμακας μὲ πολὺ ἐπιδέξιον τρόπον καὶ ἠδυνήθη ἀπλούστατα νὰ τὰς προσαρμόσῃ καὶ νὰ τὰς στερεώσῃ ἐπάνω εἰς τὴν πέτρην τοῦ σπηλαίου. Ἦτο δὲ τὸ σπήλαιον κατακάθετος βράχος ἑκατὸν περίπου μέτρα ὑψηλὸς καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ἄλλος πάλιν βράχος διπλασίου ὕψους, ἴσως δὲ τριπλασίου. Ἀπὸ τὴν κλίμακα τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ἀναβῶσι δύο ἄνθρωποι καὶ εἰς δὲ μόνος μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀνέβαινεν· ἡ δὲ θύρα τοῦ τοίχου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἰσέρχοντο οἱ ἀναβαίνοντες ἦτο στερεὰ καὶ ἔκλειεν ἰσχυρῶς· ἄνωθεν δὲ τῆς θύρας κατεσκεύασεν ἐν δωμάτιον θολόκτιστον καὶ ἀρκετὰ περιποιημένον εἰς τὸ ὁποῖον ἔμενον ὁσάκις εὕρισκετο ἐκεῖ δι' ὀλίγας ἡμέρας, μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησίν του ἦτο εἰς χρῆσιν τῆς οἰκογενείας του. Ἐπίσης ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κατεσκευάσθη εἰς θέσιν κατὰ κλίμακον ἐν δωμάτιον ξύλινον εἰς τὸ ὁποῖον ἔμενον ἡ σύζυγός του μετὰ τῆς ὑπηρετρίας τῆς, καὶ ἄλλο δωμάτιον εἰς τὸ ὁποῖον ἔμενον ἡ μήτηρ του καὶ ἡ ἀδελφή του, ἐπίσης ἄλλα δύο ἢ τρία δωμάτια χρησιμεύοντα διὰ τοὺς τρεῖς φύλακας οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἢ φρουρὰ τοῦ σπηλαίου καὶ οἱ ὁποῖοι ἔμενον διαρκῶς ἐκεῖ. Ἐκτὸς δὲ τῶν τριῶν φυλάκων ἦτο καὶ τέταρτος φύλαξ Τουρκαλβανὸς ὀνομαζόμενος Μπαμπᾶ Ἀχμέτης.

Ἄν τις καὶ σήμερον ἀναζητήσῃ τὸ σπήλαιον αὐτὸ πιστεύω ὅτι θὰ εὕρῃ σωζόμενα πολλὰ ἐκ τῶν κατασκευασθέντων κτιρίων ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεῆα. Πιστεύω δὲ ὅτι πρὸ πάντων θὰ σώζεται ἡ λεκάνη τὴν ὁποίαν κατεσκεύασε καὶ εἰς τὴν ὁποίαν συνήγετο ὕδωρ, ὥστε νὰ ἐπαρκῆ διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς εὕρισκομένους ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ πρὸς πόσιν καὶ διὰ τὰς λοιπὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῆς μεταφορᾶς πάντῃς ἀντικειμένου οἰουδῆποτε βάρους, ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου κατεσκεύασεν ἐπίτηδες μηχανὴν ἰσχυρὰν καὶ ἱκανὴν ὥστε μὲ τὴν μεγαλειτέραν εὐκολίαν νὰ ἀναβιάζῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ σπηλαίου τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν διὰ τὰς χρεῖας τῶν κατοικούντων, ὡς καὶ ὅσα ἤθελε νὰ ἀποθηκεύσῃ.

Εἰς τὸ σπήλαιον αὐτὸ εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν λόρδον Βύρωνα πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆα ὁ Τρελόνης φέρων μαζί του, καὶ δύο ὄρεινὰ πυροβόλα ὄρειχάλκινα μεθ' ὧν τῶν ἀναγκαιούντων, δῶρον τοῦ Βύρωνος πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆα. Τὰ κανόνια ταῦτα ὁ Ὀδυσσεὺς ἔστησε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἰς τὴν θύραν τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου. Εἰς

τὸ σπήλαιον ὁμοίως εἶχε ἔλθει, πόθεν ὅμως ἄγνοῶ, καὶ ἄλλος τις Ἄγγλος ὀνόματι Φέντος, Σκώτος τὴν καταγωγὴν καὶ ἔμεινε καὶ αὐτὸς ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ὁμοῦ μὲ τὸν Τρελόνην. Ὁ δεῦτερος οὗτος Ἄγγλος ἐχρημάτισε καὶ ὡς πλοίαρχος πολεμικοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ περιουσίαν ἀρκοῦσαν, ἀλλὰ ἦτον ἀπρόσιτος ἄνθρωπος καὶ μόνον μὲ τὸν Ὀδυσσεῆα ὠμίλει, μὲ τὴν μητέρα τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ μὲ ἐμὲ, μὲ κἀνένα δὲ ἄλλον δὲν ἀντήλλαξε λόγον.

Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε μεγίστην ὑπόληψιν εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν ἐλθόντα κολονέλον Στάνχοπ, τὸν ὁποῖον πολὺ ἐξετίμα καὶ ἐπεριποιήθη εἰς τὸ ἄκρον· ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπεθύμει νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν του Ταρσίτσαν πρὸς τὸν Τρελόνην, ὅστις ἐπανειλημμένως τὴν ἐζήτησε προβλέπων ὅτι μετ' αὐτοῦ δὲν ἤθελε ζῆσαι καλῶς· ἀλλὰ μὴ θέλων νὰ δυσχεραστῆσθαι τὴν μητέρα του, πικρῶς ἐπὶ τέλους καὶ ἐπραγματοποιήθη ὁ γάμος αὐτὸς καὶ τὰ σεφανάκια ἔγειναν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου· ἡ ὑπόψια δὲ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐπραγματοποιήθη καὶ ταχέως κατόπιν ἐχώρισεν ἡ Ταρσίτσα τὸν Τρελόνην.

Ἐλησημόνησα νὰ ἀναφέρω ὅτι ἐκτὸς τῶν τριῶν φυλάκων ἢ φρουρῶν οἱ ὁποῖοι ἔμενον ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε καὶ ἕνα Οὐγγρον θρησκείας ὀρθοδόξου ὀνόματι Καμκρών· οὗτος εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὸ Οὐγγρικὸν ἱππικὸν καὶ ἦτο περίφημος ἱππέυς· παρὰ τούτου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγυμνάσθη εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἱππέυειν, καθὼς εἶχε γυμνασθῆ καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸν Βοϊδόδον τῆς Λεβκεϊκῆς Χατζῆ Μαχμουτ Ἀγᾶ κατὰ τὴν τάξιν τῆς τότε Τουρκικῆς ἱππασίας, ἣτις εἶχε τινὰς κανόνας ἀναγκαίους πρὸς προφύλαξιν ἐν καιρῷ μάχης.

Τὸ σπήλαιον τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ ὑπὸ ἔποψιν φυσικὴν εἶναι τὸ ἄκρον ἀντίθετον τοῦ Κωρυκείου Ἄντρου. Τὸ σπήλαιον τοῦ Ὀδυσσεῶς εἶχε τὸ πρόσωπον πολὺ ἀνοικτὸν καὶ ἐκτεταμένον καὶ δολόκληρον τὴν ἡμέραν ἀπὸ πρωίας μέχρι τῆς ἑσπέρας εἰσέρχετο ἐντὸς αὐτοῦ ἄφθονον φῶς καὶ ἥλιος καθὼς καὶ τὸ ἑσπέρας ἡ σελήνη· ὅλα δὲ αὐτοῦ αἱ κατοικίαι ἦσαν φωτειναί, μόνον δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ἀπομεμακρυσμένα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον αἱ ἀποθήκαι δὲν ἦσαν μὲν φωτεινὰ, ἀλλ' ἦσαν εἰς ἄκρον εὐάερα καὶ κατὰ κλίμακα πρὸς διατήρησιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐναποθεμιμένων πραγμάτων. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ σπήλαιον κατακλήθη ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τοὺς ἄλλους ξένους τοὺς διαμένοντας ἐν αὐτῷ ἄπαντες ἐστάθησαν ὑγιέστατοι οὐδεὶς δὲ αὐτῶν ἔτυχεν ποτε νὰ ἀσθενήσῃ.

Εἰς τὸ Κωρυκεῖον Ἄντρον δις εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσέλθω· τὴν πρώτην φορὰν μόνος κατὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν δευτέραν μετὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἀλλὰ τὸ εὖρον πολὺ ἄχαρι καὶ ἠπόρου πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξύμνησαν αὐτό. Τοῦτο κεῖται ἄνωθεν τῶν Δελφῶν ἀπέχον ἀπ'

αὐτῶν μίαν ὄρνκ ἢ καὶ περισσότερον, κεῖται δὲ ἐπὶ μικροῦ λοφίσκου ἀπὸ τὸ πεδινὸν μέρος τοῦ λοφίσκου αὐτοῦ ἀναβαίνει τις ὀλίγα βήματα καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν περιωρισμένην ὄπην τοῦ σπηλαίου, εἰσερχόμενος δὲ πρέπει νὰ ἔχη τις καὶ φῶτα μαζὺ του, διότι εἶναι πολὺ σκοτεινόν· ἔχει μόνον μῆκος ἀρκετὸν, τὸ δὲ πλάτος δὲν ἔχει ἀνάλογον· εἰς τινὰ μέρη ἔχει ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους ἀνηφόρους καὶ κατηφόρους οἱ ὅποιοι κουράζουσι πολὺ· τὸ δὲ ἔδαφός του εἶναι πετρώδες καὶ ἔνεκα τῆς ὑπερβολικῆς του ὑγρασίας γλυστρᾷ τις εὐκόλως περιπατῶν. Ὅσοι ἐμβαίνουν ἐντὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν χαράσσουσι καὶ τὰ ὀνόματά των. Κατὰ τὸ 1834 πρὶν ἔτι ὁ Ὅθων ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον καὶ ἀναλάβη τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, ἔκαμε μίαν περιοδείαν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἣ δὲ ἀντιβασιλεία τοῦ εἶχε δώσει πρὸς συνοδείαν τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν, τὸν Μακρυγιάννην, τὸν Μαμουρίην καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι καλὰ ἐν ἦτο καὶ ὁ Γαρδικιώτης· κατὰ καθήκον δὲ ἀπετέλει μέρος τῆς συνοδείας καὶ ὁ νομοεπιθεωρητῆς τῆς Ἀττικοβοιωτίας Βάσος Μαυροβουνιώτης. Ἀπαντες δὲ οὗτοι ἔφθασαν εἰς Λεβαθεῖαν καὶ ὁ βασιλεὺς Ὅθων εὐηρεστήθη νὰ καταλύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν μου, οἱ δὲ λοιποὶ κατέλυσαν εἰς ἄλλας οἰκίας. Ἐκ Λεβαθεῖας δὲ μετέβησαν εἰς τὴν κωμόπολιν Ἀραχώβης καὶ ὁ Ὅθων ἀπεφάσισε νὰ ἀναβῆ καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ· ἀν καὶ ἠμπορεῖ τις νὰ ἀναβῆ μέχρι τῆς ἄκρας τῆς κορυφῆς ἔφιππος, ἀλλ' ὁ Ὅθων ἠθέλησε νὰ ἀναβῆ πεζός, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τακτικὸν δρόμον ἀλλὰ ἐπροτίμησε παράστρατα. Ὅθεν ἀπεφάσισε, καὶ ἐνωρὶς πρωῶν τινὰ ἔκαμεν αὐτὸν τὸν δρόμον πεζός. Παρηκολούθησαν δ' αὐτὸν πεζοὶ ἐπίσης ὁ τότε γραμματεὺς του Γκέσμαν, ὁ Βασίλειος Μπούγγας καὶ Ἰωάννης Ἀλεξανδρόγιαννος πρόκριτοι τῆς κωμοπόλεως Ἀραχώβης καὶ ἐγώ· ἀλλὰ ὡς ἐκ τῆς ἀθλίας καὶ κακῆς καταστάσεως τῆς ὁδοῦ καὶ καὶ τοῦ μεγάλου ἀνηφόρου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δρόμου ὁ Ὅθων ἠναγκάσθη νὰ παραλάβῃ ἀπὸ ἑνα ποιμένα πρὸς μικρὰν ἀνακούφισίν του μίαν μαγκούραν ζυλίνην. Ἐκινήσαμεν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ κατέβημεν μετὰ τὴν δύσιν δαπανήσαντες μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἀνοδὸν καὶ κατὰβαιον τοῦ Παρνασσοῦ· τὸ ἐσπέρας δὲ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν κωμόπολιν Ἀραχώβην, καὶ τὴν ἐπομένην πρὶν τῆς πρωῆας, ἀπὸ τὴν Ἀραχώβην μετέβημεν εἰς τὸ Κωρύκειον Ἄντρον. Εἰσῆλθομεν ὁμοῦ μετὰ τὸν βασιλέα Ὅθωνα δώδεκα περίπου ἄτομα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου μετὰ ἀρκετὰ φῶτα καὶ περιήλθομεν αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο, μετὰ τοῦτο δὲ μετέβημεν εἰς Καστρὶ (Δελφούς), ὅπου εὕρομεν πρὸς προῦπάντησιν τοῦ βασιλέως τὰς ἀρχὰς ὅλας τοῦ νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀλέξιον Βλαχόπουλον ὡς νομοεπιθεωρητὴν τοῦ νομοῦ ἐκείνου· ὁ δὲ βασιλεὺς προσκαλέσας τὸν νομοεπιθεωρητὴν τῆς Ἀττικοβοιωτίας Βάσον Μαυροβουνιώτην ὡς καὶ ὅσους ἄλλους τὸν εἶχον ἀκολουθήσει ἀπὸ τὴν

ἐπαρχίαν Λεβαθεῖας, τοὺς εὐχαρίστησεν καὶ τοὺς εἶπε νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ταῦτα ἐν παρεκβάσει, διὰ νὰ ἐπανέλθω δὲ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Ὀδυσσεῶς λέγω ὅτι, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν δὲν ἐφανερῶθη κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἄλλο μέρος ἀσφαλὲς πλεον κατάλληλον καὶ ἀπόρθητον ὡς ἐκεῖνο τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἐκτὸς ἐνὸς ἄλλου σπηλαίου κειμένου μακρὰν τῆς Ἀραχώβης, τὸ ὅποιον οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς ἠδυνήθησαν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀνακαλύψωσι καὶ τὸ ὅποιον ἦτο μὲν παρομοίως ἀπόρθητον, ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσωσι καὶ οἰκονομηθῶσι ἄνθρωποι πολλοί. Ἐχρησίμευσεν δὲ εἰς τοὺς κατοίκους ὡς ἀποθήκη τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀποσκευῶν των καὶ κατέλειπον φρουρὰν μόνον ἕνα ὀπλοφόρον ἐντὸς αὐτοῦ πρὸς φύλαξιν καὶ οὗτος μόνος ἦτον ἱκανὸς νὰ ἀντιστῆ κατὰ πολλῶν πολεμίων ἐφορμῶντων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσεῶς ὁ Ἄγγλος Φέντον, ὅστις εὕρισκετο ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ ἀγνοῶ διὰ ποῖον λόγον εἶχε μεταβῆ εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐπέστρεψε ἐκεῖθεν δρομαίως πάλιν εἰς τὸ σπήλαιον. Μίαν τῶν ἡμερῶν λαθῶν τὸ ὄπλον του εἰς χεῖρας διὰ νὰ κτυπήσῃ ἄγριον πτηνὸν τὸ ὅποιον εἶδε διαβαῖνον ἔκαμε λάθος καὶ ἀντ' ἐκείνου ἐκτυπήθη ὁ Τρελόνης, καθήμενος ἐκεῖ πλησίον, εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς ὠμοπλάτης. Εὐρεθεὶς δ' ἐκεῖ ὁ Οὐγγρος Καμαρῶν καὶ ἰδὼν τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἀμέσως ἐφώνευσεν τὸν Ἄγγλον Φέντον. Τοῦτο δὲ διότι διεδόθη τότε ὅτι ὁ Φέντον εὕρισκόμενος εἰς Ναύπλιον εἶχε διαφθαρῆ ἀπὸ ἐχθροῦς τοῦ Ὀδυσσεῶς νὰ ἐκτελέσῃ ἐπίτηδες τὴν ἄτιμον ταύτην πράξιν, ἀλλ' ὅπως καὶ ἀν ἔγεινε τὸ πρᾶγμα, οὐδεὶς κατέγεινε ν' ἀνακαλύψῃ ἐὰν ἀληθῶς οὕτως εἶχεν· ὁ δὲ Τρελόνης ἴαθη ταχέως διότι ἡ πληγὴ του δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος.

Ἄγνοῶ δὲ πῶς κατόπιν κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀταλάντην πλοῖον πολεμικὸν ἀγγλικὸν ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ ὁποίου ἐξαιρεστάλη ἱκανὸν ἀπόσπασμα εἰς τὸ σπήλαιον καὶ παρέλαβε τὸν Τρελόνην καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ὀδυσσεῶς μεθ' ὅλων τῶν πραγμάτων καὶ μετέφερεν εἰς τὸ πλοῖον· ἐκεῖθεν δ' ἀνεχώρησε τὸ πλοῖον καὶ ἐπλευσεν εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅπου ἔμεινεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Ὀδυσσεῶς. Τὸ δὲ σπήλαιον ἔκτοτε ἔμεινε κενὸν καὶ δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸ παραμικρὸν μέχρι τέλους τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἱστορία τοῦ σπηλαίου τοῦ Ὀδυσσεῶς.

Ἄντωνος Γεωργαντζῆς (ὑποστράτηγος)

Ο ΜΑΡΙΝΟΣ ΦΑΛΙΕΡΟΣ

ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΩ ΜΥΘΩ

ΥΠὸ Π. Γ. ΜΟΑΜΕΝΤΗ

Οὐδεμία κυβέρνησις διατελεῖ τοσοῦτον ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία κατεκρίθη τοσοῦτον αὐστηρῶς, ὅσον ἡ δημοκρατία τῆς Ἑνετίας. Ποικίλοι λόγοι συνέτεινον εἰς τοῦτο, ὧν οἱ κυριώτεροι εἰσι τὸ μυστήριον δι' οὗ περικαλύπτοντο οἱ τοῦ κράτους κυβερνήται, ὁ ἄδοξος τῆς πτώσεως αὐτῆς τρόπος, καὶ ἡ ἰδιόζουσα τῆς πόλεως φυσιογνωμία.

Τὸ μυστήριον δι' οὗ περιέβαλλεν ἑαυτὸ τὸ κυβερνῶν σῶμα, καὶ περ ὑπαγορευθὲν αὐτῷ κυρίως ὑπὸ τῆς φρονήσεως, προὐκάλεσεν ὡς ἐκ τῆς γενικῆς τάσεως τοῦ καλύπτειν ἰδίως τὰ κακῶς ἔχοντα, τὰς χειρίστας ἐξηγήσεις. Ἀπρητεῖτο ἡ τῶν νεωτάτων χρόνων ἱστορικὴ κριτικὴ, ἡ ἐρευνησασα μετ' ἐπιμελοῦς μελέτης τὰ ἐπίσημα τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατικῆς ἔγγραφικῆς, ὅπως καταδείξῃ ὅτι ἡ Ἑνετία ἔσχε τὴν ἀρίστην ἐν Εὐρώπῃ κυβέρνησιν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ τέχνη τοῦ κυβερνᾶν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς τρομοκρατίας. Ὁ λαὸς τῆς Ἑνετίας, ὃν μονομερῆς ἱστορία παρίστα ὡς περικυκλούμενον ὑπὸ κατασκόπων, εἰρκτῶν καὶ δημίων, διῆγε τὸν βίον ἐν χαρᾷ καὶ εὐθυμίᾳ. Διὰ ζοφερῶν χρωμάτων περιεγράφησαν τὰ Pozzi, τρομερὰ ὀνόματι μᾶλλον ἢ ἀληθείᾳ. Αἱ εἰρκταὶ τοῦ Castel dell' Uono ἦσαν πολλῶ τρομερώτεραι, καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Galeazzo Visconti ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ πολλῶ φρικαλεώτεραι. Ἐν τοῖς Pozzi καθεῖργοντο μόνον κακοῦργοι, οἵτινες ἔδει ν' ἀναμείνωσι τὴν ἐκπεπολιτισμένην ἡμῶν ἐποχὴν, ὅπως διεγείρωσι τὴν συμπάθειαν φιλανθρώπων φιλοσόφων. Ἐν τοῖς Piombi καθεῖργοντο πολιτικοὶ κατὰδικοί, ἀλλ' αἱ πολυθρόνητοι αὐταὶ εἰρκταὶ, αἱ ὑπὸ τοσοῦτον ζοφερὰ χρώματα περιγραφεῖσαι, ἔκειντο οὐχὶ ἀμέσως ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὀροφῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κάτωθεν πατώματος τοῦ παλατίου τῶν δαγῶν. Μελοδράματα, ὁδηγοὶ καὶ δημῶδη ἄσματα διηγούνται περὶ τῶν στομάτων τῶν λεόντων καὶ περὶ κατασκόπων. Ἄλλ' εἰς τὰ στόματα τῶν λεόντων μόνον ἀνυπόγραφοι καταγγεῖλαι ἐβρίπτοντο, ἡ δὲ κυβέρνησις μετεχειρίζετο τοὺς κατασκόπους, ὅπως λάβῃ ἀξιοπίστους ἀποδείξεις τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκαλυπτομένων. Ἡ Ἑνετία, ἀναμφιβόλως, κακῶς ἐγνώσθη καὶ ἐκρίθη ἔτι χειρόν. Ἐμνήσθημεν ἐπίσης τοῦ ἄδοξου τέλους αὐτῆς. Βεβαίως ὁ θάνατος τῆς δημοκρατείας δὲν ἦν ἀντάξιός τοῦ ἐπὶ δεκατέσσαρας αἰῶνας λαμπροῦ καὶ ἀξιοθαυμάστου αὐτῆς βίου. Ἐν ὅσῳ ἡ Ἑνετία ἦν ἰσχυρὰ πάντες ἐπανελάμβανον ἐν χορῷ τὰς δουλικωτάτας τῶν κολακειῶν, ἅμα δ' ἔπεσε δολοφο-

νηθεῖσα, καὶ πάντες ἐπανελάβον τὰς ὕβρεις τοῦ φονέως, κηρύττοντες αὐτὴν τυραννικὴν, ἀπάνθρωπον καὶ διεφθαρμένην. Οὕτω συμβαίνει πάντοτε. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις λακπκατεῖ σήμερον, ὅ,τι μόλις χθὲς ἐξεθείαζεν.

Ἄλλος τέλος λόγος δι' ὃν κατεκρίθη ἡ Ἑνετία ἔγκειται ἐν αὐτῷ τῷ χαρακτῆρι τῆς χώρας. Ἡ πόλις αὕτη ἔχει ἀναντιρρήτως ἰδιόζουσαν φυσιογνωμίαν καθιστῶσαν αὐτὴν διάφορον πάσης ἄλλης πόλεως. Ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ ταύτῃ διακρίνονται δύο ἀπόψεις, ἡ μὲν ζωηρὰ καὶ εὐθυμος, ἡ δὲ ζοφερὰ καὶ μυστηριώδης. Ὁρῶντες τὸν ἥλιον δύοντα ἐπὶ τῶν λιμνῶν καὶ ῥίπτοντα τὸ ἐκλείπον φῶς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Piazzeta, τοῦ ἐξ ἀνατολικῶν μαρμάρων συγκειμένου ποιήματος τούτου, ἐννοοῦμεν τὰς χαροποιὰς εἰκόνας τοῦ Carpaccio, τοῦ Τιτσιάνου καὶ τοῦ Παύλου Βερονέζου. Ἀφ' ἑτέρου εὐρισκόμενοι σκοτεινὴν τινα νύκτα ἐν στεναῖς διόδοις, ὑπὸ ὑψηλῶν οἰκῶν, ἀψίδων καὶ μυστηριωδῶν διαδρόμων περικεκλεισμέναις ἢ ἐν στεναῖς ἐλικοειδέσει διώρυξιν, ὅπου φανοὶ ῥίπτουσι τὸ ἀμυδρὸν αὐτῶν φῶς ἐπὶ τῶν τεταραγμένων ὑδάτων, τότε ἐννοοῦμεν τὰς ζοφεράς φαντασίας τοῦ Βύρωνος, τοῦ Κοῦπερ καὶ τοῦ Οὐγῶ. Ὁ ποιητὴς δὲν ἀνέγνωσε τὰς σηπομένους περγαμηνὰς, ἔπλασεν ἰδίαν ἱστορίαν, βασίζομένην ἐπὶ μιᾷς μόνῃς μαρτυρίας, τῆς μαρτυρίας τῆς ἰδίας αὐτοῦ φαντασίας. Οὕτως ἐννοεῖται πῶς οἱ ποιηταὶ ὠνειρεύθησαν δολοφόνους, δημίους, κατασκόπους ἐν πόλει, ἧς μέρη τινὰ φέρουσι τὴν χροιάν μυστηριώδους τρόμου. Τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τὸ εὐκόλως παρασυρόμενον ὑπὸ τῶν ποιητῶν, βλέπει τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑνετίας διὰ μέσου τῶν θαυμασίων ὄνείρων τοῦ Βύρωνος, ἢ τοῦ Bravo τοῦ Κοῦπερ ἢ τοῦ Ἀγγέλου τυράννου τῆς Παδοῦης τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ.

Ἄρκαϊ μετὰ τῶν μυθευμάτων τῶν μεταδιδαζομένων ὡς εἰ ἦσαν θετικὰ γεγονότα ν' ἀναφέρωμεν τὸ τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου. Ἡ ζωγραφικὴ συνετέλεσεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅπως διακωνίσῃ τὰ γενόμενα σφάλματα καθόσον ὁ Fleury καὶ ὁ Delacroix πικριστῶσι τὸν στασιώτην ἡγεμόνα ἀποκεφαλιζόμενον ἐπὶ τῆς κλίμακος τῶν Γιγάντων, ἐν ᾧ αὕτη ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Rizzo κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ἦτοι ἑκατὸν ὄλα ἔτη μετὰ τὸν φόνον τοῦ Φαλιέρου.

Ὁ ἀτυχὴς θάνατος τοῦ γέροντος Δόγου ἐνέπνευσε τῷ Βύρωνι ἐν τῶν λαμπροτάτων αὐτοῦ δραμάτων. Ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον ἐμεινε πιστὸς τῇ ἱστορίᾳ.

Ὁ Βύρων προέταξε τῆς τραγωδίας αὐτοῦ ἐκτενὴ πρόλογον, ἐν ᾧ λέγει ὅτι ἠκολούθησε τὰ ἔγνη τοῦ Μαρίνου Σανούδου ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσι βίοις τῶν Δογῶν, τοῦ Βίκτωρος Sandi, τοῦ Ἀνδρέα Ναβαγέρου, καὶ τῆς δηγήσεως τῆς πολιορκίας τῆς Ζάρας, ἐκδοθείσης τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Μορέλλη ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Monumenti Veneziani in varia letteratura. Ὁ Daru, ὁ Sismondi καὶ ὁ Laugier ἐπαναλαμβάνουσι σχεδὸν ἀκριβῶς ὅσα ἔγραψαν οἱ χρονογράφοι. Ὁ Sismondi ἀποδίδει τὴν συνωμοσίαν τοῦ

Φαλιέρου εις τὴν ζηλοτυπίαν, ὁ δὲ Laugier βεβαίως ὅτι ὀργή δι' ἐλαφρὰν ὕβριν τόσον ἐπίκρανε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὥστε ἤρκεσεν ὅπως καταστρέψῃ πᾶνθ' ὅσα εἶχε προηγουμένως ἀγαθὰ προτερήματα καὶ ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς κακὸν τέλος. Πάντες ἐν τούτοις παραδέχονται, ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ ζηλοτυπία ἢ ἀπλῶς ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ ὕβριν, ὑπεκίνησε τὸν Δόγην εἰς συνωμοσίαν κατὰ τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι καὶ ἡ ἔμφυτος αὐτῷ ἰσχυρὰ φιλοδοξία ἐνέπνευσε αὐτῷ τὸν ζῶηρον πόθον τοῦ νὰ γείνη ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν.

Ὁ μέλας πέπλος ὁ ἐξωγραφισμένος ἐπὶ τῆς θέσεως ἦν ἔπρεπε νὰ κατέχη ἢ εἰκὼν τοῦ Φαλιέρου μετὰ τῶν λοιπῶν Δογῶν, ἢ ἔνθερος κράσις καὶ ἡ δυστυχὴς αὐτοῦ ἱστορία, μετὰ καὶ τῆς κλίμακος τῶν Γιγάντων, ἔνθα ἐνόμιζεν ὁ Βύρων ὅτι καθείρθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Δόγης, ταῦτα πάντα ἐπέδρασαν οὕτω βραδέως ἐπὶ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, ὥστε ἔπεισαν αὐτὸν νὰ συγγράψῃ τὴν τραγωδίαν. Ἐν τούτοις αἰσθανόμενος ὅτι τὸ θέμα τῆς ζηλοτυπίας μόνον εἶχεν ἤδη ἐξαντληθῆ, προσέθεσε εἰς αὐτὸ τὸν ἀνυπόμονον πόθον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ παρίστησι τὸν Φαλιέρον ὡς ἄλλον Βροῦτον φέροντα δογικὸν πῖλον.

ὑπὸ ἄλλας ἐπόψεις ἢ ἄστατος ὀρηκτικὴ κράσις τοῦ Δόγου ἀπεδόθη πολλαχοῦ καλῶς. Μαθὼν παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ὅτι τὸ συμβούλιον τῶν τεσσαράκοντα κατεδικάσεν εἰς ἐνὸς μόνον μηνὸς εἰρκτὴν τὸν Μιχαὴλ Στένον, τὸν οὕτω δεινῶς αὐτὸν προσοκλόνητα, ἀνακράζει ὁ Δόγης τὴν ἐξῆς λοιδορίαν :

«ὦ! εἶθε οἱ Γενουήνσιοι νὰ ἦσαν ἐν τῷ λιμένι. ὦ εἶθε οἱ Οὔνοι οὐς ἀνέτρεψα ἐν Ζάρα νὰ ἦσαν παρατεταγμένοι περὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦτο».

Καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἄρχεται μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Bertuccio τρέφων τὴν ἰδέαν τῆς κατὰ τῆς Ἐνετίας συνωμοσίας. Καὶ δὲν ἐχρειάσθη νὰ περιμείνῃ πολὺ ὅπως εὕρη τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν, καθόσον μόλις ἀπῆλθεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, ἀφικνεῖται εἰς τὸν λιμένα Ἰσραὴλλος ὁ κυβερνήτης κατέργου, ὅστις εἶχεν ἐπίσης ὑποστῆ δεινὴν ὕβριν ὑπὸ τινος πατρικίου. Ὑφίστατο ἤδη συνωμοσία καὶ ὁ Ἰσραὴλλος ὑπόσχεται νὰ ὀδηγήσῃ τὸν Δόγην εἰς τὸ μέσον τῶν συνωμοστῶν. Ὁ Μαρίνος ἀποφασίζει ἐν συνεντεύξει μετὰ τοῦ νέου δημότου φίλου του :

«Κατὰ τὸ μεσονύκτιον λοιπὸν, πλησίον τῆς ἐκκλησίας ἐν ἣ ἀναπαύονται οἱ προπάτορές μου. Αὐτῆ, ἣτις φέρει τὸ διπλοῦν ὄνομα τῶν Ἀποστόλων Ἰωάννου καὶ Παύλου. Γόνδολα μονόκωπος θέλει ἀναμείνει ἐν τῇ στενῇ διώρυγι ἣτις παράκειται ἔσο ἐκεῖ».

Ἐπεταί εἶτα θαυμασιὰ σκηνὴ ἀγάπης μετὰ τῆς Ἀγγελικῆς, τῆς συζύγου τοῦ Φαλιέρου, καὶ τοῦ γέροντος Δόγου. Ἡ τοῦ Στένου ὕβρις ἀπειτείνετο πρὸς τὴν τιμὴν τῆς εὐγενοῦς συζύγου τοῦ Φαλιέρου· ἀλλ' ὁ σύζυγος ὀρθῶς ἔκρινεν ὅτι ἡ καταγγελία ἦν αἰτχρὰ συκοφαντία. Ἡ τιμὴ

αὐτοῦ οὐδὲν ἔπαθεν ἐκ τῆς ὕβρεως τοῦ Στένου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐλαφρότητος τῆς ὑπὸ τοῦ κυβερνητικοῦ σώματος ὑποβληθείσης αὐτῷ ποινῆς.

Ὁ Δόγης λέγει τὰ ἐξῆς :

«Τέκνον μου, προσβληθεῖσά μου γυνὴ, τέκνον τοῦ Λορεδάνου, τοῦ γενναίου, τοῦ ἱπποτικοῦ, πόσον ὀλίγον ἐσκέπτετο ὁ πατήρ σου ὑπανδρεῶν ἢ σε τῷ φίλῳ του, ὅτι σὲ συνέδεε τῷ αἵματι! Φεῦ! Αἵσχος ἄνευ ἀμαρτίας, διότι εἶσαι ἄνευ πταισματος. Ἄν εἶχες ἄλλον σύζυγον, πάντα σύζυγον ἐν Ἐνετίᾳ πλὴν τοῦ Δόγου, ἢ κοιλίς αὕτη, ἢ πληγὴ αὕτη, ἢ βλασφημία αὕτη ποτὲ δὲν ἤθελεν ἐπέλθει ἐπὶ σέ. Τόσον νέα, τόσον ὠραία, τόσον καλλὴ, τόσον ἀγνή νὰ ὑπομείνης τοῦτο καὶ ὅμως νὰ μένης ἀνεκδίκητος».

Θέλομεν ἰδεῖ ἐφεξῆς ἂν ἀληθῶς τὸ αἶμα τῶν Λορεδάνων ἔρρευσεν εἰς τὰς φλέβας τῆς συζύγου τοῦ Δόγου. Ἀκολουθήσωμεν πρὸς τὸ παρὸν τὸν ποιητὴν. Τὰ ἱστορικὰ λάθη δὲν δύνανται νὰ καταστρέψωσι τὰς καλλονας τοῦ χριστάτου τούτου ποιήματος. Ἡ πρώτη σκηνὴ τῆς τρίτης πράξεως παριστᾷ τὸν χρόνον μετὰ τῆς διώρυγος καὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Ἰωάννου καὶ Παύλου. Γόνδολα ἀναμείνει ἐν τῇ διώρυγι εἰς τινα ἀπόστασιν. Ὁ Δόγης ἔρχεται μόνος μετεμφισμένος καὶ ἀπαγγέλλει μονόλογον μεγάλης δυνάμεως, λέγων πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς :

«Ναί, ὑπερήφανος πόλις, πρέπει νὰ καθαρῶς ἀπὸ τοῦ μαύρου αἵματος ὅπερ σὲ καθιστᾷ λοιμοκαθαρτήριον τῆς τυραννίας».

Ἐπιτρέπεται νὰ διστάσωμεν ἐν ἀληθῶς τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἰσθήματα τὰ συνταράσσοντα τὸν νοῦν τοῦ Δόγου.

Ὁ Φαλιέρος εἰσέρχεται εἰς τὸν τόπον τῆς συναθροίσεως τῶν συνωμοστῶν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλλου. Ἡ παρουσία αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς φέρει τρόμον, ἀλλὰ θερμῶς καθησυχάζει αὐτοὺς, κηρύττων ὅτι καὶ αὐτὸς τρέφει τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀνατροπῆς τοῦ θηριώδους κράτους τῆς γελοίας ταύτης κυβερνήσεως.

«Συνήλθετε ὅπως ἀνατρέψητε τὸ θηριώδες τοῦτο κράτος, τὴν γελοίαν αὐτὴν κυβέρνησιν, τὸ φάσμα τοῦτο ὅπερ πρέπει νὰ ἐξορκισθῇ δι' αἵματος, καὶ τότε θ' ἀνανεώσωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, συμπυκνοῦντες εἰς ὠραίαν ἐλευθέραν κοινωνίαν, οὐχὶ παρακκεινδυνευμένην ἰσότητα, ἀλλὰ δικαιώματα ἴσα, ἐν ἰσοβρομίᾳ, ὡς πρὸς τὸν καθ' ἑαυτοῦ στύλοι οἵτινες δίδουσι καὶ λαμβάνουσιν ἰσὺν ἀμοιβαίαν καὶ στερεοῦσι τὸ ὅλον ἐν χάριτι καὶ κάλλει, οὕτως ὥστε οὐδὲν μέρος νὰ δύναται νὰ μετακινήθῃ ἄνευ βλάβης τῆς ὅλης συμμετρίας».

Ἄνῃ δημοκρατικὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δὲν ἤθελεν ὀμιλήσει ἄλλως.

Πλὴν εἰς τῶν συνωμοστῶν προδίδει τὴν συνωμοσίαν τῷ Πατρικίῳ Lioni καὶ οὕτως ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ Φαλιέρου τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα αὐτοῦ καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ κράτος τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ συνωμο-

ται, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Δόγου, φυλακίζονται καὶ καταδικάζονται ἐν σπουδῇ καὶ αὐστηρῶς. Ἡ τελευταία σκηνὴ παριστᾷ τὴν αὐλὴν τοῦ δογικοῦ ἀνακτόρου. Αἱ ἐξωτερικαὶ κιγκλίδες εἰσι κεκλεισμέναι ἀπέναντι τοῦ λαοῦ. Ὁ Δόγης εἰσέρχεται φέρων τὴν τοῦ ἀξιωματοῦ αὐτοῦ στολὴν ἐν πομπῇ μετὰ τοῦ συμβουλίου τῶν δέκα καὶ ἄλλων πατρικίων, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν φρουρῶν, καὶ ἵσταται ἀνω τῆς κλίμακας τῶν Γιγάντων (ἦτις ὁμοίως, ὡς ἤδη ἐρρέθη, κατασκευάσθη μετὰ ἕνα αἰῶνα). Ὁ δῆμιος ἵσταται ἐκεῖ κρατῶν τὸ ξίφος αὐτοῦ. Ἄμα τῇ ἀφίξει τοῦ Δόγου ἄρχων ἐκ τῶν δέκα ἀφαιρεῖ τὸν δογικὸν πῖλον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα ὁ Φαλιέρος πρὶν ἢ θέσῃ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ πάλου τοῦ δημίου ἐκφωνεῖ τὴν καταπληκτικὴν, καὶ τοι αὐχὲ λίαν ἀληθῆ ταύτην ἀποστροφὴν πρὸς τὴν Ἑνετίαν:

«Ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὴν αἰωνιότητα, ἧς γίνομαι μέρος, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. ὦ μόρια, εἰς ἃ σπεύδω νὰ διαλυθῶ, ἔστω νῆ φωνή μου ὡς πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς. ὦ κυανὰ κύματα, ἄτινα ἐφέρατε τὴν ἠσημαίαν μου! ὦ ἀνεμοί, οἱ πνεύσαντες ὑπὲρ αὐτὴν ὡς εἰ τὴν ἠγαπήτε, καὶ πληροῦντες τὰ πλήθοντα ἰστίαι μου ὅτε ὠθαῦντο πρὸς πολλοὺς θριαμβούτους. Σὺ γενέτειρά μου γῆ δι' ἣν ἔχυσα τὸ αἷμά μου, καὶ σὺ γῆ ξένη νῆ πιούσα τὸ ἐθέλοντί ἐκ πολλῶν πηγῶν ῥέον αἷμα τοῦτο. Σεῖς λίθοι, ἐν οἷς τὸ πεπηγμένον αἷμά μου δὲν σπορροφᾶται, ἀλλ' ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν. Σεῖς, οὐρανοί, οἱ δεχόμενοι αὐτό. Σὺ ἥλιε, ὁ λάμπων ἐπὶ πάντα πταῦτα καὶ Σὺ ὁ ἀνάπτων καὶ σθενύων ἡλίους. Μαρτυρήσατε! Ἄθως δὲν εἶμαι, ἀλλ' εἰσὶν οὗτοι ἄπταιστοι; Θνήσκω ἀλλ' οὐχὶ ἀνεκδίκητος. Ἐμακαρυσμένα ἐποχαὶ ἀνέρχονται ἐκ τῆς ἀβύσσου τῶν μελλόντων χρόνων καὶ δεικνύουσι τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις πρὶν κλείσωσι τὴν καταδίκην τῆς ὑπερηφάνου ταύτης πόλεως. Ἐπιρρίπτω τὴν ἀράν μου ἐπ' αὐτὴν καὶ τὰ αὐτῆς διὰ παντός. Ναι, αἱ ὄρασι σιωπηλῶς γεννώσι τὴν ἡμέραν καὶ καθ' ἣν αὕτη ἦτις ἐγένετο προμαχῶν κατὰ τοῦ Ἀττίλα, θέλει ἐνδώσει, καὶ ἐνδώσει ἀναιμωτὶ καὶ ταπεινῶς εἰς νόθον Ἀττίλαν μὴ χύνουσα τὸν αἷμα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς, ὅσον αἱ γηραιὰ αὐτὰι φλέβες, πολυλάκις ἀραιμαχθεῖσαι πρὸς σκέπην αὐτῆς, θέλουσι χύσει ἐν θυσίᾳ. Ἀγορασθήσεται καὶ πωληθήσεται καὶ γενήσεται ἐξάρτημα τῶν περιφρονούντων αὐτὴν. Θέλει ὑποκύψει γενομένη ἐπαρχία αὐτοκρατορίας, ἀσήμαντος πόλις ἀντὶ πρωτευούσης, περιέχουσα δούλους ἀντὶ γερουσιαστῶν, κἀπαίτας ἀντὶ εὐγενῶν, ἐμπόρους ἀντὶ λαοῦ. Τότε, ὅτε Ἐβραῖοι θὰ περιέρχωνται ἐν τοῖς ἀνακτόροις σου, Οὐνοὶ ἐν ταῖς πλατείαις σου καὶ ὁ Γραικὸς ἐν ταῖς ἀγοραῖς σου, μειδιῶν ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ ἰδίων, ὅτε οἱ πατριμιοὶ σου θὰ ἐπαιτῶσι τὸν πικρὸν ἄρτον ἐν ταῖς στεναῖς ὁδοῖς σου, καὶ ἐν τῇ αἰσχροῦ ἀνάγκῃ θὰ ἐπικαλῶνται τὴν εὐγένειάν των ὡς ἀφορμὴν κέλους!»

Καὶ οὕτω καθέξῃς κατὰ τὸ αὐτὸ ὕφος. Πάντες οἱ σφοδροὶ οὗτοι ἀναθεματισμοὶ κατὰ τῆς Ἑνετίας ἠδύναντο νὰ ὦσιν ἐν μέρει ἀληθεῖς καὶ δίκαιοι καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραψεν ὁ Βύρων, ἀλλ' ἦσαν αὐτόχροσμα ἀναχρονισμὸς ἐν τῷ στόματι τοῦ Μαρίνου Φαλιέρου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντάρτου Δόγου ἡ Ἑνετία ἔσχε μακρὰς ἡμέρας λαμπρότητος καὶ μεγαλείου καὶ ὁ ἀστὴρ αὐτῆς ἐθαμβώθη μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα τῆς υπάρξεως αὐτῆς, καὶ ἠφανίσθη μόνον ὅτε ὁ Ναπολέων ἔθηκε τέλος εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἐπώλησε ἐν Καμποφορμῳ.

Εἶδομεν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ὡς τίθενται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας ποιητοῦ. Ἰδόμεν νῦν τί ἦσαν ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ.

Ὁ Βύρων ἀκολουθεῖ κατὰ μέγας μέρος τοὺς τοῦ Σανούδου βίους τῶν Δογῶν, ἐνθα ἡ συνωμοσία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Φαλιέρου ἐκτίθενται ὡς ἐξῆς.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀνὴρ ὀγδοηκοντούτης, ἀλλ' ἰσχυρὸς τὸν νοῦν, ἐξελέγη Δόγης, ὁ Μαρίνος Φαλιέρος, πολιτικὸς καὶ στρατιώτης, ὅστις διοικητὴς ὦν τοῦ Τρεβίζου δὲν ἐφοβήθη νὰ κολαπίσῃ τὰ ὄρα τοῦ ἐπισκόπου, διότι ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ προσμείνῃ κατὰ τινὰ θρησκευτικὴν τελετὴν. Ὁ Φαλιέρος, ὅτε ἔλαβε τὴν εἰδήσιν τῆς ἐκλογῆς του, ἦν ἐν Ῥώμῃ. Ἀπῆλθε τῆς Ῥώμης καὶ ἀφίκετο εἰς Ἑνετίαν ἐν ἡμέρᾳ πυκνῆς ὀμίχλης, ἧτις ἐμπόδισε τοὺς λεμβούχους νὰ διακρίνωσι τὴν ἀποδόθραν, καὶ ἡ λέμβος προσωρμίσθη μετὰ τῶν δύο στύλων τῆς Piazzetta ἐνθα ἐξετελοῦντο αἱ θανατικαὶ ποιναί. Ὁ Δόγης ἠναγκάσθη ν' ἀποβῆ εἰς τὴν δυσοίωνα ταύτην θέσιν, ὅπερ ἦν, ὡς λέγει ὁ χρονογράφος, λίαν κακὸς οἰωνός. Κατὰ τινὰ ἑορτὴν ἐν τῷ δογικῷ ἀνακτόρῳ, ὁ Μιχαὴλ Στένος, ἐρωτευθεὶς ἀκολούθου τινὸς τῆς Δογίσσης προσηνέχθη λίαν ἀπρεπῶς πρὸς αὐτὴν, δι' ὃ ὁ Δόγης διέταξε ν' ἀποπεμφθῆ τῆς αἰθούσης. Τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ Στένος ἐκδικούμενος, ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ δογικοῦ θρόνου τὰς ἐξῆς λέξεις. Marino Faliere, Doge della bella moglie, altri la gode ed egli la mantiene. Ὁ Στένος διὰ τὴν ὕβριν ταύτην καταδικάσθη εἰς μαστίγωσιν δι' οὐρὰς ἀλώπεκος, εἰς κάθειρξιν ἐνὸς μηνὸς καὶ ἀπότισιν τῷ δημοσίῳ ἐκατὸν λιρῶν. Ἡ ποινὴ δὲν ἐφάνη τῇ Φαλιέρῳ ἀνάλογος τῷ πταίσματι, ὅθεν ἤρχισε νὰ διανοῆται συνωμοσίαν μετὰ τοῦ ναυάρχου τοῦ ναυστάθμου, ὅστις εἶχεν ὑποστῆ ἐπίσης δεινὴν ὕβριν παρὰ τινος πατρικίου ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαρβάρου.

Τῷ Φαλιέρῳ ταχέως προσῆλθον ἕτεροι πολλοὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος Φίλιππος Καλενδάριος, ὅστις κατὰ παράδοσιν λέγεται ὦν ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ δογικοῦ ἀνακτόρου. Οἱ συνωμῶται ἀπεφάσισαν νὰ ὑψώσωσι τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας τὴν Τετάρτην, 15 Ἀπριλίου 1355. Ἀλλὰ Βελτράμος τις ἐκ Βεργάμου κατήγγειλε τὴν συνωμοσίαν τῷ πατρικίῳ Νικολάῳ Lioni φίλῳ του. Οἱ συνωμῶται ἐφυλακίσθησαν καὶ ἀπεκεκλίθησαν. Τῇ

17 Ἀπριλίου ἀπεκόπη ἡ κεφαλή τοῦ Δόγου ἐπὶ τῆς λιθίνης κλίμακος ἐφ' ἧς οἱ Δόγοι ὤμνουν εἰσερχόμενοι κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἀνάκτορον.

Ταῦτα κατὰ τὸν Σανουῦδον. Ἄλλ' ἡ ἱστορική κριτικὴ δὲν δίδει πλείοτερον πίστιν τῷ χρονογράφῳ ἢ τῷ ποιητῇ. Καὶ τῷ ὄντι τὰ πρακτικὰ τῶν Τεσσαράκοντα ἀντιλέγουσι πολλαχῶς εἰς τὴν κοινὴν ταύτην παράδοσιν, καὶ αὐτὸς δ' ὁ Μαρκῖνος Σανουῦδος, ὅστις νέος ἔτι ὢν ἐπίστευεν εἰς τὴν παράδοσιν, κατόπιν ἔθεσεν εἰς τὸ περιθώριον τῶν χρονικῶν αὐτοῦ, ἂν οὐχὶ διορθώσεις, ἀλλ' ὅμως σημειώσεις ἐρωτηματικὰς, λαβῶν πλείονας καὶ θετικωτέρας εἰδήσεις. Ὁ Μαρκῖνος Φαλιέρος βεβαίως ὠρμήθη κατ' ἀρχὰς ἐξ ἐμφύτου φιλοδοξίας. Σκοπὸν εἶχε νὰ καταστῇ κύριος τῆς Ἑνετίας οὐχὶ ἐκ φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ δεσποτικῶν, μεταχειριζόμενος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πάντα τὰ δημῶδη ἐκείνα τεχνάσματα ὅσα οἱ τυραννικῶντες συνειθίζουσι νὰ μεταχειρίζονται. Ἐν Ἰταλίᾳ πᾶσαι αἱ ἐλευθεραὶ πόλεις μετεβάλλοντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ἡγεμονίας. Πλὴν ἡ σώφρων αὐστηρότης τῆς τάξεως τῶν πατρικίων ἔσωσε τὴν Ἑνετικὴν ἀπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ ἐνὸς μόνοῦ κυριάρχου.

Σπουδαῖον ἐγγράφον δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Romanin ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ οὐκ ὀλίγον διαλευκαίνει τὰ κατὰ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Φαλιέρου. Ἀναφέρεται τῷ ὄντι ὅτι Πέτρος τις Badoer ἐν Κρήτῃ κατὰ τύχην εὕρισκόμενος, ἀκούσας ὀνομαζόμενον τὸν Φαλιέρον, ἀνέκραξεν ἐν τῷ μέσῳ κραυγῆς μεθυόντων. Quid dicitis vos de domino Faletro? Καὶ ἐξηκολούθησε λέγων ὅτι ἂν ἐκαλεῖτο νὰ μετᾶσχη τῆς συνωμοσίας καὶ τῷ ὑπέσχοντο ὅτι ἤθελε γείνει μέγας εὐπατρίδης, ἤθελε παράσχει καὶ αὐτὸς τὴν συνδρομὴν του καὶ τὰ πάντα ἤθελον ἀποβῆ κατ' εὐχὴν.

Ἰδῶμεν νῦν ἂν ἡ κριτικὴ ἐπιτρέπη τῇ συζύγῳ τοῦ Φαλιέρου τὸ σπουδαϊκῶν πρόσωπον, ὅπερ ἡ συνήθης παράδοσις τῇ ἀποδίδει, τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματος αὐτῆς ὄντος Aluica ἢ Lodovica di Nicolo Gradenigo καὶ οὐχὶ Angiolina Loredano ὡς τὸ θέλει ὁ Βύρων.

Ἰδιαιτέρως ἔχθραι ὑφίσταντο μετὰξὺ τῶν Φαλιέρων καὶ τῶν Στένων, προσερχόμενοι ἐκ τοῦ ὅτι εἰς Στένος εἶχεν ἐπιβληθῆ βιαίως Saray τινί, δούλῃ Πέτρου τοῦ Φαλιέρου. Κάλλιστα δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὅτι ἡ βιαιοπραγμία αὕτη ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν τῶν δύο οικογενειῶν καὶ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Στένος ἀφῆκεν ὑβριστικὸν γραμματίον ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Δόγου, ἀφ' οὗ οὐδὲν νέον ἢ ἀσύνηθες πρᾶγμα ἦν ἢ ἀνακάλυψις τοιούτων γραμματίων ἐπὶ τοῦ δογικοῦ θρόνου· ἀλλ' ἐκ τῶν ἐγγραφῶν ἐν τοῖς πρωτοκόλλοις τῆς Quarantia criminale φαίνεται τὸ γραμματίον αὐτὸ τοῦ Στένου περιέχον τι περὶ τῆς συζύγου τοῦ Δόγου. Εὕρισκόμεν τῷ ὄντι ὅτι τῇ 10 Νοεμβρίου 1354 ὁ πρόεδρος τῆς Quarantia Criminale ἐπεφόρτισε τοὺς Avogadori τῆς κοινότητος νὰ φυλακίσωσι καὶ ἐξετάσωσι τοὺς ἐνόχους προσβλητικῶν γραφῶν ἐν τῇ Sala dei comuni τῶν ἀνακτόρων τοῦ Δόγου. Οἱ κατηγορούμενοι

ἐπὶ τοιούτῳ ἐγκλήματι ἦσαν Μιχαὴλ Στένος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου, Πέτρος Bollani, Rizzardo Marioni, Moretto Zorzi καὶ Maffio Morosini. Ὁ Στένος κατηγορεῖτο ἰδίως ἐπὶ σκανδαλώδει γραμματίῳ καὶ ἀνοικείαις ὑβρεσι κατὰ τοῦ ἀρχοντος Δόγου et ejus nepotis. Ὁ ἀνεψιὸς οὗτος ἴσως ἦν ὁ ὑπὸ τοῦ Δόγου καλούμενος diletto ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ τῇ 31 Μαΐου 1328, δυνάτον ὅμως ἦν νὰ ἐνόει ἀνεψιὸν, διότι ὁ Δουκάγος ἀναφέρει περιστάσεις τινὰς καθ' ἃς τὸ nepos ἀναφέρεται ἐπὶ γυναικῶν. Ἄλλ' οὐδ' ἐν τῇ μιᾷ περιπτώσει οὐδ' ἐν τῇ ἄλλῃ πρόκειται περὶ τῆς συζύγου.

Τοῦτο καὶ μόνον ἴσως ἤρκει ὅπως ἀνατρέψῃ τὴν κοινὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἐξενεχθείσης ὑβρεως ὑπὸ τοῦ Στένου κατὰ τῆς δογίσσης, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἐτέρα ἐπιβεβαιωτικὴ περίστασις ἧτις δέον νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν. Ἐν ᾧ ἡ ἡλικία τοῦ ἀνεψιοῦ ἢ τῆς ἀνεψιάς τοῦ Δόγου ἤθελε ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τοῦ Στένου καὶ τῶν ἄλλων, οἵτινες περιγράφονται ὡς adolescentuli nobiles (νεανίσκοι εὐγενεῖς), δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, ἐκ τινῶν ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν Lodovica Faliero καὶ διατηρουμένων ἐν τοῖς συμβολαιογραφικοῖς ἀρχείοις τῆς Ἑνετίας, ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ Δόγου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ περικαλήτου γραμματίου εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ τεσσαράκοντον ἔτος τῆς ἡλικίας. Εἶναι ἄρα πιθανὸν ὅτι κυρία ἐν τῇ προβεβηκυῖα ταύτῃ ἡλικίᾳ ἤθελεν ἐκτεθῆ εἰς ὑβρεῖς καὶ αἰσχροῦς ὑπονοίας νέου εἰκοσαετοῦς;

Ἐν τούτοις ἐν τοῖς ἐπισημοῖς ἐγγράφοις τῶν Δέκα οὐδὲν ἢ σχεδὸν οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν συνωμοσίαν τοῦ Φαλιέρου. Ἡ δίκη τοῦ Δόγου καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπισημότητος αὐτῆς ἀπετέλεσε βεβαίως ἴδιον τόμον, ὅστις εἴτε κατὰ τύχην εἴτε ἐκ προθέσεως ἀπωλέσθη. Ἄλλ' ὅ,τι φαίνεται βέβαιον ἐκ τῶν προλεχθέντων εἶναι ὅτι ἡ ἀληθῆς αἰτία τῆς συνωμοσίας πρέπει νὰ ζητηθῆ ἐν αὐτῷ τῷ νῷ τοῦ Δόγου καὶ ἐν ταῖς περιστάσεσιν αἰτινες διήγειραν φιλόδοξα σχέδια ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ. Ἡ ἐξενεχθεῖσα ὑβρις οὐχὶ πρὸς τὴν σύζυγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ἢ κάλλιον πρὸς τὴν ἀνεψιάν συνετέλεσεν ἴσως νὰ ἐξερεθίσῃ τὴν προσβληθεῖσαν ὑπερηφάνειαν αὐτοῦ. Ἡ σύζυγος τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Δόγου ἦν τῷ ὄντι Αἰκατερίνη τις Κονταρίνη καὶ ἐκ τούτου ἀκριβῶς προῆλθε τὸ λάθος τοῦ μύθου, τὸ ἀποδίδον αὐτῷ τῷ Δόγῳ σύζυγον Κονταρίνην ἐνῶ εἶναι ἱστορικῶς βέβαιον ὅτι ἐνυμφεῦθη γυναικὰ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Γραδενίγων. Ἡ δὲ συνωμοσία τοῦ Φαλιέρου προῆλθεν ἐκ λόγων πολὺ σπουδαιότερων ἢ οἱ τῆς προσωπικῆς ἀντεκδικήσεως.

Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Α. Α. Ραγκαβῆ

Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

ΚΕΝΤΡΟΦΥΞ ΔΥΝΑΜΙΣ—ΥΓΡΑΙ ΜΕΜΒΡΑΝΑΙ

Ἄν ἐξῆκοντίσωμεν λίθον ἢ ἕτερόν τι σῶμα, τὸ σῶμα τοῦτο θέλει ἀπομακρυνθῆ ἡμῶν κατὰ διεύθυνσιν κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐθείαν. Ἄν ὁμοῦς τὸ ἐν λόγῳ σῶμα ἢ ὁ λίθος εἶναι προσδεδεμένος εἰς τὸ ἄκρον σχοινίου κρατουμένου διὰ τῆς χειρὸς δὲν δύναται ν' ἀπομακρυνθῆ, ἀλλὰ θέλει στραφῆ περίξ τοῦ διὰ τῆς χειρὸς κρατουμένου ἄκρου τοῦ σχοινίου, συγχρόνως δὲ οὐ μόνον τὸ σχοινίον ἐντείνεται, ἀλλ' αἰσθανόμεθα καὶ δύναμιν τινα ἔλκουσαν τὴν χεῖρα ἡμῶν πρὸς τὸ σημεῖον πρὸς ὃ ἐκάστοτε εὐρίσκεται τὸ στρεφόμενον σῶμα. Καὶ φυσικῶς ἀφοῦ τὸ σχοινίον ἐμποδίζει τὸ σῶμα ν' ἀπομακρυνθῆ, ὡς θὰ συνέβαινε, ἂν ἦτο ἐλεύθερον, δέον νὰ ὑποστῆ πρὸς τοῦτο τάσιν τινα, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται καὶ ἡ κρατοῦσα αὐτὸ χεῖρ.

Πάντοτε ὅταν σῶμά τι ἐκτελῆ περιστροφικὴν κίνησιν ἀναπτύσσεται δύναμις τις, ἣτις ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ σώματος τούτου ἀπκράλλάκτως ὡς ἂν τὸ σῶμα ὠθεῖτο ἐκ τοῦ κέντρου τῆς κινήσεως πρὸς τὴν περιφέρειαν. Ἡ δύναμις αὕτη ἣτις τείνει ν' ἀποδιώξῃ τὸ σῶμα μακρὰν τοῦ κέντρου τῆς κινήσεως ὀνομάζεται *κεντρόφυξ δύναμις*. Τοιαύτη δύναμις ἀναπτύσσεται π.χ. ὅταν στρέφωμεν λίθον εἰς τὸ ἄκρον τῆς σφενδόνης.

Ἡ κεντρόφυξ δύναμις γίνεται λίαν καταφανὴς ἐν τῇ ὑπὸ τῆς εἰκόνας 17 παριστανομένῃ πειράματι. Λαμβάνομεν ποτήριον καὶ προσδένομεν αὐτὸ εἰς τὸ ἄκρον σχοινίου, ὡς παριστᾷ ἡ εἰκὼν, ἔπειτα δὲ πληροῦμεν αὐτὸ ὕδατος καὶ λαμβάνοντες τὸ ἐν ἄκρον τοῦ σχοινίου διὰ τῆς χειρὸς στρέφομεν αὐτὸ μετὰ ταχύτητος κατακορύφως, βλέπομεν δὲ ὅτι οὔτε σταγῶν ὕδατος ἐκχύνεται ἐκ τοῦ ποτηρίου, ἂν καὶ τὸ ποτήριον λαμβάνει πάσας τὰς δυνατάς κλίσεις. Τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ ἀναπτυσσομένη κεντρόφυξ δύναμις, ἣτις ὡς εἶδομεν, ἐνεργεῖ ὡς ὥσις ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν, ὠθεῖ τὸ ὕδωρ πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ ποτηρίου, καὶ ὑπερνικῶσα τὸ βῆρος τοῦ ὕδατος, δὲν ἀφίνει αὐτὸ νὰ ἐκχυθῆ, οὐδὲ ὅταν τὸ στόμιον τοῦ ποτηρίου εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὰ κάτω.

Ἄν τὸ ποτήριον δὲν στρέφεται μετὰ τῆς δεούσης ταχύτητος τὸ πείραμα δὲν ἐπιτυγχάνει, διότι ἡ κεντρόφυξ δύναμις εἶναι μικρὰ ὅταν ἡ ταχύτης τῆς περιστροφῆς εἶναι μικρὰ, αὐξάνει δὲ, καὶ μάλιστα λίαν ταχέως, καθ' ὅσον αὐξάνει καὶ ἡ ταχύτης τῆς περιστροφῆς. Τοῦτο δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν ἂν ἀντὶ κοινοῦ σχοινίου μεταχειρισθῶμεν ἔλαστικόν τι νῆμα εἰς τὴν ἄκρον τοῦ ὁποίου προσδέσωμεν σῶμά τι βαρὺ τότε βλέπομεν, ὅτι καθ' ὅσον αὐξάνομεν τὴν ταχύτητα τῆς περιστροφῆς τὸ νῆμα καθίστα-

ται μακρότερον διότι αὐξάνει ἡ κεντρόφυξ δύναμις, καὶ σὺν αὐτῇ καὶ ἡ ἔντασις τοῦ νήματος.

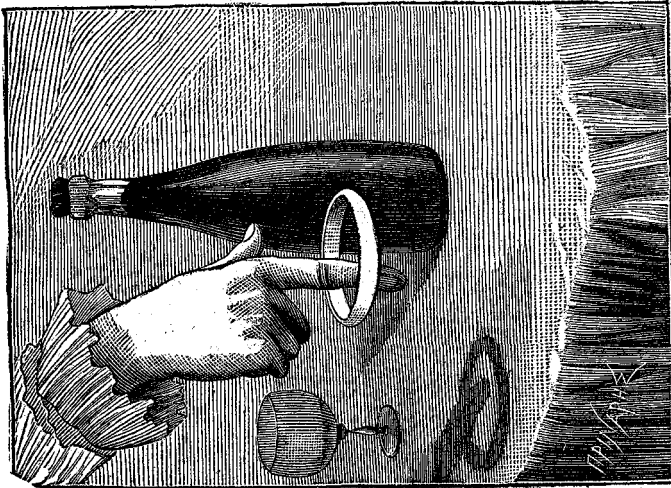
Ἡ ὑπὸ τῆς εἰκόνας 18 παριστανομένη παιδιὰ στηρίζεται ἐπίσης ἐπὶ τῆς κεντρόφυγος δυνάμεως. Ἡ εἰκὼν ἐξηγεῖ ἀκριετὰ καθαρῶς τὴν ἐν λόγῳ παιδιάν, ὥστε μᾶς ἀπαλλάττει πάσης περιγραφῆς αὐτῆς. Ὁ περίξ τοῦ δακτύλου διὰ μικρᾶς αὐτοῦ κινήσεως περιστρεφόμενος μετὰ ταχύτητος κρίκος τοῦ χειρομάκρου, πιέζει ἐπὶ τοῦ δακτύλου ἕνεκα τῆς ἀναπτυσσομένης κεντρόφυγος δυνάμεως, ἡ δὲ μεταξὺ τοῦ δακτύλου καὶ τοῦ κρίκου τριβὴ κωλύει τὸν κρίκον τοῦ νὰ καταπέσῃ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πάντοτε ὅταν σῶμά τι ἐκτελῆ κίνησιν περιστροφικὴν ἀναπτύσσεται κεντρόφυξ δύναμις ὠθοῦσα αὐτὸ πρὸς τὴν περιφέρειαν. Οὕτω π. χ. ὅταν τρέχωμεν πεζοί, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἔφιπποι, ταχέως εἰς κύκλον ἀναπτύσσεται κεντρόφυξ δύναμις, ἣτις ἤθελεν ἀνατρέψει ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ σημείου περὶ τὸ ὁποῖον στρεφόμεθα, ἂν αὐτομάτως δὲν ἐκλίναμεν πρὸς τὸ κέντρον ἕνα οὕτως ἰσοροπήσωμεν τὴν κεντρόφυγα δύναμιν. Παρατηρήσατε τοὺς ἵππους ὅταν κάμπτωσι τρέχοντες ὁδὸν τινα ἢ ὅταν τρέχωσι κυκλικῶς ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ πῶς καὶ ἵππος καὶ ἵππυς κλίνουν πρὸς τὸ κέντρον.

Ἡ αὕτη δύναμις ἀναπτύσσεται καὶ ὅταν αἱ σιδηροδρομικαὶ ἀμαξίαι κινῶνται ἐπὶ καμπύλης τροχιᾶς. Ἡ δὲ δύναμις αὕτη μάλιστα ὅταν ἡ ἀμαξοστοιχία κινῆται μετὰ ταχύτητος ἤθελεν ἐκτροχιάσει αὐτὴν ἂν αὕτη εἰς τὰ σημεῖα εἰς ἃ ἡ τροχιά εἶναι καμπύλη δὲν ἔκλινε πρὸς τὰ ἔσω. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὅπου αἱ τροχιαὶ σχηματίζουσι καμπύλην τὸ πρὸς τὰ ἔσω σιδηροῦν ἔλασμα τοποθετεῖται ὀλίγον χαμηλότερον τοῦ πρὸς τὰ ἔξω, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἡ ἀμαξοστοιχία ὅταν διέρχεται ἐπὶ τῆς καμπύλης τροχιᾶς κλίνει πρὸς τὰ ἔσω.

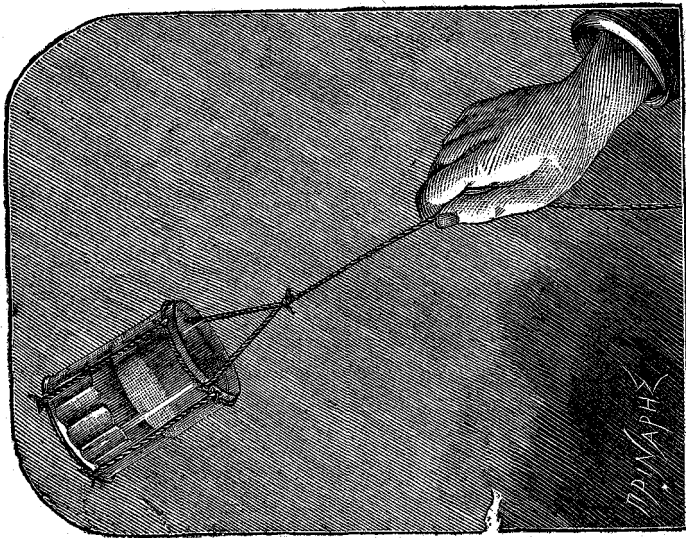
Ὅταν κατασκευάζωμεν διάλυσιν σάπωνος καὶ ἀναπαράσσωμεν αὐτὴν βλέπομεν ὅτι σχηματίζεται πληθὺς φυσαλίδων αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχῆμα σφαιρικόν. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος φιάλης ζύθου ἐξ ἧς ἐξεκένωσαμεν μέρος αὐτοῦ σχηματίζονται πολὺσχημοὶ φυσαλίδες. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὸ σχῆμα τῶν φυσαλίδων τούτων καὶ ἡ θέσις αὐτῶν δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ ὑπόκεινται εἰς νόμους σταθεροῦς. Καὶ αἱ δύο ὁμοῦς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι περιπτώσεις εἶναι λίαν πολύπλοκοι ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ σπουδάσωμεν ἐπ' αὐτῶν τὴν κανονικότητα μεθ' ἧς σχηματίζονται αἱ λεπταὶ ὑγραὶ μεμβράναι αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τῶν ἐν λόγῳ φυσαλίδων. Διὰ τῶν κατωτέρω ἐκτιθεμένων πειραμάτων λαμβάνομεν ἰδέαν τινα περὶ τῆς κανονικότητος καὶ τῆς σταθερότητος, μεθ' ἧς σχηματίζονται αἱ μεμβράναι αὗται.

Κατασκευάζομεν ἐκ σύρματος τὸν σκελετὸν τετραέδρου ἢ κύβου καὶ βυθίζομεν τὰ συρμάτινα ταῦτα σχήματα ἐντὸς πυκνῆς διαλύσεως σάπωνος, ἐξάγοντες δὲ αὐτὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ σάπωνος βλέπομεν ὅτι με-



Σχῆμα 18

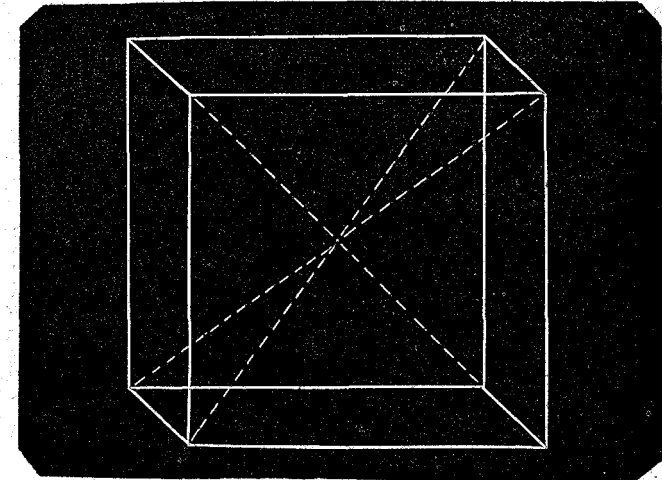
ταξὺ τῶν συρμάτων σχηματίζονται κανονικώταται μεμβράναι καὶ ὅτι εἰς τὸ τετραέδρον καὶ εἰς τὸν κύβον σχηματίζονται τριγωνικαὶ μεμβράναι ἴσαι καὶ ὅμοιαι πρὸς ἀλλήλας ἀναχωροῦσαι ἀπὸ τοῦ κέντρου τῶν σωμάτων τού-



Σχῆμα 17

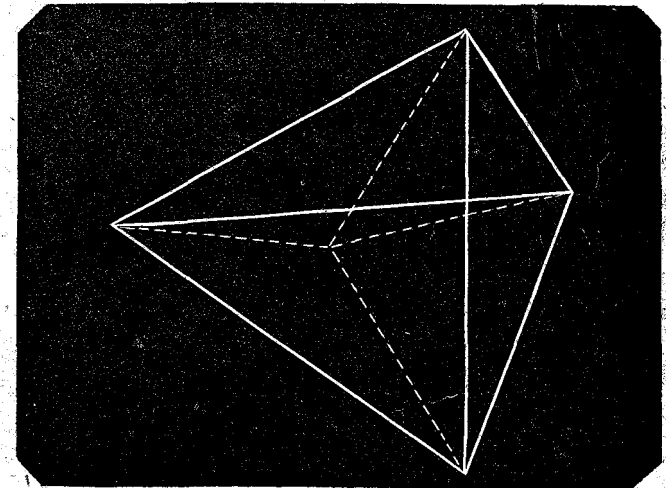
των καὶ ἀπολήγουσαι εἰς τὰς ἐκ σύρματος πλευρὰς αὐτῶν, ὡς παριστῶσιν αἱ εἰκόνες 19 καὶ 20 διὰ τῶν στικτῶν γραμμῶν. Μικραὶ τινες ἀνωμαλίαι προέρχονται ὅταν ὁ κύβος ἢ τὸ τετραέδρον δὲν εἶναι κανονικόν.

Ἄν θέσωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ σχήματος ἐκεῖ δηλ. ὅπου συναντῶνται πάντα τὰ τρίγωνα φυσαλίδα διαλύσεως σάπωνος, ὕπερ κατορθοῦται διὰ τινος ἐπιδεξιότητος, βλέπομεν ὅτι ἡ φυσαλίς αὕτη ἐν μὲν τῷ τετραέδρῳ λαμβάνει σχῆμα τετραέδρου ἐν δὲ τῷ κύβῳ σχῆμα κύβου, καὶ εἰς τὰς



Σχῆμα 20

δύο περιπτώσεις αἱ ἔδραι αὐτῆς εἶναι ὀλίγον καμπύλαι. Ἄν κατὰ τύχην διαρραγῇ ἢ ἐπίτηδες διαρρήξωμεν μίαν ἢ πλείονας τῶν τριγωνικῶν μεμβρανῶν αἱ λοιπαὶ δὲν τηροῦσι τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν ἀλλὰ διατίθενται ἄλλως πῶς.



Σχῆμα 19

Αἱ ἐν λόγῳ μεμβράναι ἀκολουθοῦσι νόμον γεωμετρικὸν κατὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν. Κατ' ἀμφοτέρω τ' ἀνωτέρω περιγραφέντα πειράματα αἱ μεμβράναι αὗται ἐνάουσι μεταξύ των τὰς ἐκ σύρματος πλευρὰς τοῦ τετραέδρου ἢ τοῦ κύβου. Αἱ ἐκ σύρματος πλευραὶ αὗται ἠδύνατο νὰ ἐνω-

ὅσοι διὰ τῶν μεμβρανῶν καὶ ἂν αὐταὶ εἶχον ἕτερα σχήματα καὶ θέσεις, ἀλλ' ὅμως αἱ μεμβράναι αὐταὶ λαμβάνουσι πάντοτε τοιαῦτα σχήματα καὶ θέσεις ὥστε ἀθροισμένη ἢ ἐπιφάνεια αὐτῶν ν' ἀποτελῇ τὸ μικρότατον ἄθροισμα παντὸς ἑτέρου τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἀποτελεσθῆ ἂν αὐταὶ κατεῖχον ἄλλην θέσιν ἢ εἶχον ἄλλοιον σχῆμα.

Ἄν σχηματίσωμεν διὰ σύρματος κύκλον ἢ τετράπλευρον ἢ οἰονδήποτε ἄλλο ἐπίπεδον σχῆμα καὶ ἐμβαπτίσωμεν αὐτὸ ἐντὸς διαλύσεως σάπωνος, βλέπομεν ὅτι σχηματίζεται μεμβράνη μεταξὺ τῆς περιμέτρου τοῦ σχήματος. Ἄν λάβωμεν τώρα τρίχα ἢ νῆμα εὐκαμπτον καὶ θέσωμεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς μεμβράνης οὕτως ὥστε ν' ἀποτελεσθῆ κεκλεισμένον τι σχῆμα συνδεομένων τῶν ἄκρων τῆς τριχὸς ἢ νήματος, ἔπειτα δὲ διὰ τινος αἰχμῆς διακρήξωμεν τὸ ὑπὸ τῆς τριχὸς ἢ τοῦ νήματος περικλειόμενον μέρος τῆς μεμβράνης βλέπομεν ὅτι οἶον δήποτε σχῆμα καὶ ἂν ἔχη ἢ θριξὴ ἢ τὸ νῆμα λαμβάνει ἀμέσως μετὰ τὴν διάκρηξιν ἀκριβῶς κυκλικὸν σχῆμα ὥστε σχηματίζεται ἐν μέσῳ τῆς μεμβράνης ἀκριβῶς κυκλικὴ ὀπῆ περιοριζομένη ὑπὸ τῆς τριχὸς ἢ τοῦ νήματος. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἀνωτέρω νόμου περὶ σχηματισμοῦ τῶν ὑγρῶν μεμβρανῶν.

Τὰ ἐν λόγῳ πειράματα διὰ διαλύσεως σάπωνος δύναται νὰ πολλαπλασιασθῇ τις κατασκευάζων ἐκ σύρματος καὶ ἕτερα σχήματα ἐκτὸς τοῦ τετραέδρου καὶ τοῦ κύβου.

E. A.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΔΗΜΩΔΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΘΗΡΑΣ

Ο ΑΘΑΝΑΤΟΣ

Κόκκινη κλωστή κλωσμένη, ἔς τὴν ἀνέμη τυλιγμένη, δὸς τῆ κλωτσο νὰ γυρίσῃ, παραμύθι ν' ἀρχινήσῃ.

Ἦτανε μιὰ φορὰ ἓνας βασιλέας καὶ εἶχε τρεῖς γιουούς· τὸ λοιπὸς ὁ μικρὸς γιὸς τὸν ἀγαποῦσαν οἱ γονεῖς του καλὰ. Τὸ λοιπὸς ἀφοῦ ἤμεγάλωξε λέει τῇ μητέρᾳ του· μητέρα ἔρχεσαι νὰ φύωμε; Ἦπεθάνανε πρῶτα ὁ πατέρης του καὶ τ' ἀδερφίαν του καὶ ἤμεινε ἡ μάνα του καὶ αὐτὸς καὶ τὴν ἔπηρε καὶ ἠφύανε. Ἦπηαῖνανε ὅλο τὸ δάσος ἠπορπατοῦσανε μέρα νύχτα, ἔς τὰ δένδρα ἠξημερώνανε. Ἐκεῖ βλέπει τὸ βασιλιγόπουλο ἓνα παλάτι, ἀφίνει τὴ μάνα του ἔς τὰ δένδρα καὶ πάει μέσα καὶ βρίσκει ἓνα δράκο καὶ ἦτανε ὁ βασιλιγὰς τῶ δράκοντων. Τὸ λοιπὸς τοῦ λέει, μωρὲ, τί θές ἐσὺ ἐδῶ; λέει ἦρθα νὰ παλαίψωμε. Καὶ μὰ ἐγὼ εἶμαι ἓνας δράκος, καὶ ἐσὺ παιδάριο τὰ βάζεις μὲ τὰ μένα· μὰ σὰν εἶσαι ἀρκετὸς ἔλα μέσα ἔς τὴν

κάμαρα τοῦ παλατιοῦ νὰ παλαίψωμε. Παλαίβουνε, κάνει ἓνα λάκκο, τὸνὲ χώνει τὸ δράκο μέσα βαθειά. Τότες φεύγει καὶ ἀφίνει τὴ μάνα του ἔς αὐτὸ τὸ παλάτι καὶ τῇ λέει· μάνα θὰ κάθῃσαι ἐδῶ καὶ θὰ φέρνω γὼ πουλιὰ νὰ τρώμε. Μὰ θωρεῖς μητέρα μου, ἔς τοῦτο δὰ τὸ μέρος νὰ μὴ χύσῃς ποτὲ νερὸ γιατί εἶνε ἓνας δράκος καὶ θενὰ ζωντανέψη καὶ ἐβγή ὄξω. Λέει καλὸ παιδί μου. Ἦπαιρνε τ' ἄρματα ἠφερνε πουλιὰ, τὰ ψήνανε τὰ τρώανε. Αὐτὰ σὰν τῇ εἶπε ὁ γιὸς τῆ ἠφε· λέει μὰ ἐγὼ θὰ δοκιμάξω νὰ χύσω ἕλιγο νερὸ νὰ δῶ ἔντα ν' αὐτό. Γεμῶζει μιὰ λάινα μπάτι ἀπάνω. Καὶ καλὰ ἔρχεται ὁ γιὸς τῆ, τρῶνε τὰ πουλιὰ. Κάθε μέρα ἠχυνε τὸ νερὸ, νοιῶθει ὁ δράκος βγαίνει ἀπάνω. Βγαίνοντας ὁ δράκος ἀχ λέει, μάτια μου, ἐσὺ τοῦ μου δώσες τὴ ζωὴ, θὰ ζήσωμε μαζί. Λέει ναὶ τοῦ ἠθελα συντροφιά καὶ καλὰ καὶ ἠρέθηκες. Ἦντας ἠλειπε ὁ γιὸς τῆ ἦταν αὐτὸς, ὄντας ἠρχουνταν, ἠκρύβουνταν αὐτὸς σοῦς καὶ σῶπα ἔς μιὰ κάμαρα. Ἄ τὴ μιὰ ἂ τὴ ἄλλη ἀγγαστρώνεται ἡ βασίλισσα αὐτὴ μὲ τὸ δράκο· τὴν ἐθεώρησ' ὁ γιὸς τῆ καὶ τῇ λέει, ὦ μητέρα μου, πόσο ἠπάχυνες ἐξαιτίας τὰ πουλιὰ τοῦ σοῦ φέρνω ὅλη μέρα. Μὰ ἔκεινος ἐγνώριζε ἔντα γίνεται μὰ δὲν ἠθελε νὰ τῇ φανερώσῃ. Ἦρθε στὸ μῆνᾶν τῆ τῇ λέει μιὰ μέρα ὁ γιὸς τῆ· ἂ, λέει, μητέρα μου ἐσὺ θὰ γεννήσῃς νὰ κάμῃς ἓνα παιδί· ἂ μου κάμῃς ἀδερφή, θὰ σκοτώσω ἐσένα καὶ ἐκείνη, ἂ μου κάμῃς ἀδερφὸ θὰ σὲ βάλω ὅπου μπορῶ καὶ δύναμι, θὰ σ' ἀγαπῶ δυνατὰ. Σὲ δυὸ τρεῖς μέραις τὴν πιάνει πόνος. Σὰν τὸ κατάλαθε ὁ γιὸς τῆ ἠπῆε καὶ ἠκάθοντα ἔστὸ δάσος νὰ μὴν ἀκούσῃ, νὰ μὴ ἴδῃ πρᾶμα. Ἦγέννησε αὐτὴ, κάνει σερικὸ παιδί. Ὡς καθὼς ἠγεννήθηκε, ἠπῆσε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν δρακόντισσα καὶ ἠπῆε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι· τὸ νὲ πιάνουνε καὶ τὸν βάνουνε ἀπάνω ἔστὸ τραπέζι· ἀκούει ὁ γιὸς τῆ αὐτὰ, μπαίνει μέσα τὸνὲ βλέπει ἔστὸ τραπέζι πάει τὸν ἀγκαλιάζεται καὶ τὸν φιλεῖ. Τώρα μητέρα θὰ σ' ἀγαπῶ πειδὸ καλὰ. Ζητᾷ αὐτὸς ὁ Γιάννης νὰ βαπτίσῃ τὸ παιδί. Τὸ ὄνομα λέει Ἀθάνατος. Τοῦ φέρουνε φαγεῖα ἔτρωε αὐτὰ ἀλύπητα· ἠγάπα αὐτὸς τὸν ἀδερφόν του τὸν Ἀθάνατον τέλεια καλὰ. Ἦπήαινε ἔστὸ κυνήγι καὶ ἠρχουνταν, ἠπαινε τὸν Ἀθάνατο ἔστὴν ποδιάν του καὶ τὸν ἔπαιζε. Ἄς ἀφήκωμε αὐτὰ καὶ ἄς πιάσωμε τὸ δράκο ὁποῦ εἶχε τρομάρα καὶ ἠθελε νὰ φύῃ ὁ Γιάννης νᾶχη αὐτὸς τὸ ἐλευθερὸ· τὸ βράδυ ὁποῦ ἠκοιμούντανε ὁ δράκος καὶ ἡ δρακόντισσα ἔστὴ μέση ὁ Ἀθάνατος καὶ ὁ Γιάννης ἔς ἄλλη κάμαρα. Ὡ βασίλισσά μου γίνεσαι νὰ ζοῦμε μετ' ἐτσοῖδὰ μὲ τέτοια τρομάρα ἐξ αἰτίας τοῦ γιουοῦ σου; Λέει ἔντα νὰ σοῦ κάμω; λέει ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ τὸνὲ φαρμακέψωμε, νὰ φύῃ ἀπ' τὴ μέση. Ὁ Ἀθάνατος ἠκανε τὸν κοιμισμένο, μὰ τὰ αὐτιά του γαλέττας νᾶκούῃ ἔντα λένε γιὰ τὸν ἀδερφόν του. Λέει σὰν ἔρθῃ ἀπὸ τὸ κυνήγι νὰ βάλωμε ἔστὴ στάμνα τοῦ πίνει καὶ λούσεται τὸ φαρμάκι. Σηκώνεται τὸ πρῶτ, κρύβεται αὐτὸς, πάει τὸ παιδί βρίσκει τὸν ἀδερφόντου. Ὁ Γιάννης ἀφοῦ ἠφρε καὶ ἠπῆε πάει ἔστὸ κυνήγι. Αὐτοὶ βάνουνε τὸ φαρμάκι

ἔστῃ λαίνα. Ἔρχεται αὐτὸς δρωμένος, κουρκασμένος καὶ πάει ἡ μάιναν του νὰ πιάσῃ τῆ στάμνα νὰ τοῦ γύρη νὰ νυρτῇ· πάει δ' Ἀθάνατος νὰ τοῦ γύρη τῆ λαίνα. Δὲν τὸν ἤφινε· εἶσαι μικρὸς καὶ δὲν μπορείς· τὸν ἐμάλωνε ἀκούει αὐτὸς, δὲν ἀφίνεις τὸ παιδί νὰ κάμῃ τὴν γνώμην του παρὰ τὸ μαλώνεις. Πηγαίνοντας δ' Ἀθάνατος πέφτει κάτω σπάει τῆ λαίνα, χύνονται τὰ νερά· παίρνει δ' Γιάννης τὸ παιδί ἔστ' ἀπὸ χερίαν του· λέει μὴ μιλῆσης τοῦ παιδιοῦ παρὰ ἄμω νὰ ἐτοιμάσῃς ἄλλο νερό. Βάνει ἄλλο νερὸ λούνονται τὰ δυὸ παιδιὰ, πίνουνε καὶ ἔπειτα καθίζουσι τρῶνε. Τῆ νύχτα λέει πάλι δ' δράκος μὰ τοῦτος δ' Ἀθάνατος μάς κάνει ἀχαλάστρες μπά ν' ἀκούῃ πρᾶγμα λέει ἐκεῖνο βουχαλιζέει. Ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ χώσωμε τὰ σεντόνια μὲς τὸ φαρμάκι νὰ στρώσωμε καὶ νὰ πέσῃ ἀπάνω. Ὁ Ἀθάνατος τ' ἀκούει. Πιάνουσι καὶ τὰ κάνουνε ὡς τάπανε. Τὸ βράδυ ἀφοῦ ἤρθε ἀπὸ τὸ κυνήγι κι' ἠποδειπνήσανε παίρνει δ' Ἀθάνατος τὸ βιβλίον του καὶ καθίζει ἔστ' ἀπὸ καναπέ· ἔλα ἀδερφέ μου νὰ μοῦ μάθῃς τὸ μάθημά μου, γιατί δ' δάσκαλος θὰ μὲ δειρῇ τὸ πρῶτ'. Ἀνοίει τὸ χαρτί του καὶ τοῦ δείχτει πολλὰ μαθήματα. Ἐτοῦτα, ὄλα ἀδερφέ μου, θὰ μάθω ὡς τὸ πρῶτ' γιὰ τι ἀδὲν τὰ μάθω ἔχω φυλακὴ. Λέει καὶ δὲ σοῦ τὰ μαθαίνω γῶ, παρὰ σεκλετιζέσαι; ἠδιαβάζανε ὥστε ὅπου ἤξημέρωσε, τὸ κρεββάτι δὲν τὸ ζυγώσανε καθόλου. Ἀφίνει τὸ παιδί, πάει ἔστ' ἀπὸ κυνήγι. Ὁ δράκος μὲ τὴν δροκόντισσα πίκρα στὴν καρδιά. Βέβαια, βέβαια τ' ἀκούει δ' Ἀθάνατος τῆ νύχτα, λέει κι' ἄς κοιμάται. Τὸ βράδυ πάλι πέφτουσι, λέει ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ γενῶ φεῖδι νὰ σταθῶ ἔστ' ἀπάνω παραθύρι τσῆ κάμαρης ἀπὸ τῆ μέση καὶ κάτω, ἀποκεῖ πάλι ἄνθρωπος καὶ σὰν ἔρθῃ ἀπὸ τὸ κυνήγι νὰ κουλουρωθῶ ἔστ' ἀπὸ λαίμω του νὰ τὸν πνίξω. Λέει καλὰν ἔτσι. Ὁ Ἀθάνατος τ' ἀκούει. Τὸ πρῶτ' ποῦ σηκώνεται νὰ φύγῃ δ' Γιάννης, λέει, θὰ μὲ πάρῃς κι' ἐμένα μαζί σου, λέει δ' Ἀθάνατος· λέει εἶσαι μικρὸς· λέει θὰ μὲ πάρῃς. Καὶ καλὰ δὲν τὸν ἔκανε ζαῦτι, τοῦ ἐτοιμάζει μικραῖς σαίταις καὶ τὸν παίρνει μαζίν του. Ἠπηαίνανε, ἠπιαίνανε, πᾶνε ἔστ' ἀπὸ δάσος· τοῦ δῶνε τῆ σαίττα κι' ἠκυνήγα καὶ ἠπιανε πουλιὰ ὡσὰν νὰ ἔτανε συνειθισμένο τὸ παιδί. Οἱ δράκοι ἔστ' ἀπὸ σπῆτι εἶχανε πίκραις γλάντα νὰ πάῃ μαζί του δ' Ἀθάνατος. Ἠγείνηκε δ' δράκος φεῖδι ἀπὸ τῆ μέση καὶ κάτω κι' ἐκουλουρώθηκε ἔστ' ἀπάνω παραθύρο κι' ἠπερίμενε τὰ παιδιὰ νᾶρθουσι. Σὲ πολὺ δρόμο, ποῦ ἤρχονταν πίσω, τοῦ λέει δ' Ἀθάνατος, ἠκουράστικα καὶ θὰ μὲ σηκώσῃς ἀδερφέ μου καὶ θὰ μὲ βάλῃς ἔστ' ἀπὸ δὲ σου καὶ νὰ μὴ θεξῆς ὥστε ποῦ νὰ μὲ πᾶς νὰ μὲ βάλῃς ἀπάνω ἔστ' ἀπὸ καναπέ. Τὸν ἔβαλε ἔστ' ἀπὸ λαίμω του, ἠφτάσανε ἔστ' ἀπὸ δὲξώπορτα τοῦ σπητιοῦ τῶνε, ἐκεῖ ὡς εἶδε δ' Ἀθάνατος τὸν ἀφέντην του φεῖδι, σφίγγεται καλὰ τὸν λαίμω τοῦ Γιάννη σκύβει, τὸν ἀγκαλιάζει, πᾶνε μὲσα. Ὁ δράκος καὶ τοῦ γνεφε καὶ τοῦ φώναζε, κατέβα σκύλε, καὶ σὲ φαρμάκωσα μὰ ὅσο τοῦ φώναζε, χειρότερα τὸν ἐσκέπαζ' αὐτός. Ἀφοῦ ἠπήανε ἠχαμήλωσε ἔστ' ἀπὸ

παραθύρι κι' ἠπεράσανε μὲσα· δ' δράκος γιὰ νὰ μὴ σκοτώσῃ τὸ γυιὸν τοῦ ἤμεινε ἔστ' ἀπὸ θέσι του. Τὸνέ θέχτει, τρῶνε, πίνουνε, κάθονται. Τὸ βράδυ ποῦ ἐπέσανε, λέει, μὰ θέλει σκοτώμω τοῦτος δ' Ἀθάνατος· λέει δ' δράκος ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ πάω μὲς ἔστ' ἀπὸ μεσημέρι ἐκεῖ ποῦ θὰ κοιμῶνται μὲς ἔστ' ἀπὸ δροσὸ νὰ σκοτώσω τὸ Γιάννη νὰ πάρω τὸ γυιὸν μου. Μὰ εἶχανε σύστημα ὅποιος ἠσκοτώνουντα τὸν ἠθάνατε καὶ ἔστ' ἀπὸ κλαδιὰ καὶ τὸνέ κάνανε στάχτη. Θὰ πάω, μὰ ἂν νοιώσωμε θὰ μὲ σκοτώσωμε καὶ θὰ μὲ κάψουσι καὶ νᾶρθῃς νὰ πάρῃς τῆ στάχτη μου νὰ κάμῃς μακαρόνια νὰ φᾶῃς νὰ σάσῃς κι' ἄς μὴν εἶμαι ἔστ' ἀπὸ ζωὴ. Καὶ δ' γυιὸς μου ὅσαν κι' ἂν φᾶῃ, δὲν παθαίνει πρᾶγμα. Ὁ Ἀθάνατος τ' ἀκούει ὄλα· ἐξημέρωσε· σηκῶνεται. Ἠπήανε τὸ παιδί πάντα μαζίν του ἐκεῖ ὅπου ἐκυνηγούσανε· τὸ μεσημέρι ἠκοιμηθήκανε ἀπὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δεινροστοιχία. Ὁ Ἀθάνατος ἤτονε ζυπνητὸς, ἠκίνησε δ' δράκος· ἠπήε, πάει κοντὰ· τοῦ λέει δ' Ἀθάνατος τί θές ἐδῶ ποῦ ἤρθες; δῶνε μὴν κλωτσιὰ τοῦ Γιάννη. Ἐυπνᾶ· πιάνει δ' Γιάννης, τὸν ἀρπᾶ, τὸνέ ρίχτει κάτω, τὸνέ κάνει κομμάτια, μαζύβγει δ' γυιὸς του κλαδιὰ, τὸνέ κάβουσι. Ἡ δράκισσα εἶδε πῶς ἤργει καὶ εἶχε πίκραις ἐφτὰ λογίων. Ἠρθανε τὰ παιδιὰ· δὲν μπορεί νὰ τὰ βρωτήξῃ. Μητέρα μου ἔνας δράκος ἤρθε ἔστ' ἀπὸ κυνήγι νὰ μὰς ἐσκοτώσῃ καὶ τὸνέ σκοτώσαμε. Λέει καλὰ ἐκάμετε, παιδιὰ μου, κι' ἠγλυτώσατε. Τὸ πρῶτ' ποῦ φεύγατε ἠζήτηξε κι' αὐτὴ νὰ πάῃ μαζίν τῶνε γιὰ νὰ ξεθαρεθῇ ποῦ ἔτανε μοναχὴ κι' ἠπήε. Ἐκεῖ ποῦ κυνηγοῦσαν τὰ παιδιὰ, ψάχει νὰ βρῇ τῆ στάχτη. Ἀποδῶ, ἀποκεῖ τῆ βρίσκει, γεμίζει τσῆ σακκουλαῖς τσῆ κι' ὕστερα πάει ἔστ' ἀπὸ σπίτι γιὰ νὰ τῶνε ἐτοιμάσῃ φαεῖ. Τὴν πάει δ' Ἀθάνατος ἔστ' ἀπὸ πειδὸ πολὺ δρόμο καὶ ἔπειτα τὴν ἀφίνει καὶ πάει μοναχὴ. Τότες καθίζει καὶ τοῦ τὰ λέει ὄλα τοῦ ἀδερφοῦ του, καὶ τῶρα ποῦ θὰ πᾶμε ἔστ' ἀπὸ σπίτι πᾶ σὰν τύχῃ νὰ φᾶς μακαρόνια γιατί σὲ χάνω. Πᾶνε ἔστ' ἀπὸ σπῆτι· εἶχε αὐτὴ δυὸ σουπιέραις μακαρόνια, τραβᾶ δ' Ἀθάνατος τῆ μὴν κοντὰν του καὶ τρῶει. Καθίζει κι' δ' Γιάννης τοῦ γεμίζει ἕναν πιάτο· λέει δὲν τρῶω, μάννα μου, γιατί δὲν πεινῶ. Τὸν ἐβίαζε, ἐκεῖ πιάνει δ' Γιάννης καὶ κερφώνει δύο τρία ἔς ἕνα περοῦνι καὶ τσῆ λέει· λέει ἂν θέλεις, μάννα μου, νὰ φάω, θὰ φᾶς τῶτα πρῶτα· αὐτὴ γιὰ νὰ τὸνέ κάμῃ νὰ φᾶῃ, τὰ μπουκῶνεται μονομῆς, σᾶξ αὐτὴ, πέφτει κάτω.

Τὰ παιδιὰ τῶρα πᾶνε νὰ βροῦνε τὸν μεγαλύτερον τῶνε. Σὲ πολὺ δρόμο βρίσκουσι ἕνα τρίστραχο, λέει δ' ἕνας τ' ἄλλοινοῦ, λέει τῶρα θὰ χωρίσωμε· παίρνει δ' Γιάννης τὸ βασιλικὸ δρόμο κι' δ' Ἀθάνατος τὸ βηζιρικό. Καὶ ἀλλάζουσι τὰ δακτυλίδιαν τῶνε· καὶ σὰ σὲ σφίξῃ τὸ δακτυλίδι μου, τοῦ λέει δ' Ἀθάνατος, νᾶρχεσαι γυρεύοντάς μου καὶ σὰ μὲ σφίξῃ τὸ δικό σου θᾶρχωμαι γῶ. Ἠφιληθήκανε καὶ φεύγουσι, κάνει δ' Γιάννης ἔς ἕνα πολιτεία, ἔς ἕναν παλάτι βασιλικὸ ποῦ δ' βασιλεὺς εἶχε πόλεμο. Βασιλεὺς μου ἐγῶ ἤρθα νὰ τοῦ βοηθήσω. Τὸνέ βάνει ἔστ' ἀπὸ στρατέμματτα, νικᾶ δ' βασιλεὺς.

Τώρα, παιδί μου, να σου δώσω την κόρη μου. Έτοιμάζει το γάμο, στεφανώνει το Γιάννη. Θωρεί ο Γιάννης μέσα 'ς τρεις μέρες που βλοήθηκε μέσ' τή κάμαρη ένα παράθυρο άνοιχτό (δέν τὸ άνοιανε), τ' άνοιει και βλέπει ένα δρόμο. Λέει τῆ βασίλισσας ἴντα δρόμος εἶνε τοῦτος δά; Λέει ὁ Ἄθάρτος. "Ε, λέει, ἔχε γειά' λέει, ποῦ πᾶς; λέει εἶνε ἕνας δράκος, ἔχει μιὰ ὠραία κόρη, και ὁποιος πάει γιά νά τήν πάρη, τότε σκοτώνει ὁ δράκος" τὸ λοιπὸς πάει αὐτὸς, βρίσκει τὸ δράκο, λέει, ἦρθα γιά νά παλαίψωμε' λέει, πᾶμε 'ς τὸ ἀτσαλένιο ἀλῶνι. Τοῦ δίνει μιὰ ὁ δράκος, τονὲ σκοτώνει, τονὲ χώνει 'ς τὴ γῆς. Τότες τὸ δαχτυλίδι σφίγγει τὸν Ἄθάρτο που ἠπῆε νά τοῦ κόψη τὸ χέρι του. Παρὰ τῆ ὁ Ἄθάρτος ὅ,τι εἶχε κι' ὅ,τι ἠθάσταν και πάει γυρεύοντας τὸν ἀδερφό του. Τότες φθάνει 'ς τὸ βασιλικὸ παλάτι, ὡς τὸν ἔδε ἡ βασίλισσα λέει καλῶς τὸ Γιάννη. Λέει δὲν εἶμ' ἐγὼ ὁ Γιάννης; τῆ 'πε τὴν ἱστορία και πάει κι' αὐτὸς 'ς τὸν ἴδιο δρόμο. Ὡς καθῶς ἀρριθάρει 'κει ὁ Ἄθάρτος βλέπει τοῦ δράκου τὴν κόρη και ἠτζερβελάρισε ἀπὸ τὴν ὠραϊότη και τοῦ λέει αὐτὴ «φύε νέε, μὴ σέ νοιώση ὁ δράκος και σέ σκοτώση γιατί σέ λυποῦμαι.» Λέει και ποῦ εἶνε; κοιμᾶται 'ς τὸ τάδε μέρος κι' ἄμε νά τὸν εὔρης. Πάει ζυπνᾶ τὸ δράκο και τοῦ λέει δράκο ἦρθα νά παλαίψωμε. Τονὲ παίρνει ὁ δράκος 'ς ἕ μιὰν κάμαρη γεμάτη ἀπὸ ἄρματα και διαλέει ἕνα σκουριασμένο (γιατί ἔτσι τοῦ τῶπε ἡ κόρη τοῦ δράκου) και τὸ ζώνεται κι' ἠλάμπανε πολλὰ ὠραία. Λέει τρία ἀλῶνια ἔχω, ἕνα βολυμένιο, ἕνα ἀτζαλένιο κι' ἕνα σιδερένιο. Ποῦ θέλεις νά πᾶμε; Λέει πᾶμε και 'ς τὰ τρία. Πᾶνε 'ς τὸ βολυμένιο, ἠβουλούσανε, βγαίνουνε' πᾶνε 'ς τὸ ἀτζαλένιο, ἠσπα, φεύγουνε' πᾶνε 'ς τὸ σιδερένιο κι' ἠπαλαίβγανε μὲ τὸ σπαθί δὲν ἠνικούσανε, μὲ τῆ γροθιαῖς (μὰ 'κειαις ἡ γροθιαῖς ἦτανε ῥοπαλίσσαις). Ἐκει δίνει μιὰ τοῦ δράκου ὁ Ἄθάρτος, τονὲ χώνει ἴσα μὲ τὴ μέση. "Ἄχ, λέει μωρὲ πῶς σέ λένε; Ἄθάρτος. Λέει γι' αὐτὸ μὲ νίκησες; τοῦ δίνει ἄλλη μιὰ, τονὲ χώνει ἴσα μὲ τὸ σίδηρο, τὸν ἀφίνει, πάει βρίσκει τὴν κόρη του. Τότες τῆ ζητᾶ τὸν τελευταῖο νέο, ποῦρθε ποῖ μπροστὰ ἀπὸ μένα, νά μοῦ τὸν εὔρης, νά μοῦ τονὲ δώσης. Τότε, πάει αὐτὴ κι' ἀναισθηῖνε ὅσοι νέοι ἦταν ἀπεθαμμένοι, βγάξει και τὸ Γιάννη, τονὲ στέλλει αὐτὸς 'ς τὴ βασίλισσά του. Τότες μένει κι' ὁ Ἄθάρτος και παίρνει τοῦ δράκου τὴν κόρη κι' ἠπεράσανε ζωὴ εὐτυχισμένη.

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΛΑΦΑΚΙΑ

Μιὰ φορὰ ἦτανε μιὰν ἀρχόντισσα, μιὰ μεγάλη, μιὰν πλουσίη, δὲν ἦκανε παιδί και ἠθαρόστηκε, ὥστε ποῦ εἶπε τοῦ ἡλίου ἦλιε μου, πέψε μου παιδί και νᾶνε πάλι δικό σου. Τὸ λοιπὸς ἠγγαστρώθηκε, ἦρθ' ὁ καιρὸς νά

γεννήση. Γεννᾶ ἕνα σκούλουκα. Ἀνοίουνε μιὰ κασέλα, τὴνὲ βάνουνε μέσα' ὕστερὰ άνοίουνε, τὴνὲ βγάνουνε, τὴνὲ λούουνε, τὴ στολίζουνε, τῆ δῶνουνε και τρώει, τὴν πέμπουνε 'ς τὸ σκολεῖο. Τῆ παντᾶ ὁ ἠλιὸς και τῆ λέει, νά πῆς τῆ μάνας σου νά μοῦ πέψη τὸ τάξιμό μου' τὸ λοιπὸς τῆ τὸ λέει, λέει πέ του κόρη μου πῶς ἠζύμωνα και δὲν ἠμουνε νά μοῦ τὸ πῆς. Και καλὰ πολλὰς μέρας τῆ τὸ μήνα, και ὅλο τοῖδὰ πρόφασαις ἠύρισκε ὁπῶς δὲν τὸ λέει τῆ μάνας του. Τότες τὸ κατάλαβ' ὁ ἠλιὸς, τὴν παίρν' ὁ ἠλιὸς ἀπὸ τὸ χέρι και τὴν πάει 'ς τὰ περιβόλιόν του, 'ς τὰ παλάτιόν του. ἠκλαίε ἡ μητέρα κι' ἠλυπούτανε ποῦ ἠχασε τὴν κόρη τῆ. Τὴνὲ φύλαε ὁ ἠλιὸς 'ς τὰ παλάτιόν του, δὲν ἠβγαίνε νά δῆ τὸν κόσμο. ἠστὸν πολὺν καιρὸν ἠφευε νά πάη 'ς τὸν κόσμο νά φέξη, κι' ἀπόμεινε ἡ κόρη μοναχῆ 'ς τὸ παλάτι. Τότες αὐτὴ ἠθυμούτανε τῆ μητέρα τῆ και κινᾶ τὰ κλάμματα. ἠγανε ἀντίκρον τῆ τὰ δέντρα. Τότες κινᾶ και ψῆνεται, μαραινεται τῆ μάνας μου ἡ καρδίτσα νά ψουμαρθοῦν τοῦ ἡλίου ὅλα τὰ μαρούλια. Και βάνει τὰ χερίαν τῆ και τραβᾶ τὰ μάουλιαν τῆ κάτω κι' ἠμακραίνουνα και τὰ δέντρα κι' ἠπέφτανε ὅλα κάτω. ἠρχεται ὁ ἠλιὸς, τὴνὲ βλέπει ματωμένη. Κόρη μου τί ἔχεις; λέει ὁ σκύλος μὲ τὸν κάτω ἠμαλώσανε κι' ἠπῆα νά τσοῖ ξεχωρίσω και μὲ 'καμε ὁ κάτως τοῖδὰ. Πιάνει τὸν κάτω, φοῦντα 'ς τὴ θάλασσα, τονὲ πνίει. ἠξανάφουε ὁ ἠλιὸς τὸ ἴδιο, και ψῆνεται, ἠσυρε τὰ μάουλα. ἠρχεται ὁ ἠλιὸς ὁ σκύλος μὲ τὸ χοῖρο λέει ἠμαλώνανε. Πιάνει ῥίχτει τὸ σκύλο 'ς τὴ θάλασσα. Κρύβεται ὁ ἠλιὸς πῶς ἠφευε ἠκίνησῆ αὐτὴ τὰ ἴδια' τ' ἀκούει ὁ ἠλιὸς ὅλα, μπαίνει μέσα. ἠφοῦ θυμᾶσαι τῆ μητέρα σου νά στεῖλω. Κράζει τὸν κόρακα. Τὸν ἐρωτᾶ τί τρῶς; αἶμα και κρέας' τὸ νερό μου εἶναι αἶμα, τὸ φαεῖ μου εἶναι κρέας. Τὸ λοιπὸς λέει ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νά κράζω τὰ δῶδεκα λαφάκια. Τρεῖς σφυρηματιαῖς, νάντα και ἔρχονται' τί τρῶτε; λέει, —Χόρτα και καθαρό νερό. Τώρα, λαφάκια μου, θὰ σᾶς δώσω τούτην τὴν κοπέλα νά τὴν πᾶτε 'ς τὸν τάδε τόπο, 'ς τὴ μητέρα τῆ. ἠφέντη, τὴν πᾶμε. Τὴν παίρνουνε, τὴνὲ πᾶιναν και πετῶντας' ἕκει ἠπεινάσανε 'ς τὸ μισοδρόμι. Λένε τῆ κοπέλας' τώρα θὰ πᾶμε νά φᾶμε και νά πιοῦμε. ἠτανε ἕνα περιβολάκι μὲ τρία κυπαρίσσα και τὴ θέξανε 'ς τὸ ἕνα. Και σὰ μᾶσε χρειαστῆς, φωναξέ μας νᾶρθωμε μονομιάς νά σ' εὔρωμε. ἠστὸ περιβόλι αὐτὸ ἀποκάτ' ἀπὸ τὰ δέντρα ἦτανε ἕναν πηάδι μὲ νερό. Παρκαεῖ ἀπὸ τὸ περιβόλι ἦταν' ἕνα σπῆτι κι' ἐκάθουντα μέσα μιὰ δρακόντισσα μὲ τρεῖς θιατέραις. Λέει τῆ πρώτης μωρῆ ἄμε νά βάλης νερό ἀπὸ τὸ πηάδι 'ς τὴ στάμνα και τὴ σίγλα και πάει. Μὰ ἔλα ποῦ 'τανε ἡ ἀνταφεγγίδα τῆ νέας μέσ' 'ς τὸ πηάδι κι' ἠλαμπε τὸ νερό ὡς καθῶς ἠσυψε νά βάλη νερό βλέπει κι' ἠλαμπε τὸ νερό, λέει, ἄ τόσο ὁμορφη ποῦ'μαι γὼ και μὲ μπέμπει ἡ μάνα μου νά βάζω νερό' σπᾶ τὴ στάμνα, ῥίχτει τὴ σίγλα μέσα και πάει 'ς τὸ σπῆτι. Μωρῆ ποῦ ν' τὸ νερό; Λέει ἔ! τόσο ὠραία ποῦ 'μαι και μὲ μπέμπεις

ἔστο νερό; ἤσπασάν τα κι ἤφυα. Κι ἡ τρεῖς ἔτσκαδα. Ἡ δρακόντισσα λέει, μὰ καλὰ τόσο καιρὸ ἤπηγαίνανε κι ἠφέραννε νερὸ καὶ τώρα ἤμορφήνανε; γιὰ ἄς πιάω νὰ δῶ καὶ ἐγώ. Ἡ δρακόντισσα παλίνοντες βλέπει τὸ περιβόλι κι ἤλαμπε καὶ τὸ νερὸ. Γυρίζ' ἀπάνω, βλέπει τὴν κόρη ἔστο δέντρο. Ἡ δρακόντισσα τὴν ἐπεθύμησε νὰ τὴνέ φάη. Τὸ λοιπὸς τὴνέ πιάνει μὲ τὸ καλὸ. Καταίβω, κόρη μου, νὰ σὲ λούσω, νὰ σὲ χτενίσω, νὰ σοῦ δώσω νὰ φᾶς. Λέει δὲν πεινῶ καὶ δὲν καταιβίζω. Ἡ δρακόντισσα τὴν πιάνει μὲ τὸ κακὸ, λέει καταίβω γιὰ θὰ κόψω τὸ δέντρο νὰ σὲ καταιβιάσω. Τότες αὐτὴ φωνάζει τρεῖς φωναῖς καὶ τρεῖς σφυρηματικαῖς. Τὸ μικρὸ μικρὸ λαφάκι ἀπὸ τὰ δώδεκα ἤκουσε· μπρὲ λέει μὰς φωνάζει· λέει ἐμεῖς δὲν ἠκούσαμε καὶ σὺ ἀκούεις; Τὸ μαλώσανε· λέει κάτσε νὰ φᾶς. Ἡ δρακόντισσα τώρα ἀκονισμένα τὰ δόντια τση ἔσε πεντέξη μπαρταδιαῖς βίχτει τὸ δέντρο κάτω· σαρταίνει αὐτὴ ἔστο ἄλλο. Ἐκεῖ θὰ καταίβης; δὲν καταιβίζω. Τότες φωνάζει πάλι τρεῖς φωναῖς καὶ τρεῖς σφυρηματικαῖς. Τότες ἀκούει πάλι ἀπὸ τὸ μικρὸ μικρὸ λαφάκι τὸ δεύτερο· λέει βρὲ μὰς φωνάζουνε. Τὸ μαλώσανε. Μπρὲ λέει, ἐμεῖς δὲν ἀκούμε καὶ σεῖς ἀκούτε; τρῶτε καὶ μὴ μιλεῖτε. Κόβει ἡ δρακόντισσα καὶ τὸ δεύτερο δέντρο, σαρταίνει ἔστο ἄλλο· λέει ἄχ τώρα ἐχάθηκα. Τότες λέει θὰ καταίβης δὲν ἔχεις πειὰ θεραπεία· τώρα εἶσαι ἔστο δόντια μου. Δὲν καταιβίζω. Τότες τὸ κοβγε, μὰ τὸ κοβγε σιγά, γιὰτὶ ἤξεκονίστηκαν τὰ δόντια τση καὶ ἤξερε πειὸ πῶς εἶνε δική τση. Τὸ λοιπὸς φωνάζει αὐτὴ τρεῖς φωναῖς, τρεῖς σφυρηματικαῖς δυναταῖς. Τότες ἀκούνε δλα τὰ λαφάκια μὰ ἦτανε μακρὰ κι' ὥστε νὰρθουνε ἠργήσανε. Τὰ δύο μικρὰ λαφάκια ἦτανε καταπροστὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα. Τὴν εἶχε καταιβασμένη καὶ ἠτοιμάζοντα ἡ δρακόντισσα νὰ ἀνοιῖξη τὸ στόμα τση νὰ τὴ φάη· ὡς καθὼς εἶχε ἀνοιχτὸ τὸ στόμα τση ἡ δρακόντισσα, χύνεται τὸ μικρὸ μικρὸ λαφάκι ἔστη μέση, τὴν ἀρπᾶ, τὴν πασσάρει τῶν ἄλλονῶνε. Κλειδώνοντας ἡ δρακόντισσα τὸ στόμα τση ἠπῆρε οὐλὴ τὴν ὄρυα τοῦ λαφιοῦ. Τότες τση λέει γιὰ δὲ ἐξ αἰτίας σου νὰ χάσω τὴν ὄρυα μου. Μπρὲ, ἄμε με τση μάνας μου κι' ἐγὼ νὰ σοῦ τὴν κάμω μαλαματένια. Τὸ λοιπὸς τὴν πηγαίνανε, φωνάζει ὁ χοῖρος τση μάνας τση. Κερὰ, κερὰ, ἡ μικρὴ μας κερὰ ἔρχεται· λέει μακκάρη νάρθη καὶ νὰ σοῦ κἀνω τὰ δόντια σου χρυσᾶ. Φωνάζει ὁ πετεινὸς, λέει ἡ μικρὴ μας κερὰ ἔρχεται. Λέει μακκάρη καὶ νὰ σοῦ κάμω τὴ μύτη σου χρυσῆ. Φωνάζει κι' ἡ ὄρνιθα, ἡ μικρὴ μας κερὰ λέει νὰ σοῦ κάμω τὴν κρίστα σου χρυσῆ. Τότες ἦρθε ἡ καλὴν τση κόρη κι' ἠκάνανε τοῦ λαφιοῦ τὴν ὄρυα χρυσῆ καὶ τῶν ἄλλονῶνε καὶ ἤζήσανε ἡ κόρη μὲ τὴ μάνα.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ

Ἐκδίδων σήμερον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Πανσελήνου εὐρίσκουμαι εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ζωγράφου ὅστις γράφας ποτὲ φυσικωτάτην ἀυλαίαν καὶ παρκελευόμενος νάνασῶρη αὐτὴν ἵνα φανῆ ἡ κρυπτομένη εἰκὼν, ἔλεγεν ὅτι ἡ ἀυλαία εἶνε αὐτὴ ἡ εἰκὼν. Μὴ θελήσῃ τις νὰ μ' ἐρωτήσῃ τίς ὁ Πανσελήνος, τίς ὁ χρόνος καθ' ὃν ἔζησεν, ὁποῖος αὐτοῦ ὁ βίος. Ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως θὰ περιορισθῶ εἰς ἐπίδειξιν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Εὐχαρίστως δὲ, ποιούμενος ἔναρξιν τῆς δημοσιεύσεως τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Ἀγίῳ Ὅρει ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου κλλιτέχνου κ. Ἐμιλίου Gillieron γενομένων ἀντιγράφων, πρῶτον πάντων καθιστῶ γνωστὸν τὸν παῖδα Ἰησοῦν, ὃν παριστάνει ὁ πίναξ Δ'.

Τίς ἦτο ὁ Πανσελήνος καὶ πότε ἔζησεν; Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἐκδόσει τῆς Ἑρμηνείας τῶν ζωγράφων ἀπαντῶμεν περὶ τοῦ πολυθρῦλήτου Βυζαντινοῦ κλλιτέχνου τὰ ἐξῆς· «... μιμούμενος κατὰ τὸ δυνατόν μοι τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης λάμπαντα Ἐμμκνουήλ Πανήλιον τὸν Πανσελήνον ἀπὸ τε τὰς νεικονισθείσας παρ' αὐτοῦ ἀγίας εἰκόνας τε καὶ τοὺς περικαλλεῖς γκαὺς ἢ ἐν τῷ ἀγωνύμῳ Ὅρει τοῦ Ἄθω· ὅστις καὶ λάμπων ποτὲ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ταύτην ἐπιστήμην ὡς ἂν ἄλλος ἥλιος καὶ χρυσολαμπροκίνητος πσελήνη ὑπερηκόντισε καὶ κατεκάλυψε μὲ τὴν θαυμαστὴν τέχνην του πῶλους τοὺς παλαιούς καὶ νέους ζωγράφους, ὡς τὸ δείχνουν σαφέστατα καὶ ἐν τοῖς τοίχοις καὶ πίναξιν ὑπ' αὐτοῦ εἰκονισθεῖσαι εἰκόνας καὶ τοῦτο ἠθέλει τὸ καταλάβη ὁ καθ' εἰς καλῶτατα ἀνίσως μόνον μετέχῃ ὀπωσοῦν ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴν, ὅταν ἐπιμελῶς τὰς στοχασθῆ καὶ τὰς θεωρήσῃ».¹

Ἄλλὰ βέβαιον καὶ ἀληθὲς εἶνε ὅτι πλὴν ταύτης τῆς μνείας παρ' οὐδενὶ τῶν Βυζαντινῶν γίνεται λόγος καὶ ἀπλοῦς περὶ τοῦ Πανσελήνου. Καὶ οἱ μὲν χρονολογοὶ σπανίως ἐπιβάλλονταί τὴν περιγραφὴν ἔργων τέχνης, μόνον παροδικῶς ἀναγράφοντες γεγονότα τινὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν καθολικωτέραν ἱστορίαν, οἷας ἀντελαμβάνοντο οἱ ἱστορικοὶ τῶν παλαιότερων χρόνων.² Ἄλλ' ἐν ἑλλείψει τοιούτων κλλιτεχνικῶν εἰδήσεων παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις ἔχομεν ἴδιον γένος τῆς βυζαντιτικῆς γραμμματολογίας, τὰς λεγομένας ἐκφράσεις, αἵτινες ἀντικείμενον ἔχουσι τὴν περιγραφὴν ἔργων τέχνης, ἰδίως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.³ Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις λογοτεχνήμασιν ἐκπλησσομεθα μὴ εὐρίσκοντες τὸ ὄνομα τοῦ Πανσελήνου.

¹ Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφίαν ὑπὸ Διονυσίου τοῦ ἱερομονάχου καὶ ζωγράφου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων. Ἀθήνησι. 1853 σ. 3.

² Σπυρ. Π. Λάμπρου, Μιγαήλ Ἀχομινάτου τὰ σωζόμενα. Τόμ. Β' σ. 442.

³ Unger, Christlich]-Griechische und Byzantinische Kunst ἐν Ἐγκυκλοπαίδειᾳ Ersch καὶ Gruber, σειρᾶς Α'. τόμ. 84, σελ. 435.

Εἶνε λοιπὸν μῦθος ἡ ὑπαρξίς τοῦ Πανσελήνου; Δὲν τελευτῶ νὰ το διασχυρισθῶ. Καὶ ἂν δὲν γνωρίζομεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ βλέπομεν τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βολφίου, καὶ περ μὴ δεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Χίου τυφλοῦ ἀοιδοῦ, δὲν ἀρνοῦνται οὔτε τὸ κάλλος οὔτε τὸ ὕψος τῶν ἀμηρικῶν ἑπῶν. Πιστεύω εἰς τινὰ Πανσελήνον ζωγράφον τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν, τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῆς Λαύρας, ὡς πιστεύω εἰς τινὰ Ὁμηρον ποιητὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὡς πιστεύει ὁ Φαῦστος τοῦ Γκαίτε εἰς τινὰ δύναμιν ἀνωτάτην, συγκρατοῦσαν καὶ διατηροῦσαν τοὺς πάντας καὶ ἐκυτῆν. Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας δὲ ἀκριβέστερα, μίαν μόνην δύναμιν νὰ δώσω ἀπάντησιν, τὰς λέξεις αὐτοῦ τοῦ Φαύστου πρὸς τὴν Μαργαρίταν δι' ὧν ἀποπερατῶναι τὴν ὑπὲρ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος θεωρίαν του,

Nenn's dann, wie du willst.

Nenn's Glück! Herz! Liebe! Gott!

Ich habe keinen Namen

dafür! Gefühl ist Alles;

Name ist Schall und Rauch.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπάντησις ὡς ὑπεκφυγή. Ἡ ἱστορία, ὅταν δὲν θεωρῇ ἀξιοπρεπὲς νὰ ἐκπέσῃ εἰς σιμωνιδεῖους νοθείας, ἀναγκάζεται νὰ στέργῃ ἰδέας γενικὰς οἷα ἡ φαυστεία θεολογία.

Ἄν ὁ Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγραφῶν ἐσχηματίζετο ὡς γνωρίζω ἀκριβέστερον τὴν βίον τοῦ Πανσελήνου, ἡμεῖς δυσπιστοῦντες πρὸς ταύτας τὰς εἰδήσεις ὀρθῶς ἐμμένομεν εἰς τὸ πρᾶγμα, εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἰδέας ἣν ἐκπροσωπεῖ ὁ μέγας Βυζαντινὸς καλλιτέχνης. Ὡνομάζετο Μανουήλ; πρὸς ἑπωνυμείτο Πανσελήνος; ἦτο ἀληθῶς Θεσσαλονικεὺς;

Jch habe keinen Namen

dafür!

Καὶ ἡμῶς ὑπάρχει βυζαντικὴ τις τέχνη δυνηθεῖσα νὰ γεννήσῃ ζωγραφίας ὑπερτέρας τῶν συνήθων ἐκείνων καὶ πάσης φιλοκαλίας ἐστερημένων ἐξαμβλωμάτων δι' ὧν κοσμοῦνται, ἃς εἶπω μᾶλλον ἀσχημίζονται, τὰ τέμπλα τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ κατ' αἰῶνας εἰκονοστάσια. Ὑπάρχει τέχνη τις ἑλληνικὴ ἣτις δὲν ζητεῖ νὰ ὑψώσῃ πρὸς τὸ θεὸν διὰ τῆς νεκρώσεως τῆς ἰδέας τοῦ κλοῦ, ἣτις δὲν καθιστᾷ θύσμορφον καὶ ὠχρᾶν τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, μακροὺς τοὺς δακτύλους, στενόμακρον τὴν ῥίνα, ἣτις δὲν βυθίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς μέλαιναν κόγχην, ἀφ' ἧς δὲν ἀκτινοβολεῖται τὸ πῦρ τῆς ζωῆς. Μηδὲ νομίσῃ τις ἡμᾶς νεωτερίζοντας ἀνευλαβῶς ἀπ' ἐναντίας φιλοκαλοῦμεν ἀρχαιοπρεπῶς καὶ ἐπιθυμοῦμεν εἰπερ τι καὶ ἄλλο τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς τέχνης ταύτης. Εἶνε δὲ ἀναντίρρητον ὅτι ἔχει καὶ αὕτη τὴν ἀκμὴν αὐτῆς καὶ παρακμὴν καὶ ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἀντιπροσωπεύει ὁ μέγας ζωγράφος τῶν ἀγιορειτικῶν εὐκτηρίων. Θέλοντες λοιπὸν νὰ δηλώσωμεν τοῦτον καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ὑψίστην ἀνθισιν τῆς ἀγίας

ρειτικῆς καὶ τῆς καθόλου βυζαντικῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφίας διὰ τὴν νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν τοῦ ἀλγεβρικοῦ Χ καὶ νὰ μὴ κλέσωμεν αὐτὸν μᾶλλον διὰ τοῦ ἡμῖν ὑπὸ τῆς παραδόσεως διαφυλαχθέντος ὀνόματος;

Ὁ περιοδεύων τὸ Ἅγιον Ὄρος θὰ εὕρῃ τοὺς μοναχοὺς ἀποδίδοντας σχεδὸν πάσας τὰς ζωγραφίας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εὐκτηρίων οἰκῶν εἰς τὸν Πανσελήνον. Ἄλλ' ἡ ἐπισταμένη πρᾶξησις διδάσκει ὅτι ὡς ἐν Ἰταλίᾳ πάνθ' ὅσα οἱ ὀδηγοὶ ἐπιδεικνύουσιν ὡς ζωγραφήματα τοῦ Ῥαφαήλ δὲν εἶνε ἔργα τοῦ μεγάλου ζωγράφου, οὕτω καὶ κατὰ τὸν Ἄθω ὀλίγα τῶν ἐπιδεικνυμένων ὡς ἔργων τοῦ Πανσελήνου ἐλέγχουσι τὸν χρωστῆρα τοῦ Βυζαντινοῦ ἀριστοτέχνου. Κατὰ δὲ γνώμην γενικῶς ἐπικρατοῦσαν τὴν ἀκμάζουσαν γραφικὴν τῶν Βυζαντινῶν τὴν συνδεομένην μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πανσελήνου ἀνευρίσκομεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις δύο μοναστηρίων, τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῆς Λαύρας, καὶ ἐν τῷ Πρωτάτῳ τῶν Καρυῶν, ἣτοι τῇ ἀρχαιοπρεπεῖ ἐκκλησίᾳ ἣτις κοσμεῖ τὴν οἶονει πρωτεύουσαν ταύτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἄλλὰ πότε ἐγράφησαν αὐταὶ αἱ εἰκόνες; ἀνήκουσιν αἱ ζωγραφίαι καὶ τῶν τριῶν τούτων εὐκτηρίων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χεῖρα; Ἀσάφεια καὶ ἀμφιβολία μεγίστη ἐπικρατεῖ περὶ τούτων τῶν ζητημάτων. Περιοριζόμενοι εἰς μόνους τοὺς τελευταίους τῶν γραψάντων περὶ Ἄθωνος εὐρίσκομεν ὅτι ὁ μὲν Victor Langlois θεωρεῖ τὸν Πανσελήνον ἀκμάσαντα μετὰ τοῦ ΙΑ' καὶ ΙΓ' αἰῶνος,¹ ὁμοίως δὲ καὶ ὁ de Vogüé, ὅστις παλαιότατα πάντων τῶν ἔργων θεωρεῖ τὰ ἐν Καρυαῖς, δέχεται δὲ δευτέραν τινὰ περίοδον τῆς ἀθωνικῆς ἀγιογραφίας, καθ' ἣν ἱστορήθησαν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου.² Ὁ δὲ Rossmann³ δὲν δρίζει τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς ἀθωνικῆς γραφικῆς. Τὸν ΙΒ' δ' αἰῶνα φαίνεται δεχόμενος καὶ ὁ Stanislas de Nolhac,⁴ ἐν ᾧ ὁ Λυονναῖος ἀββῆς Neyrat, οὗ πρὸ βραχέος μόλις χρόνου ἐξεδόθη ἡ εἰς τὸν Ἄθω περιήγησις θεωρεῖ τὸν Πανσελήνον ζωγράφον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.⁵ Καὶ αὐτὸς δ' ὁ εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν βυζαντικὴν γραφικὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁ Γάλλος Didron, διστάζει εἰς ποῖον αἰῶνα νὰ ἀναγάγῃ τὰς παλαιὰς ζωγραφίας τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Βατοπεδίου, ὅπερ κοσμηθῆν τὸ πρῶτον διὰ ψηφιδωμάτων κατὰ τὸν δέκατον περίπου αἰῶνα ἀνιστορήθη ἔπειτα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου. Ἄλλ' εἶνε οὗτος Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνὸς ἢ ὁ ἕτερος τῶν ὀμωνύμων Πακλιολόγων; Ὁ Didron φαίνεται

¹ Le mont Athos. Paris. 1866 σ. 14.

² Syrie Palestine Mont Athos. Paris. 1876 σ. 296.

³ Ein Besuch bei den Mouchen auf dem Berge Athos ἐν τῇ Deutsche Rundschau 1877. τόμ. Γ' φυλλάδιον Ἰανουαρίου

⁴ Une visite aux monastères de l'Athos ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Le Correspondant τῆς 10 Φεβρουαρίου 1880 σ. 507.

⁵ L'Athos notes d'une excursion à la presqu'île et à la montagne des moines. Paris (Plon). 1880 σ. 100.

θεωρῶν τὰς ζωγραφικὰς ἔργα τοῦ IB' αἰῶνος, ἄρα δέχεται ἐκ τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων τὸν πρῶτον.¹ Ἄλλ' ἡ ἱστορία τοῦ μοναστηρίου καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν παραδοχὴν μᾶλλον τινος τῶν δύο Παλαιολόγων, οἵτινες ἐκαλοῦντο Ἀνδρόνικοι, λέγομεν Ἀνδρόνικον Β' Παλαιολόγον τὸν Γέροντα (1282—1328) καὶ Ἀνδρόνικον Γ' τὸν ἐκείνου ἔγγονον (1328—1331), οὓς εὐρίσκομεν ἀμφοτέρους μεγίστην δεικνύοντας φροντίδα περὶ τῆς μονῆς καὶ πολλὰς αὐτῇ ποιούμενους δωρεὰς διὰ χρυσοβούλλων.² Περὶ δὲ τῆς μονῆς Λαύρας λέγει ὅτι κατὰ μὲν τοὺς μοναχοὺς αἱ ζωγραφικαὶ τοῦ Καθολικοῦ, τῆς Πηγῆς καὶ τῆς Τραπεζίης ἀνέρχονται εἰς τὸ δεῦτερον ἡμῖσι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, εἶνε δ' ἔργον τῆς χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Πανσελήνου, κατ' ἄλλους δὲ τῶν καλογήρων ἔζησεν ὁ Πανσέληνος τὸν IB' αἰῶνα. Ἄλλ' ὁ Didron φρονεῖ ὅτι εἶνε μᾶλλον ἔργα τοῦ IA'-IG' αἰῶνος.³ Συνδέοντες τὰς κρίσεις ταύτας τοῦ Γάλλου τεχνολόγου περὶ τῶν ζωγραφικῶν τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῶν τῆς Λαύρας εὐρίσκομεν ὅτι δὲν θεωρεῖ ταύτας ἀνερχομένας εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἀλλ' ὅτι δέχεται ἐκείνας ἀρχαιοτέρας τούτων κατὰ δύο τοῦλάχιστον αἰῶνας. Ἄλλ' οὐδ' ὁ Didron εἶχε κυρίως εἰπεῖν μορφώσει σταθερὰν γνώμην περὶ τοῦ χρόνου εἰς ὃν ἀνέρχονται τὰ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὸν Πανσέληνον ἀποδιδόμενα ἔργα. Ἐν ᾧ, καθ' ἃ εἶδομεν μέχρι τοῦδε, ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδόμενῳ περιοδικῷ συγγράμματι, τοῖς Annales archéologiques, τὰς μὲν ζωγραφικὰς τοῦ Βατοπεδίου ἐθεώρει ἔργον τοῦ IB', τὰς δὲ τῆς Λαύρας τοῦ IE' ἢ IG' αἰῶνος, ἐκδίδων ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὴν Ἑρμηνείαν τῶν ζωγράφων ἔγραψεν ἐν τῷ προλόγῳ περὶ τοῦ Πανσελήνου, ὅτι ἔζη κατὰ τὸν IA' αἰῶνα.⁴ Ἐν δὲ τινι σημειώσει τῆς αὐτῆς συγγραφῆς ὀρίζει ὡς αἰῶνα καθ' ὃν ἔζη ὁ Βυζαντινὸς καλλιτέχνης τὸν δωδέκατον.⁵

Τούτων οὕτως ἐχόντων τίνος ἔργον εἶνε καὶ ἐν τίνι χρόνῳ ἐκαλλιτεχνήθη ἡ ζωγραφικὴ ἦν δημοσιεύω σήμερον; Κοσμοῦσα τὸ Πρωτᾶτον τῶν Καρυῶν, ἀνήκει καὶ αὕτη εἰς τὰς ζωγραφικὰς αἰτίνας ἀποδίδονται κατὰ παράδοσιν κοινὴν εἰς τὸν Πανσέληνον. Ἄρα μία χεὶρ, ἡ αὕτη, ἐκόσμησε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην διὰ τῶν θαυμασιῶν τοιχογραφικῶν δι' ὧν εἶνε ἱστορημένοι ἅπαντες αὐτῆς οἱ τοῖχοι; Εἶνε πᾶσαι αὗται ἔργα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, καὶ ποῖος; Ὁ περιεργαζόμενος τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην δὲν θὰ δυσκολευθῆ νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἰς μόνος ζωγράφος ἱστῶρησεν αὐτήν—ἐνωῶ δὲ μόνον τὸ ἐσωτερικόν, ἐπειδὴ ὁ ἀνάθηξ εἶνε προφανῶς ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων, — καίτοι εἶνε μυθώδης ὁ πλοῦτος καὶ μέγα τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων. Ἄλλ'

¹ Annales archéologiques τόμ. E' σ. 153.

² Victor Langlois Le mont Athos. Paris 1867 σ. 18 καὶ 41.

³ Annales archéologiques τόμ. KA' σ. 34, 18, καὶ σ. 92.

⁴ Manuel d' iconographie chretienne grecque et latine avec une introduction et de notes par M. Didron Paris. 1845 σ. XX.

⁵ Ἄδτ. σ. 7 σημ. 4.

ἄρκει νὰ αναλογισθῶμεν τὴν εὐχέρειαν μεθ' ἧς ἐργάζονται οἱ ζωγράφοι τῆς Ἀνατολῆς ἵνα μὴ ἀκνήσωμεν νὰ δεχθῶμεν ὡς ἔργα ἐνὸς ἀνδρὸς πάντα τὰ κοσμοῦντα τὰ Πρωτᾶτον τῶν Καρυῶν ζωγραφήματα. Πάντως δὲ πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν ἀσφάλειαν τῆς χειρὸς καὶ τὴν φιλοκαλίαν τοῦ καλλιτέχνου, ὅστις δὲν συνέδεε μετὰ τῆς ταχύτητος τὴν βαναουσουργίαν, ἀλλ' ἐνεπνέετο ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς τέχνης καὶ ἐπλαττεν αὐτὸς κάλλιστα σχέδια ἢ ἐμίμειτο τὰ ἄριστα τῶν προτύπων. Ἐξεταζόμενα δὲ τὰ διάφορα ταῦτα ἔργα πρὸς ἄλληλα ἐνέχουσι μὲν διάφορα γνωρίσματα, ἀλλὰ δὲν παρέχουσι εὐδαικρίτους ἀφορμὰς χωρισμοῦ χειρῶν καὶ χρόνων.

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι μετὰ πρρησίας δυνάμεθα νὰ κηρύξωμεν ὡς ἔργα μίξ καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς τὰς ζωγραφικὰς τὰς κοσμοῦσας τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους τοῦ Πρωτᾶτου τῶν Καρυῶν. Ἄλλο δὲ ζήτημα πολυπλοκώτερον εἶνε ἂν τῆς αὐτῆς χειρὸς ἢ καὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ σχολῆς ἔργα εἶνε καὶ αἱ ζωγραφικαὶ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Βατοπεδίου. Ἄλλ' ἱστορικῶς ἐξετάζοντες τὸ πρᾶγμα ἀγόμεθα εἰς ἐνόητά τινα χρονικῆν, ἥτις ἴσως δεικνύει καὶ τὸν ἀμυρισθητόμενον χρόνον καθ' ὃν ἔζησεν ὁ Πανσέληνος ἢ ὡς ἄλλως ἐκαλεῖτο ὁ Βυζαντινὸς ἐκεῖνος ἀριστοτέχνης οὗτινος ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα διεσώθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἡ θολὴ ἀνάμνησις. Τὰ γεγονότα ταῦτα συνδυάζω ἐνταῦθα παραγόμενος εἰς εἰκοτολογίαις ἐπιβλαλλόμενας, ἴσως δὲ καὶ δικαιολογουμένας μέχρι τινὸς ἐν θέματι περὶ οὗ ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν καὶ ἐτολημήθησαν.

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐπὶ τῶν Ἀνδρονίκων Παλαιολόγων, ἦτοι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, διαφαίνεται δικαιοκρινεμένη τις ἐπιμέλεια τῆς βυζαντινῆς βασιλείας περὶ τὴν μονὴν Βατοπεδίου. Κατὰ δὲ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Γάλλου Papety, ἂν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν αὐτὸν ἄλλως ἐλεγχόμενον πικρῶς ὑπὸ τοῦ Didron ἐπὶ ἀνακριθείαις, ἐν ταῖς ζωγραφικαῖς τοῦ Βατοπεδίου συχνὴ ἀπαντᾶται ἡ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ, ὅστις, ὡς γνωστὸν, αὐτόθι κατέληξε τὸν βίον μονάζων.¹ Εὐρισκόμεθα λοιπὸν καὶ πάλιν ἐν τῷ IA' αἰῶνι μεσοῦντι. Ἄλλὰ καὶ τῶν Καρυῶν ἡ ἱστορία παρουσιάζει κατὰ τὸν IA' αἰῶνα, περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, γεγονὸς ἄξιον παρατηρήσεως δυνάμενον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ προμνημονευθέντα. Τότε δὴλα δὴ ἀναδιοργανωθεῖσα ἡ σύνοδος τῶν μονῶν, αἰτίνας ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰερισσοῦ τὸ πρῶτον ἐπὶ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Ὄρους καὶ ἔστησε τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν Καρυαῖς.² Καὶ ἄλλως δὲ ὁ δέκατος τέταρτος αἰὼν παρίσταται οὐσιώδης διὰ τὴν κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Εἰς τὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα προστίθεται καὶ τι γνωρίσμα, ὅπερ ἄς

¹ Revue des deux mondes 1847, τόμ. 18, σ. 987.

² Langlois, le mont Athos σ. 9.

μοι ἐπιτραπή νὰ ὀνομάσω γραφογνωστικόν. Πολλὰς τῶν ζωγραφικῶν τοῦ Πρωτάτου, ἐν αἷς καὶ τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην, περιθέει ταινίαι τις ἐξ ἀνθεμίων ἦτις χωρίζει αὐτάς ἀπὸ τοῦ μονόχρου κονιάματος τῶν τοίχων. Τὸ ὄρατον καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦτο θαράκιον ἐνέχει ἐν τε ταῖς χρώμασι καὶ τῇ τεχνικῇ διασκευῇ τὸν χαρακτήρα τῶν ἐπικεφαλίδων αἰτίνες κοσμοῦσι τὰ βυζαντιακὰ χειρόγραφα τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Εἶνε ἄρα γε αἱ ἱστορικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ αὐταὶ συμπτώσεις τυχαῖαι τινες ἢ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν καὶ τοῦ Βατοπεδίου ὅ τι ἦδη ἐτολμήθη περὶ τῆς Ακύρας, ὅτι ἐζωγραφήθησαν δῆλα δὴ ἐν χρόνοις νεωτέρους τῶν κοινῶς ἄνευ λόγου τινὸς ἐσωτερικοῦ περὶ δευγμένων; Ὁ Πανσέληνος ἐζήτησε κατὰ ταῦτα τὸν ΙΔ' αἰῶνα; Κλείομεν τὸν λόγον δι' ἐρωτήσεως ὡς κατηρξάμεθα αὐτοῦ ἐρωτῶντες.

Αἱ εἰς τὸν Πανσέληνον ἀποδιδόμεναι ζωγραφικαὶ πολλάκις μὲν ἐμελετήθησαν, ἀλλ' ἐλάχισται αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν. Ὁ Γάλλος Didron περιδεύσας τῷ 1839-1840 τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν ἔνα μελετήσῃ τὰ ἔργα τῆς βυζαντιακῆς τέχνης μετὰ τοῦ ζωγράφου Durand ἐδημοσίωσεν ὀλίγα μόνον ἀντίγραφα, καὶ ταῦτα ἄνευ χρωμάτων, ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν δώδεκα ἀγιογραφικῶν τῆς Ακύρας, αἰτίνες ἀντιγραφεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Papety εὑρηγνται νῦν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν σχεδιογραφημάτων τοῦ Λούβρου, τέσσαρες ἐξεδόθησαν ἐν χρωματολιθογραφίαις ὑπὸ τοῦ Louandre ἐν τῇ πολυτίμῳ συγγραφῇ Les arts somptuaires. Μία δὲ ξυλογραφία, παριστώσα τὸν ἅγιον Γεώργιον τῶν Καρυῶν, κοσμεῖ τὴν εἰς τὸν Ἄθω περιήγησιν τοῦ Proust.¹ Ἐκ δὲ τῆς πλουσιωτάτης συλλογῆς ἀντιγράφων καὶ φωτογραφικῶν τῆς ἀπκριθισίσης ἀδροτάταις δαπάναις τοῦ Πάπου εὐπατρίδου Σεβαστιανῶφ καὶ ἀποκειμένης ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Πετροπόλεως εἴ τινες ἐδημοσιεύθησαν ἵσως εὑρηγνται κεκρυμμέναι ἐν συγγραφῇ τινὶ ῥωσικῇ δυσπροσίτῳ καὶ μόλις που γνωστῇ.

Εἰς πρακτικωτέρους δὲ σκοποὺς ἀπέβλεπον ἡ μελέτη τῶν ζωγραφικῶν τοῦ Πανσέληνου ὑπὸ τοῦ ἐν Μονάχῳ ζωγράφου Max Seitz καὶ τῶν ἡμετέρων Λύτρα καὶ Χατζηγιαννοπούλου, ἦτις καὶ εἰς μίμησιν ἤγαγε τῆς βυζαντιακῆς τεχντροπίας ἐν τῇ ἐκτελέσει ἀγιογραφικῶν ἔργων. Δὲν ἐξεύρομεν δὲ κατὰ πόσον εἶχαν γνωρίσει καὶ μελετήσῃ τοῦ Πανσέληνου τὰ ἔργα οἱ φιλόκαλοι ζωγράφοι οἱ μονάζοντες ἐν τῷ βενεδικτεῖῳ μοναστηρίῳ τοῦ Beuron ἐν Γερμανίᾳ. Οὗτοι, κοσμήσαντες δι' ἀγιογραφικῶν ἐπὶ τῷ ἱουβιλιαίῳ τῆς δεκάτης τετάρτης ἐκκτονταετηρίδος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν ἐπὶ τοῦ Κασσίνου ὄρους τῆς Ἰταλίας πρῶτον μοναστήριον τοῦ δμωνύμου τάγματος, ἀπέστησαν οὐσιωδῶς τοῦ συνήθους ἐν τῇ Δύσει τρόπου τῆς κοσμικωτέρας ἀγιογραφίας, ἐπανελ-

¹ Tour du monde. 1860, τόμ. Β', σ. 116.

θόντες εἰς σεμνοτέρας καὶ ἰδεωδεστέρας παρκατάσεις, θάσιν ἐχούσας τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης καὶ τῆς βυζαντιακῆς γραφικῆς.¹

Ἡ δὲ ζωγραφία ἦν ἐκδίδομεν σήμερον, εὐελπιστοῦντες ὅτι προσεχῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ δημοσιεύσωμεν καὶ ἄλλα τῶν περιλαλήτων ἔργων τοῦ Πανσέληνου ἀνέκδοτα ἐκ τῆς συλλογῆς ἣν ἀπηρτίσαμεν τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει, κοσμεῖ ἔσθθεν τὸ ὑπερῆυρον τῆς πύλης τοῦ νάρθηκος τῆς ἐν Καρυαῖς ἐκκλησίας τοῦ Πρωτάτου, διατηρεῖται δ' ἄριστα πλὴν ἐλαχίστου μέρους ἄπερ ἐδήλωσε πιστῶς ὁ ἀντιγραφεὺς. Περὶστραταὶ δ' ἐν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ φάτῃ, οὐχὶ ὡς βρέφος, ἀλλὰ, κατὰ συνήθειαν ἦν καὶ ἄλλως ἀπαντῶμεν ἐν τῇ ἐλληνικῇ χριστιανικῇ τέχνῃ, ὡς παῖς ἦδη ηὔξημένος. Σεμνὴ εἶνε ἡ ὄψις τοῦ θείου παιδός, ὅστις περὶστραταὶ ἐνδεδυμένος ὡς ἐκ τῆς συνήθους τῇ ἐλληνικῇ χριστιανικῇ τέχνῃ σεμνότητος, ἦτις ἀποφεύγει ὅσον ἔνεστι τὸ γυμνόν. Τὸ πρόσωπον ἔχει τοὺς χαρακτῆρας τῆς θείας πραότητος συνδεδεμένης πρὸς τὴν παιδικὴν ἀφέλειαν. Γλυκεῖα δὲ εἶνε ἡ ἐκφρασις τῶν ἡρέμα συγκεκλεισμένων χειλέων καὶ τῶν ὀλίγων τι μούνητων ὀφθαλμῶν.² Μαλακὸς εἶνε ὁ τρόπος τῆς ἀναπαύσεως καὶ εὐκολος ὁ ὑπερῆυρος τοῦ κεκλιμένου προσώπου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός. Ἐπεμφαίνεται δὲ διὰ τούτων ἡ θεϊότης τοῦ ρεῖα ζώοντος Ἰησοῦ. Ὅποιά διαφορὰ μεταξὺ τῆς γαληνιαικῆς ταύτης ῥαστώνης τοῦ νεαροῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς κοπώσεως ἣν ἐνέχει καὶ αὐτὴ ἢ ἀπὸ τῶν ἀθλῶν ἀνάπαυσις τοῦ φαρμακευτικοῦ Ἑρακλέους. Ἐνταῦθα μὲν ἔχομεν βέβουσαν ἔκχυσιν τῶν μελῶν τοῦ νεήλυδος θεοῦ, ἐκεῖ δὲ ἔντασιν μύωνων καὶ ὄγκων σαρκῶν τοῦ καθεστηκότος ἥρωος. Ὁ Ἑρακλῆς τοῦ Γλύκωνος ἐπόννησε κατὰ τῶν τεράτων τῆς γῆς καὶ μέλλει ἀκόμη νὰ ἐντείνῃ νέας δυνάμεις πρὸς νέους ἀθλους. Ὁ δὲ Ἰησοῦς τοῦ Πανσέληνου κατηλθεν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπόνως θὰ ἐπιδαψιλεύσῃ εἰρήνην καὶ ἔλεος εἰς τὸν κόσμον. Ἄν ὁ λυσίππειος ἐκεῖνος Ἑρακλῆς ἀναλαβὼν ζῶην βελτίστην πρέπει νὰ τον φαντασθῶμεν καταφέροντα τὸ ῥόπαλον κατὰ λέοντός τινος νεμεαίου ἢ ὑδρας τινὸς λερναίας; ὁ δὲ Ἰησοῦς τῶν Καρυῶν, ἂν ἐγερεθῇ, δὲν θὰ πηλαίσῃ οὐδὲ θάθλησῃ, ἀλλὰ θὰ τείνῃ τὰς χεῖρας πρὸς εὐλογίαν.

Ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἀναπαυομένου παιδός Ἰησοῦ ἀφωρμήθη ἐν σχέσει πρὸς τὸ γνωστὸν χωρίον τῆς Γενέσεως (XLIX, 9) «καὶ ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ τίς δύναται ἐγερεῖν αὐτόν;» Κατ' ὀλίγον δὲ κατέστη κοινὸς ἐν τῇ γραφικῇ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Σχεδὸν ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπανελήθη ὁ Ἰησοῦς τοῦ Πανσέληνου, ἀλλ' οἱ ἀντιγρά-

¹ Ἴδε τὴν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν S. Benedicinus συλλογὴν εἰκοσι καὶ ἐπὶ φωτογραφικῶν ἀπεικονισμάτων μετὰ προτασομένου ἐπισηματικῶν κειμένου γαλλικοῦ καὶ γερμανικοῦ.

² Ὁφείλω νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἄλλως ἀξιόλογος χρωματολιθογραφία, ἣν δημοσιεύομεν, ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ προσώπου ἀπέτυχέ πως, μὴ δυνηθεῖσα νὰ ποδώσῃ τὴν λεπτότητα τοῦ σχεδίου τοῦ κ. Gillieron.

ψαντες αὐτὸν ζωγράφοι, καίπερ μείναντες ὅσον οἶόν τε πιστοὶ εἰς τὸν ἀρχικὸν τύπον, διέφθειραν τὰς ἀναλογίας τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἐμείωσαν ἐπισποιητῶς τὸ κάλλος αὐτοῦ. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου ἐξέλιπεν, ἡ εἰρήνη ἢ διαπνεύουσα τὸ ὄλον ἔργον διεταράχθη, ἡ ὑποδόριος ἐκείνη ὑποπρασίνη χροιά ἢ χαρακτηρίζουσα τὰς ζωγραφίας τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἔχουσα τὴν γέννησιν αὐτῆς ἐν ταῖς ἀνάγκαις τῆς προοπτικῆς, ἕνεκα τοῦ ὕψους ἐν ᾧ συνήθως εἶνε καταγεγραμμέναι αἱ εἰκόνες, παρεννοηθεῖσα ἐγένετο πυκνὴ πρασίνη βροχὴ ἣτις ἐπιτιθεμένη εἰς τὰ πρόσωπα δίκην κονιάματος καθίσταται ταῦτα ὡρὰ καὶ ἀκαλλῆ. Τέλος ὡς καὶ ἐν ἄλλαις παρυστάσεσιν ἡ τέχνη ἀπέβη ἐν ταῖς χερσὶν ἀδαξίων μιμητῶν ἀπλοῦς μηχανισμός. Σπανιώτερον δὲ ποτε ἢ νεωτέρα ἑλληνικὴ τέχνη, ἀρισταμένη τοῦ τύπου τούτου καὶ ἐμμένουσα μᾶλλον εἰς τὸ γράμμα τοῦ χωρίου τῆς Γενέσεως, παριστᾷ μὲν τὸν Ἰησοῦν ὡς παιῖδα, ζωγραφίζει δὲ παρ' αὐτῷ καὶ λέοντα, ὡς βλέπομεν τοῦτο ἐν τινὶ ζωγραφίᾳ τῆς μονῆς Φιλαθέου, ἣτις ἐγράφη μεσοῦντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.¹

Τὸν δὲ τύπον τοῦ ἀναπαυομένου παιδὸς Ἰησοῦ παρέλαβε πλὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς τέχνης ἢ τε ῥωσικῆς ἀγιογραφίας² καὶ ἡ εἰκονογραφία τῶν Ἰταλῶν. Ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Νεαπόλεως πλὴν τοῦ πίνακος τοῦ Νεαπολίτου Λουκά Giordano (1632-1705) ἀξιοθέατος εἶνε ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν μάλιστα ὁ Gesù bambino τοῦ Βονωναίου ζωγράφου Guido Reni (1574-1642),³ ὅστις μεγάλως ἐνθυμίζει τὸν Ἰησοῦν τοῦ Πανσελήνου. Οὐδαμῶς δὲ πικράδοξος θὰ φανῆ ὁ συσχετισμός, ἂν ἀναλογισθῶμεν τὰς παικίλας ἐπιδράσεις τῆς βυζαντινικῆς τέχνης ἐπὶ τὴν τῆς Δύσεως, ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ.

Εὐχόμεθα ὅπως ἡ ἐνταῦθα γινομένη δημοσίευσίς τοῦ ὄραίου τούτου ἔργου τῆς βυζαντινικῆς γραφικῆς γείνη ἀφορμὴ εὐρυτέρων μελετῶν περὶ τῆς τέχνης τῶν Βυζαντινῶν, ἣτις περιφρονεῖται καὶ διαβάλλεται ἐπειδὴ ἐλάχιστα εἶνε γνωστὴ· οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλομεν ὅτι κάλλιον γνωριζομένη οὐ μόνον θὰ εὕρη τοὺς εἰς αὐτὴν ἀρεσκομένους, ἀλλὰ καὶ θὰ προκαλέσῃ ὡς ἐν τῇ Δύσει μιμητὰς παρὰ τοῖς καλλιτέχναις. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συντελέσωμεν εἰς τοῦτο πᾶσιν δυνάμει.

Σπυρ. Π. Λάμπρος

ΤΟ ΠΑΓΩΤΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' *

ΔΟΚΙΜΟΣ ΙΑΤΡΟΣ

Κάτοχος διπλώματος ὁ Βρούτος καὶ ἐνδεδυμένος εὐσχήμως πλέον ἐσκέφθη ὅτι ἦτο ἤδη καιρὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πραγματικὸν βίον καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς μωρίας αὐτοῦ. Ἐκεῖνος λοιπὸν τὸν μύστακα καὶ τὴν κόμην, ἐφόρυσεν ὄρθιον καὶ ὑψηλὸν περιλαίμιον, ἀπέβλασε τὰς κιτρίνας χειρίδας καὶ τὰ ποικιλόχροα ἐνδύματα, παρέλαβε τὰ μβακοθήκην καὶ ῥάβδον μὲ ἀργυρᾶν λαβίδα καὶ προσεπέθησε νὰ συμμορφώσῃ καὶ τὸν βηματισμὸν τοῦ πρὸς τὸ σοβαρὸν τοῦ ἐπιστήμονος ὕψος. Πρωτῶν τινὰ ὁ κύρ Νῶε τὸν ἐσύστησεν εἰς τὸν ἱατρὸν Κοκκάλαν, ἀδελφὸν τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἀγίου Ματθαίου.

Διάφοροι ἀσθενεῖς περιέμενον ἤδη τὸν περισπούδαστον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἱατρὸν, ὅστις κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐδέχετο γυναῖκα, ἣτις ἦτο ἄλλοτε χορεύτρια.

Ὁ ἱατρὸς Κοκκάλας ἦτο περίπου πεντηκοντούτης. Ἦτο σύζυγος χήρας πολὺ ἡλικιωμένης, πολὺ πλουσίας καὶ πολὺ ἀσχήμου.

Ἀφοῦ ἡ πρώτη χορεύτρια τῷ ἐξέθηκε τὴν ἀσθενειάν της, εἰσῆλθε φέρων μακρὸν κοιτωνίτην καὶ μεταξωτὸν σκοῦφον εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸν περιέμενον οἱ πελάται του, αἴθουσαν μελαγχολικωτάτην, καταλαμβανομένην ὑπὸ ὀκτὼ προϊστορικῶν καθεδρῶν καὶ ὑπὸ δύο ξυλίων τραπέζων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὡσεὶ ἔκλαιον αἱ γύψινοι προτομαὶ τοῦ Ἀπόλλωνος στερουμένου ῥινός καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ στερουμένου ὠτων, ἀλλὰ συντηροῦντος μόνον τὸ ἦμισυ τῆς γενειάδος.

Ὁ ἱατρὸς πολὺ ἀπησχολημένος ἐχαίρεισεν ἐν συνόλῳ τοὺς πελάτας του, οἵτινες πάντες ἠγέρθησαν. Διὰ ταχέος βλέμματος ἀμέσως εἶχεν ἐννοήσει ὅτι οὐδεὶς τῶν πελατῶν ἐκείνων ἦτο ἀξίος ἰδιαιτέρας φιλοφρονήσεως. Ὁ ἱατρὸς Κοκκάλας, ὡς ὁ Λαβάτερ ἐκ τῶν κραγίων, ἐννοεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ θυλακίου.

Ἠροάσθη ἀδιαφόρως κύριόν τινα εἰς ὃν ἀπῆντησε χαμηλῆ τῇ φωνῇ· εἶτα ἐστράφη μετὰ σπουδῆς πρὸς κυρίαν ἣτις ἐπρόκειτο νὰ τὸν πληρώσῃ διὸ καὶ τὴν συνάδευσε μέχρι τῆς θύρας του.

— Ὑμεῖς δέ; ἠρώτησε κατόπιν ἕνα ἰσχὸν, ὠχρὸν καὶ ῥυπαρὸν.

— Ἰατρὲ, πρὸ πέντε ἡμερῶν ἔχω φρικτοὺς πόνους τοῦ στομάχου.

¹ Ἰδε σελ. 350.

¹ Annales archéologiques τόμ. III' σ. 200.

² J. Martinov. L' iconographie Russe ἐν ταῖς Etudes religieuses, historiques et littéraires par des pères de la compagnie de Jésus. 1875 σ. 169.

³ Ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Βονωνικοῦ ἔργαστηρίου (scuola Bolognese) ὑπ' ἀριθ. 7.

— Διάβολε, εἶναι ἡ ποδάγρα, ἥτις καταλαμβάνει τὸν στόμαχον.
 — Δὲν εἶχον ποτὲ ποδάγραν, ἰατρέ· εἶμαι δικηγόρος καὶ τρέχω καθ' ἐκάστην ὡς γραμματοκομιστής.
 — Εἶναι λοιπὸν στομαχικοὶ πόνοι ἐννοήσατε; νὰ πάρετε κίανν.
 — Εὐχαριστῶ, ἰατρέ.
 — Μίαν στιγμὴν· πληρώσατε τὴν ἐπίσκεψίν σας.
 — Ἄλλοτε, ἰατρέ· σας ἀπεχαιρέτιτα.
 — Πάντα τὰ ἴδια, εἶπεν ὁ ἰατρὸς ἐρχόμενος πρὸς ἄλλον. Καὶ σὺ τί ἔχεις;

— Ἐξοχώτατε, μὲ ἐλάκτισεν ἵππος.
 — Ὡστε λοιπὸν πονεῖς ἐκ τοῦ λακτίσματος· καλὰ, κίανν.
 — Ἡ δὲ ὑμετέρα σεβασμιότης;
 — Ἐγὼ εἶμαι ὁ κύρ Νῶε, νεωκόρος τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἀδελφοῦ σας.
 — Ἄ, καί· ὁ ἀδελφός μου κάτι μοι εἶπε. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνεψιός σας.
 Εἰς τὸν Βροῦτον οὐδὲ συλλαβὴ διέφυγε ἐξ ὅσων ὁ ἰατρὸς Κοκκάλας εἶ-
 χεν εἰπεῖ εἰς τοὺς πελάτας του· εἶχε παρατηρήσει τὰς κινήσεις, τοὺς τρό-
 πους, τὴν φωνὴν του, καὶ εἶχε μαντεύσει τὰ ἐνστικτὰ του. Ἐλθε λοι-
 πὸν ὕφος ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ ἀνθρώ-
 που ἐκείνου καὶ ἀπήντησε·

— Εἰς τὰς διαταγὰς σας κύριε ἰατρέ.
 — Ἀπὸ ποῖον ἤκουσες τὴν ἰατρικὴν, φίλε μου; ἐλπίζω ὅτι δὲν παρη-
 κολούθησες τοὺς συστηματικοὺς ἐκείνους ἀμαθεῖς. . . .

— Εἰς τὰς διαταγὰς σας, κύριε ἰατρέ.
 Ὁ κύρ Νῶε ἐφαίνετο πολὺ εὐχαριστημένος ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ
 ἀνεψιοῦ του, διότι ἐφοβεῖτο πολὺ μὴ δὲν παρήγεν καλὰς ἐπὶ τοῦ ἰατροῦ
 ἐντυπώσεις.

— Πολὺ καλὰ, εἶπεν οὗτος πρὸς τὸν κύρ Νῶε· εἶνε νέος πλήρης ἀνα-
 τροφῆς καὶ σεβασμοῦ. Θάρρει, νεανία, θά σε μυσήσω εἰς τὰ μυστήρια τῆς
 ὑγιοῦς καὶ ἀληθοῦς ἰατρικῆς, τῶν νοσημάτων καὶ τῶν παθῶν.

— Καθὼς λέγει, καὶ ὁ Γαληνὸς, ἀπήντησεν ὁ Βροῦτος ταπεινοφρόνως.
 — Ἀκριβῶς, εἶπεν ὁ ἰατρὸς, βλέπω ὅτι γνωρίζεις πολλὰ. Καλὰ, κύρ
 Νῶε, θά κρατήσω τὸν ἀνεψιόν σου, καὶ θά τὸν κάμω ἄνθρωπον. Μὴ λη-
 σμόναι νεανία, ὅτι ἐν τῇ ἰατρικῇ καθὼς καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ sola fides
 sufficit. Καλὴν ἐντάμωσιν, κύρ Νῶε· συστήσατέ με εἰς τοὺς φίλους σας.
 Σὺ δὲ, νέε μου, μεῖνε ἐδῶ. Ἀλήθεια πῶς ὀνομάζεσαι;

— Βροῦτος, εἰς τὰς διαταγὰς σας, κύριε ἰατρέ.
 — Καλὰ, καλὰ, κύριε Βροῦτε, ἐτοιμάσου· ἐγὼ πηγαίνω νὰ ἐνδύθῃ καὶ
 θ' ἀρχίσωμεν τὴν πρακτικὴν σήμερον ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ νο-
 σοκομείου.

Ὁ Βροῦτος ἔμεινεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐνῶ ὁ ἰατρὸς ἐνεδύετο.

Ὁ κύρ Νῶε ἀνεχώρησεν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀμαξία εἶχεν ἐτοιμασθῆ, ὁ ἰατρὸς ἐπέστρεψε καὶ ὁ Βροῦ-
 τος ἀνεχώρησε μετ' αὐτοῦ διὰ τὸ νοσοκομεῖον.

Δὲν θὰ ἀκολοθησώμεν τὸν κύριον Κοκκάλαν καὶ τὸν μαθητὴν του εἰς
 τὴν ἐπίσκεψιν των· θὰ ἦτο πολὺ σπαρξικῶς ἀξιόθιμον θέαμα. Μήπως ἀξίζει τὸν
 κόπον νὰ φροντίζῃ τις περὶ σωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶνε προωρισμένα διὰ τὸ
 ἀνατομεῖον; Ἄλλως τε, οἱ ἐπιθυμοῦντες τὰς κενὰς κλῖνας τοῦ νοσοκομείου
 συνηθοῦντο πρὸ τῆς θύρας, καὶ ἔτεινον τὰς χεῖρας ζητοῦντες γωνίαν τινα
 ἵνα ἀποθάνωσιν· ἦτο σκληρὸν τόσος κόσμος νὰ περιμένῃ. Ἐπρεπε νὰ ἐτοι-
 μασθῆ θέσις δι' αὐτούς. . . . καὶ ὁ κύριος Κοκκάλας ἐφρόντιζεν ὅπως αἱ
 θέσεις οὐδέποτε λείπωσιν. Ἐκάμνε τὰς ἐπισκέψεις του σιδηροδρομικῶς,
 οὕτως εἶπεῖν, ἐξετάζων ἐβδομήκοντα ἐπτὰ ἀσθενεῖς ἐντὸς εἰκοσιδύο λεπτῶν.
 Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἵπποδρόμιον τοῦτο τοῦ θανάτου, ὁ ἰατρὸς Κοκκάλας
 ἤρχισε τὰς ἐν τῇ πόλει ἐπισκέψεις.

Ὁ Βροῦτος τὸν συνώδευσε. Κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν ἔμεινεν ἐντὸς
 τῆς ἀμάξης· ἐπρόκειτο περὶ νέας ἀσθενούσης ἐκ πυρετοῦ, ἧς τινος ὁ σύζυ-
 γος ἦτο ζηλότυπος. Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν ὁ Βροῦτος ἔμεινεν
 εἰς τὴν ἀμαξίαν· γραῖα κόμησσα, ἔχουσα ἐρυσίπελας ἐπὶ τοῦ προσώπου
 δὲν ἤθελε νὰ φωνῇ τόσον ἀσχημος. Ὁ βίος οὗτος διήρκεσέ τινὰς μῆνας. Παρὰ
 τοῦ ἰατροῦ Κοκκάλα ὁ Βροῦτος οὐδὲν ἔμαθεν ἀλλ' ἐγνώρισε τὴν κοινωσίαν,
 ἐσκέφθη πολὺ, καὶ ἐμελέτησεν. Ὁ ἰατρὸς ἦτον εὐχαριστημένος ἐπειδὴ ὁ
 Βροῦτος οὐδέποτε τὸν ἠρώτα. Ὁ δὲ θεὸς κύρ Νῶε εἶχε πλέον πεισθῆ ὅτι
 ὁ ἀνεψιός του θὰ ἐγίνετο ἐνδοξὸς ἰατρὸς. Ὁ βίος οὗτος ἤθελε διαρκέσει
 ἐπὶ μακρὸν, ἐὰν δὲν συνέβαινε κάτι τι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΚΑΤΙ ΤΙ

Πρὸς ταῖς ἄλλαις ἰδιοτροπίαις, ὁ κύρ Νῶε εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν διὰ
 τοὺς κοιλίας. Τὸ δεῖπνον του ἦτο λιτὸν, πολλάκις δὲ πενιχρότατον, ἀλλ'
 οἱ κοιλία καὶ αἱ ῥαφανίδες οὐδέποτε ἔλειπον.

Ὁ Βροῦτος ἐξήγει τὴν προτίμησιν ταύτην ὡς ἐξ ὀργανικῆς συγγενείας
 ἢν ὁ θεὸς του εὗρισκε πολὺ αὐθάδη.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ κύρ Νῶε ἠγάπα τὰ μαλάκια ἐκεῖνα καὶ ἔτρωγε
 πολλὰ. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν, εἴτε διότι ὑπερέβη τὸ μέτρον, εἴτε δι'
 ἄλλην τινα αἰτίαν, ὁ κύρ Νῶε προσεβλήθη ὑπὸ δεινῆς δυσπεψίας.

Ὁ ἐφημέριος ματαίως τὸν περιέμενεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· μαθὼν τὴν
 ἀσθενείαν του, παρεκάλεσε τὸν ἀδελφόν του νὰ τὸν ἐπισκέπηται.

Ὁ κύριος Κοκκάλας εὔρε τον κύρ Νῶε συστρεφόμενον περι ἑαυτὸν ἐπὶ καθέδρῳ ὡς περγαμνῆ ἐπὶ ἀνθράκων, ἔχοντα δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας, τὸ στόμα ἀνοικτὸν, τὴν γλῶσσαν ἐξέχουσαν. Ὁ ἰατρός ἐνόησε τὰ πάντα. Τὸ ὑλάχιστον οὕτως εἶπε, καὶ ἔγραψε συνταγὴν τινα... Decotto τῆς κίνας, καὶ ἔστειλε τὴν Χελώνην εἰς τὸ φαρμακεῖον.

Ὅτε ἡ Χελώνη ἐπέστρεψε, τὸ κακὸν εἶχε προχωρήσει φρικωδῶς· ἀλλ' ὁ κύριος Κοκκάλας ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ τὸ νικήσῃ, διότι οὐδὲν ἀνθίσταται εἰς τὸ decotto τῆς κίνας.

Ὁ κύρ Νῶε ἐξ ἐνστίκτου, ἀπέκρουσε τὸ φάρμακον. Ἄλλ' ὁ ἰατρός τὸν ἠνάγκασε νὰ τὸ καταπῆ.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰσῆλθεν ὁ Βροῦτος ἀσθμαίνων ἐπειδὴ ὅτε διήρχετο ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἐφημέριος τοῦ εἶχε διηγήθῃ τὴν δυστυχίαν τοῦ θεῖου του καὶ τῷ εἶχε δώσει ἐπιστολὴν δι' αὐτόν. Ὁ Βροῦτος ἔβριψε τὸν πῖλον καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἔτρεξε πρὸς τὸν ἀσθενοῦντα κύρ Νῶε, καὶ ἔμεινεν ὡς κερκυνόπληκτος· εἶχεν ἐννοήσει τὰ πάντα ἅμα εἶδε τὸν ἰατρὸν Κοκκάλαν.

— Τί τῷ ἐδώκατε κύριε καθηγητᾶ, ἠρώτησεν;

— Ἐχει δυσπεψίαν, ἀπήντησεν ὁ ἰατρός· τῷ ἔδωκα φυσικῶ τῷ λόγῳ, decotto τῆς κίνας.

Ὁ Βροῦτος ἀνεπήδησεν, ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον διὰ τῶν χειρῶν καὶ εἶπε: τὸν ἐφονεύσατε. Ἐπειτα ἔδειξεν εἰς τὸν ἰατρὸν τὴν θύραν καὶ ἐπλησίασε πάλιν πρὸς τὸν θεῖον. Ὁ ἰατρός τὸν ἐθεώρησε περιφρονητικῶς καὶ ἐξῆλθε χωρὶς νὰ εἶπῃ τι.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπίς, εἶπεν ὁ νεωκόρος. Ἡ τελευταία μου ὥρα ἐπλησίασεν. Αὐτὸς ὁ Κοκκάλας εἶναι τὸ μεγαλειότερον ζῶον τὸ ὁποῖον ἀπῆντησα καθ' ὅλην τὴν ζωὴν μου.

— Δυστυχῶς, θεῖε, εἶπεν ὁ Βροῦτος.

— Τὸν συγχωρῶ, ἀλλὰ μὲ ἐφόνευσε. Σὲ ἀρίνω κληρονόμον μου, Βροῦτε· ἔσο φειδωλός. Ἐσυναζα ὀλίγα χρήματα ὑπηρετῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μὴ τὰ σπαταλήσῃς μετὰ χορευτῶν καὶ ἐταιρῶν. Εἰς μὲν τὸν Θεὸν ἐμπιστεύομαι τὴν ψυχὴν μου, εἰς σὲ δὲ τὸ σῶμά μου. Ἀπὸ τὸ νέον ῥάσον μου κατατακέυασε ἐν πανταλόνι, ἀλλὰ τὸν ἐπενδύτην μου νὰ στείλῃς εἰς τὸν πατέρα μου· τρώγε κοχλίαι, ἂν θέλῃς, ἀλλὰ μετὰ μέτρου, διότι αὐτοὶ μὲ ἐφόνευσαν.

— Ποτὲ, εἶπεν ὁ Βροῦτος· τοὺς μισθὸ ὅσον καὶ τὴν ἀστυνομίαν.

— Ζήτησε ἀπὸ τὸν γείτονά μας τὸν παντοπώλην, ἐν τραπεζομάνδουλον καὶ τρία χειρόμακτρα τὰ ὁποῖα τῷ ἐδάνεισα. Ὅλα τὰ πράγματα χρησιμεύουν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἐφημέριος ἔχει τὰς κωμωδίας τοῦ Caglione, ζήτησέ τας καὶ ἀνάγνωσε αὐτὰς προσεκτικῶς, ἐπειδὴ ἐνδιαφέρεσαι

περὶ θεάτρου. Εἶναι ἀριστοεργήματα· ὁ ἐφημέριος μετὰ τὸ γεῦμά του, τὰς εὔρισκε ἐξαισίαις.

— Μείνατε ἡσυχός.

— Ἀφῆσε τὸν ἰατρὸν Κοκκάλαν· εἶναι κατὰστρεπτικώτερος τῆς χολέρας.

— Τὸ ἀπεφάσιμα πρὸ πολλοῦ.

— Σοὶ συνιστῶ τὴν Χελώνην. Δὲν δύνασαι νὰ τῆς κάμῃς τὴν καλὴν συντροφίαν, τὴν ὁποῖαν ἐγὼ τῆς ἔκαμα ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη, ἀλλὰ μὴ τὴν κακομεταχειρίζῃσαι τὴν δυστυχῆ. Εἶνε ἡ πλεον εὐσεβῆς καὶ ἡ μάλλον βλάξ συγχρόνως ὄλων τῶν γυναικῶν τῆς Νεαπόλεως. Καταχώρησέ μου μίαν νεκρολογίαν εἰς τὴν ἐφημερίδα. Ἐπιθυμῶ μετὰ θάνατον ταύτην τὴν εὐχαρίστησιν.

— Σοὶ τὸ ὑπόσχομαι.

— Ἐπὶ τέλους μὴ λησμονήσῃς τὸν θεῖόν σου, ὅστις σὲ ἠγάπα πολὺ.

— Χελώνη, Χελώνη, ἐφώναζεν ὁ Βροῦτος.

— Ἀμέσως, ἀπήντησεν ἡ Χελώνη. Εἰς αὐτὸ τὸ σπῆτι δὲν μένει καιρὸς νὰ εἶπῃ κανεὶς οὔτε ἓνα πᾶτερ ἡμῶν.

— Χελώνη τρέξε εἰς τὸν ἐφημέριον τὴν μετᾶληψιν τὸ μῦθον

— Ἠσύχασε εἶπεν ὁ κύρ Νῶε· ἔζησα πεντήκοντὰ ἔτη μὲ τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα· ἀρκεῖ.

— Χελώνη, ἓνα δροσιτικὸν διὰ τὸν θεῖον.

— Μὴ λησμονήσῃς τὸν δοῦλόν σου, εἶπεν ὁ κύρ Νῶε.

— Ἀμήν, ἀπήντησεν ἡ Χελώνη.

— Εἰς χειράς σου, κύριε, παραδίδωμι τὸ πνεῦμά μου, εἶπεν ὁ κύρ Νῶε, μετὰ φωνῆς ἐκλειπούσης.

— Ἀμήν, εἶπε πάλιν ἡ Χελώνη.

— *Jat prata biberunt?*

— Ἀμήν εἶπε καὶ ὁ Βροῦτος.

— Τὸ ἔλκιο, ἐτελείωσε, τὸ φῶς σβίνει, ἐψιθύρισε ὁ ἀποθνήσκων διὰ φωνῆς μόλις κατάληπτῆς.

— Χελώνη, Χελώνη, ἐφώναζεν ὁ Βροῦτος, ὁ θεὸς ἀπεβίωσεν.

— Ὁ ἰατρός τὸν ἐφόνευσε, ἐκραξεν ἡ ὑπηρετριά διὰ φωνῆς ἀπελπιστικῆς, δακρύουσα καὶ ὀλολύζουσα τὸσον ἰσχυρῶς, ὥστε ὅλοι οἱ γείτονες ἔτρεξαν. Ὁ Βροῦτος μὴ δυνάμενος νὰ κλαύσῃ ἔμεινεν ἀκίνητος ῥιγῶν, ὠχρότατος, τὰς τρίχας ἔχων ἀνορθωμένας, παρατηρῶν τὸ ἄψυχον σῶμα τοῦ θεοῦ του. Δὲν ἐφαίνετο πλέον ζῶν, δὲν ἔβλεπε, δὲν ἤκουε πλέον. Τέλος ἐν δάκρῳ, τὸ ὁποῖον εἶχε κρυσταλλώσει ἐν τῷ ὀφθαλμῷ του ἀνυλῆται καὶ πίπτει· πίπτει γονυπετῆς καὶ καλύπτων τὸ πρόσωπον διὰ τῶν χειρῶν ἀνακρῶνται.

— Ὁ ἄθλιος τὸν ἐφόνευσε!

Τόμος Ε', — 5 Μάιος 1881

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΟΛΟ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΡΑ

Ἄγνοῦ ἐπὶ πόσον ὁ Βροῦτος παρέμεινεν οὕτως ἐκεῖ. Προσηυχήθη καὶ ἐσκέφθη· μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχεν ὀνειροπολήσει μόνον.

Οἱ γείτονες προθύμως ἐπραττον πᾶν ὅ,τι ἠδύναντο ὅπως τὸν συνδράμωσι. Παρηγόρησαν τὴν Χελώνην, ἣτις ὡς ἡ Ῥαχήλ δὲν ἐννοεῖ νὰ παρηγορηθῆ· ἡ ἀφόρητος καὶ βλαθεὶα λύπη τοῦ Βροῦτου τοὺς συνεκίνηε.

Διὰ τῶν σκινίδων καὶ τῶν καθεκλῶν ἄς ἕκαστος ἐπροθυμοποιήθη νὰ δανείσῃ κατεσκευάσαν εἰδός τι νεκροκραββάτου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτέθη ὁ κύρ Νῶε ἐνδεδυμένος μὲ τὰ καλλίτερα ἐνδύματά του καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὴν θύραν. Τέσσαρα κηρία ἐπὶ ὑψηλῶν ἐκκλησιαστικῶν κηροπηγίων ἕκαστον περὶ τὸ φορεῖον. Τὸ πτώμα ἦτο ἀποκεκαλυμμένον· ἡ Χελώνη προσευχομένη ἐδίδοε συγχρόνως διαταγὰς καὶ ὁδηγίας. Ὁ δὲ Βροῦτος, μόνος ἐν τῷ ἄλλῳ δωματίῳ, τὴν κεφαλὴν ἔχων κεκλιμένην ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ ἐπακουμβῶν ἐπὶ τῆς ἐδρας οὐδὲν ἤκουεν οὐδ' ἔβλεπεν.

Ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Οἱ γείτονες ἀπεσύρθησαν. Ὁ Βροῦτος, ἡ Χελώνη, καὶ ὁ νεκρὸς ἔμειναν μόνοι. Οἱ ὑπνέται τῆς ἐκκλησίας ἕκαστον συνεισφορὰν, ἵνα στείλωσιν αὐτοῖς ὀλίγην σοκολάταν καὶ δίπυρα. Ἐπειτα ἐπηκολούθησεν ἡσυχία εἰς τὸ δωματίον, εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁδὸν, εἰς τὴν πόλιν.

Ἡ Χελώνη προσευχομένη παρὰ τῆ νεκρικῆ κλίνῃ κατεβλήθη τέλος ὑπὸ τοῦ ὕπνου. Ὁ Βροῦτος ἐβηματίεζεν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς δωματίου εἰς τὸ ἄλλο. Ἦτο Αὐγουστος καὶ ἐπομένως ἰσχυρὸς καύσων.

Ἡ νύξ εἶχεν ἤδη πολὺ προχωρήσει· πρὸ τοῦ ἠνεωγμένου παραθύρου ὑπὸ τὸ φῶς τὸ ἤρεμον διαχυεστάτης σελήνης, ἣτις ἐμεσουράνει ἐν τῷ γλαυκῷ καὶ ἀχανεῖ οὐρανῷ ὁ Βροῦτος ἐσκέπτετο.

Ἦσθάνετο οἰκτρὰν περὶ ἐαυτὸν ἀπομόνωσιν. Ὁ θεῖος οὗτος, ὅσον καὶ ἂν ἦτο μικρὸς, ὅσον μικρὰν καὶ ἂν κατεῖχε θέσιν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τοὶ μεμψίμοιρος, χυδαῖος, ἀμαθὴς καὶ ἀπαιτητικὸς ἦτο ὅμως ἰσχυρὸς δεσμὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας. Ὁ θεῖος οὗτος τὸν συνεκράτει μάλιστα μετὰ κοινωνικῆς μερίδος ἰσχυροτάτης καὶ ἐχούσης μεγίστην ἐπιρροήν, μετὰ τῆς τάξεως τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων. Τοῦ νεωκόρου ἀποθνήσκοντος, πᾶσαι αἱ σχέσεις διεκόπησαν, διότι ὁ Βροῦτος, χωρὶς νὰ τὴν μισῇ, ἠσθάνετο ὅμως ἀκαταμάχητον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς τάξεως ἐκείνης τῆς κοινωνίας ἣτις κερδοσκοπεῖ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ὀνομάζεται Ἐκκλησία.

Ὁ θεῖος οὗτος ἦτο ὁδηγὸς του. Τώρα ὅμως εὐρίσκεται μόνος. Ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὁ πατήρ του εἶχεν ἀποβλακωθῆ. Ἐκτὸς τούτου ἦτο

πτωχὸς, καὶ ἡ ὁδὸς ἦν ἔπρεπε νὰ διατρέξῃ ἵνα κερδίσῃ τὸν ἄρτον του, ἦτο ἀκνηθώδης. Ἐκ τῆς ἱατρικῆς τῷ εἶχον ἀπομείνει θεωρεῖται τινὲς ἄς ἡ μνήμη του συνεκράτει ἐκ τῶν παρεδόσεων τῶν καθηγητῶν. Ἀλλὰ παρὰ τὴν κλίνην τῶν ἀσθενῶν εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἦτο ἀρκετὰ ἀμαθὴς. Ἀκολουθῶν τὸν ἱατρὸν Κοκκάλιν εἰς τὸν κόσμον εἶχε δίδῃ τὴν κοινωνίαν. Ὁ κόσμος τῷ ἐφάνετο ὡς μέγας κλωβὸς λεόντων, εἰς δὲν εἰσέρχονται μόνον οἱ δαμασται τῶν θηρίων. Ἐννοεῖ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχη τις χαλύβδινον θώρακα ὑπο βελούδιον ἐπενδύτην.

Ἡ φύσις τὸν εἶχε πως ὀπλίσει, προικίσασα αὐτὸν διὰ νοημοσύνης καὶ συμπαθοῦς μορφῆς. Ὁ Βροῦτος ἦτο ὠραῖος. Ἦτο εἰκοσιτετραέτης, εἶχε σῶμα ὑψηλὸν καὶ ἐμμελές, ὠραίους μαύρους ὀφθαλμούς, κόμην μελανήν, χεῖλη ῥοδόχροα, ὀδόντας λευκοῦς. Οἱ τρόποι του θὰ ἦσαν ἴσως πρόστυχοι ἐὰν ἡ δειλία καὶ ἡ μετριοφροσύνη δὲν τοὺς παρεκλούθει.

Ἡ νύξ ἦν διήλθε πρὸ τοῦ νεκροῦ ἐκείνου σκεπτόμενος τὸ παρελθὸν καὶ διαγράφων τὸ μέλλον του, ὑπῆρξε διὰ τὸν Βροῦτον ὡς ἡ αὐπνία τῶν ἀρχαίων ἱπποτῶν.

Ἐλαβε κατὰ νοῦν πολλὰς ἀποφάσεις καὶ ὠραίσθη νὰ τὰς πραγματοποιήσῃ. Ἡτοίμισε σχέδιον μάχης, καὶ ἠσθάνθη ἐαυτὸν ἰσχυρόν. Ὁ υἱὸς τοῦ κουρέως, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ νεωκόρου, συνανεμίσθη μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν τῆς κοινωνίας, μετὰξὺ ἐκείνων οἵτινες τὴν διαφωτίζουν, τὴν ἀπολαύουσι, τὴν ὑπηρετοῦσι καὶ οἵτινες δεσπόζουσιν αὐτῆς. Εἰς μίαν τῶν ὑπεροπτικῶν τούτων ἐκλάμψων ὁ Βροῦτος διερχόμενος πρὸ τοῦ φερέτρου, ἀνήγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα του ἐπὶ τοῦ πτώματος.

Ἡ σελήνη εἰσδύουσα διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου, διεφώτιζεν ἀνωθεν τὸ φαλακρὸν κρῖνιον τοῦ νεκροῦ, ἐνῶ τὸ φῶς τῶν λαμπάδων, ἐφώτιζεν αὐτὸν ἐκ τῶν κάτω· ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο ἐκείνων λάμψεων παρηγεε παράδοξον ἀποτέλεσμα. Ἡ νεκρὰ ἐκείνη ὄψις ἐφαίνετο ἀναζῶσα καὶ εἶδος σαρδωνείου γέλωτος ἐπεφαίνετο ἐπ' αὐτῆς. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Βροῦτου συνήνητησεν τὸ εἰρωνικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, καὶ ἀπεναρκώθησεν ὑπὸ τοῦ φόβου. Διηυθύνθη πρὸς τὸ παράθυρον ἵνα τὸ κλείσῃ.

Τότε εἶδεν ἀπέναντι αὐτοῦ τὸ παράθυρον τῆς Ἑλένης πεφωτισμένον. Ὅπισθεν τῶν ὑάλων ἐκείνων θὰ ἠγρύπνει τις βεβαίως, ἂν δὲ τις ἠγρύπνει κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην θὰ εἰργάζεται εἰς τι. Ἐὰν δὲ τις εἰργάζεται, ὁ τίς αὐτὸς θὰ ἦτο ἡ Ἑλένη. Ἡ μήτηρ τῆς βεβαίως ἐκοιμήτο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Ἡ θέσις τῆς πτωχῆς ταύτης νεανίδος, ἣτις διήρχετο τὰς νύκτας αὐτῆς ῥάπτουσα καὶ ἐπιδιορθοῦσα παλαιὰ ἐνδύματα ἵνα κερδίξῃ τὸν ἄρτον τῆς, ὑπῆρξε δι' αὐτὸν μικρὰ τις ἀνακούφισις.

Ἀφῆκε τὸ παράθυρον ἀνοικτὸν καὶ πλησιάσας πρὸς τὸ πτώμα ἐκραύγασε·

— Θὰ ἴδῃς, θεε, ἐὰν θὰ τηρήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου καὶ ἐξηκολούθησε βηματίζων.

Ἐπῆλθεν ἡ ἡώς.

Τὸ πανόραμα ἤλλαξε φάσιν, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Βρούτου. Ἐνῶ ἡ Χελώνη ἐτακτοποιεῖ τὸ δωμάτιον, ἵνα ὑποδεχθῆ τοὺς ἱερεῖς, τὸν νεωκόρον καὶ τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος, ἧς ἀπετέλει μέρος ὁ μακκαρίτης κύρ Νῶς, τυχαίως μετεκίνησε τὸν πῖλον τοῦ Βρούτου τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν προτεραιάν εἶχεν ἀποθέσει καὶ εὔρε τὴν ἐπιστολὴν ἣν ὁ ἐφημέριος ἔστειλε πρὸς τὸν νεωκόρον. Ὁ Βρούτος ἔλαβε καὶ ἠνοιξεν αὐτήν. Μετὰ τὰς πρώτας λέξεις ἀνεπήδησεν ὡς ἐλαστικὴ σφαῖρα· διεξῆλθε μετὰ βίας τὰς τέσσαρας ἢ πέντε γραμμὰς, αἵτινες ἐμπεριείχοντο καὶ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὸ παράθυρον.

Τὸ ἀπέναντί του παράθυρον ἦτο κεκλεισμένον.

Ὁ ἥλιος ἀνυψοῦτο ἀνωθεν τῆς θαλάσσης καὶ ἐφώτιζε τὸν οὐρανόν.

Ὁ Βρούτος ἔπεσε καταβεβλημένος ἐπὶ τινος καθίσματος. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰσῆλθεν ὁ κύρ Γαβριήλ.

Ἦτο ὁ μόνος σχεδὸν τὸν ὁποῖον ὁ Βρούτος ἐθεώρει ὡς φίλον, καὶ εἶχε προσκληθῆ παρ' αὐτοῦ, ἵνα φροντίσῃ διὰ τὴν κηδεῖαν.

Ὁ Βρούτος ἀποθέσας τὴν ἐπιστολὴν ἐν τῷ θυλακίῳ του, εἶπεν εἰς τὸν κύρ Γαβριήλ, ὅτι βραδύτερον εἶχε νὰ τῷ ὁμιλήσῃ.

Μετ' ὀλίγον ἦλθον οἱ ἱερεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος, καὶ ὁ νεκρὸς μετηνέχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Ματθαίου ἵνα ψαλῆ αὐτόθι ἢ νεκρώσιμος σχολουθῆ.

Ἡ Χελώνη παρηκολούθησε τὴν κηδεῖαν. Ὁ Βρούτος ἀπέμεινε μόνος ἐκ νέου. Ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἔκλαυσεν.

Ἡ μεσημβρία εἶχε παρέλθει πρὸ πολλοῦ, ὅτε ἡ Χελώνη κατὰφορτος δακρύων καὶ ὁ κύρ Γαβριήλ ὀφωνίων ἐπανῆλθον ἐκ τοῦ νεκροταφείου.

Ἡ Χελώνη ἰδοῦσα τὰ δωμάτια ἐκεῖνα, ἔρημα ἐκεῖνου, ὅστις ἦτο δι' αὐτὴν τὸ πᾶν, ἔχυσεν ἐκ νέου ἄφθονα δάκρυα.

Ὁ κύρ Γαβριήλ ἐν βελθείᾳ σιωπῆς ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ τὸ κρέας ἐπὶ τῆς ἐσχάρης καὶ τὸ ἐκ μῆλων καρύκευμα διὰ τὰ μακκαρόνια ἅτινα εἶχεν ἀγοράσει.

Ἐπραττεν ὡς ἂν εἰ εὐρίσκετο ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ὁ Βρούτος τὸν προσεκάλεσεν, ἔσυρεν ἐκ τοῦ θυλακίου του τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐφημερίου, καὶ τῷ τὴν ἐνεχείρισεν. Ὁ κύρ Γαβριήλ τὸν παρετήρησε κἄπως παραδόξως καὶ εἶπε σοβαρῶς·

— Δὲν ἔχω τὰς διόπτρας μου· ἀνάγνωσ σὺ, ἐὰν τὸ τεμάχιον αὐτὸ τοῦ χάρτου ἦναι δι' ἀνάγνωσιν, καὶ οὐχὶ διὰ τὸ σιγάρον μου.

Ὁ Βρούτος ἀνέγνωσεν·

— «Ἀγαπητέ μοι κύρ Νῶς» . . . καὶ σταθεῖς ἐπ' ὀλίγον ἵνα ἐκπέμψῃ λυγμὸν ἀνυψώσαντα βιαίως τὸ στῆθός του ἐξηκολούθησεν·

«Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ γραμματέως τοῦ ἀρχιερέως τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου

ἔλαβον, σὲ ἐνδιαφέρει τὸ ἐξῆς τεμάχιον. «Οὐδὲν δυνάμεθα νὰ φανερώσωμεν περὶ τῆς Ἰωσηφίνης Τρυγόνος περὶ ἧς ζητεῖτε πληροφορίας. Ἀπαντῶμεν οὐχ ἤττον σημεῖα τινὰ ὁμοιότητος μεταξὺ τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ τινος Σεραφίνης Μινούτολο, ἣτις κατοικεῖ εἰς τὴν ἐνορίαν σας, συνοικία Πελλάρη, ἀριθμὸς 3, πάτωμα ἑβδομον. Περὶ αὐτῆς δύνασαι ὁ ἴδιος νὰ λάβῃς ἀκριβεστέρως πληροφορίας».

— Συνοικία Πελλάρη, ἀριθ. 3, Σεραφίνη Μινούτολο· ἐψιθύρισεν ὁ κύρ Γαβριήλ. Καλὰ, θὰ ἴδωμεν.

— Κατοικεῖ ἀπέναντί μας, εἶπεν ὁ Βρούτος.

— Τὸ ἤξεύρω.

— Δύνασθε καὶ νὰ τὴν ἰδῆτε ἐκ τοῦ παραθύρου αὐτοῦ.

— Αὐτὸ τὸ ἀφίω εἰς τοὺς ἐρχοτάς· ἀλλ' ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ κατασκοπεύωμεν ὡς κλητῆρες ἀστυνομικοί. Ὑπάγωμεν νὰ γευματίσωμεν.

— Δὲν πεινῶ.

— Τοῦτο εἶναι φράσις, ἣτις πρέπει νὰ λέγεται ἀφοῦ πρότερον φάγῃ τις τὸ κύριον φαγητόν.

Ἔλα ἦσαν ἔτοιμα· ἐκάθησαν παρὰ τὴν τράπεζαν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠνεφύθη ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθεν ὁ νεωκόρος.

Ἡ Χελώνη τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν τράπεζαν, ἀλλ' αὐτὸς τὴν νύχαισεν συγκεκλινημένος.

— Ἐρχομαι, εἶπεν, ἀπὸ μέρους τοῦ ἐπισκόπου.

— Ἡ ἀρχὴ εἶναι κακὴ· ἐπομένως κακαὶ εἰδήσεις, ἀνέκραξεν ὁ γέρον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σᾶς ἐμποδίζει νὰ πίνετε ποτῆριον ζύθου.

Ὁ νεωκόρος ἐδέχθη καὶ ὁ κύρ Γαβριήλ εἶπεν·

— Ἦδη ὁμιλήσατε. Τί θέλει ὁ ἐπίσκοπός σας; ὑποθέτω ὅτι τὸ ἐμάντευσα.

— Δὲν εἶναι δύσκολον πρᾶγμα, ἀπήντησεν ὁ νεωκόρος καὶ σᾶς τὸ λέγω συντόμως. Ὁ ἐπίσκοπος ἔχει ἀνάγκην τῶν δωματίων τούτων ἐντὸς δύο ἡμερῶν, διὰ τὸν διάδοχον τοῦ μακκαρίτου ἐκεῖνου ἀγαθοῦ ἀνθρώπου κύρ Νῶς, ὃν ὁ Θεὸς συγχωρήσει.

— Τοῦτα μόνον; εἶπεν ὁ κύρ Γαβριήλ, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλου τινός;

— Μέχρι τοῦδε δὲν μοῦ εἶπεν ἄλλο.

— Πίε ἐν ἄλλο ποτῆριον, καὶ ὑπάγε εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ Θεοῦ. Αὔριον θὰ σᾶς φέρω τὴν ἀπάντησιν.

— Σᾶς τὴν δίδω ἐγὼ ἀμέσως τώρα, ὑπέλαβεν ὁ Βρούτος. Ἡ οἰκία αὔριον θὰ ἦναι κενή.

Ὁ νεωκόρος ὑπέκλινε καὶ ἐξῆλθε.

— Διὰ τί βιάζεσαι τόσο; ἠρώτησε τὸν Βρούτον ὁ κύρ Γαβριήλ.

— Δὲν θὰ ἔμεναν ἐνταῦθα οὐδ' ἐπὶ μίαν ὥραν, ἐάν . . .

Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του, οἵτινες ἐστράφησαν πρὸς τὸ παράθυρον συνεπλήρωσαν τὴν φράσιν διὰ τὸν κύρ Γαβριήλ. Ἡ γραῖα Χελώνη ἔτρωγε καὶ προσήχετο συγχρόνως οὐδὲν ἐκ τῶν λεγομένων ἐννοουῦσα.

— Ἐγὼ οὐδὲν ἔχω νὰ λάβω ἐντεῦθεν, εἰμὴ ἐμαυτὸν, εἶπεν ὁ Βροῦτος. Πάν ὅ,τι εὐρίσκαται, ἀνήκει εἰς τὴν Χελώνην.

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας, ἃς καλῶς ἐνόησεν ἐκείνη, ἐξεργάγη εἰς λυγμοὺς καὶ ἡ περόνη κατέπεσεν ἐκ τῶν χειρῶν της.

— Μὲ διώκεις! ἐμαρτύρασε. Τί κακὸν σοὶ ἔκαμα λοιπὸν;

— Ὅθι ζήτησα διὰ σέ ἐν δωμάτιον τὸ ὁποῖον θὰ πληρώω ἐγὼ, εἶπεν ὁ Βροῦτος. Ὀλίγα χρήματα, ἅτινα εἶχε συνάξει διὰ τῆς οἰκονομίας ὁ θεὸς μου θὰ σέ βοηθήσωσιν ἵνα ζήσης ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας. Τὰ πρῶτά μου κέρδη θὰ διαιμοιρασθῶσι μεταξύ ἡμῶν τῶν δύο.

Ἡ Χελώνη ἠγέρθη τῆς τραπέζης, πάντοτε κλαίουσα, ἔλαβε ψαλίδα, καὶ χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ προφέρῃ ἤρχισε νὰ ξεβρόντη βιαίως τὸ ἐπικνωφόριον τοῦ κύρ Νῶε· ἠρεύνησεν αὐτὸ μετὰ προσοχῆς κατὰ πάσας τὰς διαστάσεις, οὐδὲν δ' ἐν αὐτῷ εὐρίσκουσα ἠρέυνα μετὰ πλειοτέρας ἀνυπομονητικίας, τὸ δὲ πρόσωπόν της ἦτο κάτωχρον. Ὁ ἰδρῶς κατέπιπτεν ἀφθονος ἐκ τοῦ μετώπου της. Δὲν εὐρίσκειν ἀκόμη τίποτε. Τότε ἀνέτρεψε τὸ ἐπικνωφόριον καὶ τέλος ἀνεῦρε δέμα χερτίων, τὸ ὁποῖον ἔβριψεν εἰς τὸν Βροῦτον.

— Τί εἶναι αὐτό; ἠρώτησεν ὁ κύρ Γαβριήλ.

Ὁ Βροῦτος τῷ ἔδειξε τὸ δέμα.

— Τί; ἠρώτησεν ἐκ νέου ὁ γέρον.

— Ἰδέ.

— Τρεῖς χιλιάδες τάλληρα εἰς τὴν τραπέζαν!

— Δύνασαι νὰ ἐνοικιάσης δωμάτιον διὰ σέ, κύριε Βροῦτε, εἶπεν ἡ Χελώνη, καὶ νὰ μοὶ ἀφήσης μίαν γωνίαν ἐν τῷ μαγειρίῳ σου ἵνα κατοικῶ. Ἐχεις ἀνάγκην κήποιου ὁ ὁποῖος νὰ σέ ὑπηρετῇ.

Ὁ Βροῦτος συγκινηθεὶς δὲν ἀπήντησε· τὸν κντῖον ὁ κύρ Γαβριήλ ἐφώνησεν·

— Ἄφες με νὰ σέ ἐναγκασθῶ, καλή μου γραῖα. Ἐὰν δὲν εἶχον τόσα ἐμπόδια εἰς τὴν οἰκίαν μου θὰ σέ ἐνυμφεύμην.

Ἡ Χελώνη ὑπέχεν ἵνα εὖρη τὰ ὑποδήματα τοῦ Βροῦτου, καὶ ἤρχισε νὰ τὰ καθαρῖζῃ.

— Ποῦ ἐπῆγε καὶ ἔθιψε τοιαύτας χρυσὰς καρδίας ὁ καλὸς Θεός! ἐψίρισεν ὁ Βροῦτος.

— ὦ! ἀπήντησεν ὑπομειδιῶν ὁ κύρ Γαβριήλ, ἐκεῖ ὁποῦ βυθίζει καὶ τοὺς μαργαρίτας του. Εἰς ἐν ὄστρεον.

— Ὅχι πάντοτε, εἶπεν ὁ Βροῦτος παρατηρῶν ἐκ νέου εἰς τὸ παράθυρον.

Ὁ κύρ Γαβριήλ ἠγέρθη.

— Αὔριον, εἶπεν.

— Αὔριον, ἀπήντησεν ὁ Βροῦτος. Ὅθι συγγευσκίτωμεν ἐδῶ πρὶν ἀφήσωμεν τὸ δωμάτιον αὐτό.

Τί θὰ ἀπεγίνετο ὁ Βροῦτος ἐὰν ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζεται μετὰ τοῦ ἱατροῦ Κοκκάλα, καὶ ἂν ὁ θεὸς του δὲν ἀπέθνησκε;

Δὲν βλέπουν ὅλα τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα μᾶς ἐρχονται, λέγει ἡ παροιμία.

Τὴν ἐπομένην περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὁ κύρ Γαβριήλ ἦλθε παρὰ τῷ Βροῦτῳ.

Α. Φραβασίλης

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΚ ΡΩΜΗΣ

Μεταφράζομεν χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Παρνασσοῦ, τὰ ὑπὸ τοῦ κ. R. Lanciani ἐκ Ῥώμης περὶ τῶν αὐτόθι ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Ἀθήναιον ἐπιστελλόμενα, ἔχοντα ὡς ἐξῆς:

Τὸ θέατρον τῆς Ὠστίας, τὸ οἰκοδομηθὲν πάνυ ἱπιθανῶς ὑπὸ Ἀδριανοῦ, ὅτε ἦτο ἐν κοινῇ χρήσει ὁ δικτυωτὸς λεγόμενος τῆς πλινθοδομίας τρόπος, μόνον εἰς τὸ λατινικὸν συναξάριον τῶν ἀγίων Κυριακοῦ, Μαξιμου καὶ Ἀρχελάου ἀναφέρεται, ἐνθα λέγεται ὅτι οἱ ἄγιοι ἐκεῖνοι ἐμαρτύρησάν, Ostiis... ad arcum ante theatrum. Ἦτο δ' ὁμοῦς εὐκόλον νὰ προσδιορισθῇ ἡ θέσις αὐτοῦ μεταξύ τῆς Ῥωμαϊκῆς Πύλης (Poria Romana) καὶ τῆς ἀγορᾶς (Forum), ἐνεκα τοῦ ἡμικυκλικοῦ καὶ οἰανεὶ κρατηροσιδοῦς σχήματος τῶν ἐρειπίων. Ὅθεν εἶναι τῶρα δέκα ἐβδομάδες, ἀφ' οὗ ἐπεχειρήσαμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ σκαφήν, ἧς τὰ ἀποτελέσματα δύνανται νὰ ἱκανοποιήσωσι καὶ τὴν ἀπληστοτάτην προσδοκίαν.

Τὸ θέατρον τῆς Ὠστίας, οἷον τῶρα φαίνεται, εἶναι βεβαίως τὸ πενιχρότατον μνημεῖον τῆς πόλεως ἐκείνης, διότι ἐκτός τινων κομμωτικῶν δικτυωτοῦ τοίχου, πᾶν τὸ λοιπὸν μέρος εἶχεν οἰκτρῶς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐπισκευασθῆ ὑπὸ ἀδαεστάτου ἀρχιτέκτονος. Αἱ γραμμαὶ τῶν κερκίδων ἀντὶ νὰ τείνωσι πᾶσαι πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἡμικυκλίου ἔχουσι ἀνώμαλον διεύθυνσιν, οἱ τοῖχοι ἔχουσι συγκολληθῆ δι' ἰλύος, τὸ δ' ὑλικὸν τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὰ κοσμήματα αὐτῆς ἔχουσι μετακομισθῆ ἐξ ἄλλων τῆς πόλεως μνημείων. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα ἐγένοντο ἀξιόλογα τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ὠστίας εὐρήματα. Εὐρέθη π. χ. ἐντετοιχισμένη ἐν τῷ τοίχῳ τῆς ἀρχήστρος σειρά ὅλη στυλοβατῶν, οἵτινες, ἐκκαίδεκα ὄντες, ἀνεῖχόν ποτε ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπιφανῶν πολιτῶν ἀνδριάντας, διασώζουσι δ' ἔτι τὰς οἰκείας τιμητικὰς ἐπιγραφὰς. Οἱ δ' οὕτω τιμηθέντες ἄνδρες ἦσαν Ῥωμαῖοι ἱππεῖς, οἵ-

τινες είχαν διακριθῆ μάλιστα ἐν τῇ τῶν ἐπαρχιῶν διοικήσει. Περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Κοῦντου Ἀκίλλου Φούσκου, λέγεται ὅτι εἶχεν ὑπάρξει procurator annonae trium Augustorum nostrorum Ostiis· εἶναι δ' οἱ τρεῖς οὗτοι Αὐγουστοί, ὁ Σευήρος, ὁ Καρκαλάλλας καὶ ὁ Γέτας. Μετὰ δὲ τοῦ Γέτα τὸν φόνον, τὰ μὲν ἀρχικὰ αὐτοῦ σημεῖα ἐξηλείφθησαν ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ στυλοβάτου τὰ δὲ μονογράμματα AVGGG· NNN μετεβλήθησαν εἰς τὰ ἐξῆς: AVGGNNPC, τοῦ PC δηλοῦντος procurator. Ὁ ἐν Ῥώμῃ praefectus annonae, ὁ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν δηλαδὴ ἔφορος, εἶχεν ἀντιπροσώπους εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας, τοιοῦτοι δ' ἀντιπρόσωποι εἶναι οἱ procuratores annonae, εὐρίσκουμεν δὲ προκουράτωρας τῶν σιτηρῶν ἐν τῇ δυτικῇ Γαλατικῇ, Ἰσπανίᾳ, Σικελίᾳ, Ἀφρικῇ, Ἄλλ' ἢ Ὡστίας διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς εἶχεν ἴδιον procuratorem annonae Augusti, εἰς ὃν ἦτο ἀνετεθειμένος τὸ καθῆκαν τοῦ νὰ πιστοποιῇ ἂν εἶχε γείνη κανονικῶς ἡ φόρτωσις, ἂν ἦτο καλῆς ποιότητος τὸ φορτίον, ἔτι δὲ νὰ ἀποθηκευῇ τὸν σίτον εἰς τὰς αὐτόθι δημοσίας ἀποθήκας ἢ νὰ πέμπῃ αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην. Βεβαίως δὲ ὁ προκουράτωρ τῆς Ὡστίας δὲν εἶχε ὀλίγην ἐργασίαν, διότι μόνον τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐκόμιζον ἐτησίως εἰς τὴν Ῥώμην ἑπτακοσίων ἑκατομμυρίων ἀγγλικῶν λιτρῶν σίτον, ἤρχοντα δ' ἔπειτα μετὰ τὴν Αἴγυπτον, κατ' ἀναλογίαν τοῦ πεμπόμενου ἐτησίως ποσοῦ ἡ Σικελία, ἡ Νομαδική, ἡ κυρίως Ἀφρικῇ, ἡ Κυρηναικῇ καὶ ἡ Σαρδώ. Ἐπὶ δὲ Οὐεσπασιανοῦ βασιλεύοντος, ὁ Τιβέριος Πλαύτιος Σιλουανὸς ὁ τὴν Μοισίαν κυβερνῶν primus ex ea provincia magno tritici modo annonam P. R. adlevavit κατὰ τινα παρὰ τῷ Ὁρέλλῃ (ἀριθ. 750) ἐπιγραφῆν. Ἡ ὄλη ἔκτασις τοῦ λιμένος τοῦ Κλαυδίου καὶ τοῦ Τραϊανοῦ ἔφθανε περίπου εἰς 1,082,788 τετραγωνικῶν μέτρων, ἐξ ὧν τέσσαρα καὶ ἡμίσι χιλιόμετρα κατεῖχαν αἱ ἀπεβάθραι. Ἄς προσθέσωμεν ὅτι ἂν ἦτο εὐνοϊκὸς ὁ καιρὸς ἠδύναντο τὰ πλοῖα πλέοντα ἐκ τῆς Ὡστίας νὰ φθάσωσιν εἰς ἕνδεκα ἡμέρας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ἑπτὰ εἰς τὰ στενὰ τῶν Γαδεΐρων, εἰς πέντε ἡμέρας εἰς τὰ στενὰ τῆς Μεσσηνίας ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου, εἰς τέσσαρας εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας, εἰς τρεῖς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλατίας καὶ εἰς ὀλιγώτερον τῶν δύο ἡμερῶν εἰς τὴν Ἀφρικῆν.

Ὁ Φούσκας ἀναγράφεται ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἐπιγραφῇ καὶ procurator operis theatri Pompejani. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης κατὰ πρῶτον μακροθύμως, ὅτι ὁ Σευήρος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπεχείρησαν ἐπισκευὴν τοῦ θεάτρου τοῦ Πομπηίου· περὶ τοῦ λαμπροτάτου τούτου οἰκοδομήματος ἕως τῶρα ἠξυμνῶμεν μένον ὅτι εἶχεν ἐπισκευασθῆ ὑπὸ τοῦ Δομετιανοῦ μετὰ τὴν ἐπὶ Τίτου πυρπόλησιν καὶ ἔπειτα πάλιν ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μετὰ τὴν ἄλλην πυρπόλησιν τὴν ἐπὶ Φιλίππου γενομένην. Περὶ τὸ ἔτος 1500 εἶχεν εὐρεθῆ ἐπιγραφὴ ἐν τῇ Piazza del Merangolo, καθ' ἣν ὁ Σευήρος καὶ ὁ Καρκαλάλλας (τῷ 202 ἀπὸ Χ.) restituerunt... vetustate collapsum, δὲν ἠξυμνῶμεν δὲ

τί πρῶγμα restituerunt, διότι ἦτο ἐφθαρμένη ἡ ἐπιγραφὴ. Νῦν, ἐπειδὴ ἡ ῥηθεῖσα Piazza del Merangolo κεῖται ἐγγύτατα τοῦ χώρου, ὅπου ἦτο τὸ θέατρον τοῦ Πομπηίου, δυνάμεθα ἀσφαλῶς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ στυλοβάτου τοῦ Φούσκου νὰ συμπληρώσωμεν καὶ τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἐπιγραφὴν· τὸ θέατρον λοιπὸν τὸ τοῦ Πομπηίου τὸ ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας κατηρημένον ἀνεκκίνισαν ὁ Σευήρος καὶ ὁ υἱὸς του ἐν ἔτει 202 μ. Χ.

Αὕτη δ' ἡ τοῦ θεάτρου τοῦ Πομπηίου ἐπισκευὴ πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τὰ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας ὑπὸ τῶν ῥηθέντων δύο ἐκείνων αὐτοκρατόρων ἐκτελεσθέντα καὶ τὰ ὅποια ἐσκόπουσαν εἰς τὸν καθωρεστικὸν τῆς πόλεως καὶ εἰς τῶν κατοίκων τὴν εὐζωίαν. Ἄν δ' ἀναλογισθῶμεν πῶς ἐν ἔτεσιν εἴκοσιν οἱ αὐτοκράτορες ἐκείνοι ἐξετέλεσαν δημόσια ἔργα, θάναρχασθῶμεν πάντως νὰ κατατάξωμεν αὐτοὺς εἰς τοὺς μερίστους εὐεργέτας τῆς Ῥώμης. Διότι ἀνεσκεύασαν τὸ Πάνθειον τοῦ Ἰαγρίππα, τὴν Ἀγορὰν τῆς Εἰρήνης (Forum Pacis), τὴν Στοὰν τῆς Ὀκταβίας, τὸν ναὸν τῆς Κυβέλης τὸν ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ, τὴν Ἀγορὰν τῶν βοῶν (Forum boarium) καὶ τὸ λεγόμενον Paedagogium ad caput Africae. Ἄκκοδομήσαν τοὺς ἑπτὰ στρατῶνας (castra) τῶν νυκτοφυλάκων (vigiles) ἔστρωσαν νέαν πλατεῖαν πρὸς νότον τοῦ Παλατινοῦ, ἔκτισαν τὸ Ἐπτάζωνον ἢ Σεπτιζώνιον, τὰς Θέρμας τὰς ὀνομαζομένας Σευηριανὰς καὶ τὰς τοῦ Ἀντωνίνου. Μετωχέτευσαν εἰς τὴν πόλιν ὕδατα (aquae Severiana καὶ Antoniana), ἀνέκτισαν τοὺς ναοὺς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, τοῦ Σεράπιδος καὶ τῆς Γυναικείας τύχης (Fortuna Muliebris), διερρῦμισαν τὰ κατὰ τὸν βοῦν τοῦ Τιβέρως, ἐκέλευσαν νὰ χαραχθῇ ἐπὶ μακράρου τὰ σχέδιον τῆς Ῥώμης, ἤνοιξαν τὴν καλουμένην Νέαν Ὀδὸν (Nova Via) κτλ. Μόναι δ' αἱ Θέρμας τοῦ Καρκαλάλλας ἀπῆτησαν κατὰ τοὺς ἀκριβεστάτους ὑπολογισμοὺς τεσσάρων ἑκατομμυρίων κυβικῶν ποδῶν οἰκοδομικῶν.

Ἐπειδὴ δ' ὁ λόγος περὶ ἐκείνων τῶν Θερωῶν, ἀνκφέρω ἐνταῦθα περίεργον ἐπιγραφικὸν μνημεῖον ἐπ' ἐσχάτων ἐκεῖ ἀνευρεθὲν καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν καθημερινὴν ὑπηρεσίαν οὕτως εἰπεῖν τοῦ καταστήματος. Εἶναι τεμάχιον παλαιῶ κυτρίκου (giallo antico), εὐρεθὲν πρὸς τὸ νότιον τῶν Θερωῶν μέρος τὸ σεσημειωμένον διὰ τοῦ ἀριθ. 5 εἰς τὸ σχεδιογράφημα τοῦ Παλατιοῦ. Ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ τεμαχίου ἔγραψέ τις τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν, ὡς νεωτερικώτερον λέγομεν, τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν 10 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 222 ἀ. Χ. Ἡ πλάξ εἶναι ὄχι μόνον τεθραυσμένη ἐνιαχοῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσανάγνωστος, λέγει δὲ· (imp. Caes. M. Aur) elio Severo Alexandro (x)ii Kl. maias, ἔπονται δὲ τριάκοντα δύο ὀνόματα δούλων, ὅσων Ἰανουάριος Πρωτογένης, Καρποφόρος κτλ. μετ' ἀριθμοῦ προστεθειμένου ἐκάστῳ ὀνόματι, οὕτω· ἐν, ἐν καὶ ἡμισυ, δύο, δύο καὶ ἡμισυ, τρία, τρία καὶ ἡμισυ καὶ τέσσαρα. Ἴσως οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας ἐκάστου δούλου ἀναλόγως τῆς ὑπηρεσίας του, διότι ἄλλος ἦτο

balneator, άλλός thermarius ἢ capsarius, tractator, unctor, vestitor, pectinator και καθεξής, ἀν και οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι δὲν ἀναγράφονται ἐν τῷ εὐρεθέντι καταλόγῳ. Περαιτέρω δ' ἐνταῦθα τὸν περὶ τοῦ στυλοβάτου τοῦ Κοίντου Ἀχιλίου λόγον, σημειῶν παραξενόν τινα σύμπτωσιν. Πρὸ ἐκκτὸν δηλαδὴ περίπου ἑτῶν ἔχει εὐρεθῆ ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἐν τοῖς ἐρειπίοις μουρικίῳ τινος ὀνόματι καλουμένου Thibursicumbure στυλοβάτης ἔχων τιμητικὴν ἐπιγραφὴν κατὰ λέξιν ἀμαίειν πρὸς τὴν τοῦ ἐν Ὠστίας εὐρεθέντος στυλοβάτου τοῦ Φούσκου, πάντως δὲ φαίνεται ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον θάνηκη και ὁ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν ἀνδρὶς και ὅτι ὁ τιμηθεὶς Φούσκος στερεοτύπως θὰ ἀνέγραφε τὰς τιμὰς του.

Αἱ ἄλλαι τῶν στυλοβάτων ἐπιγραφαὶ εἶναι τιμητικαὶ τοῦ Κοίντου Καλπουρνίου Μοδέστου, ὅστις διόκει τὰς Ἀλπεῖς και τὴν Αεσκηνίαν, τοῦ Ποπλίου Νωνίου Ἀντερωτινοῦ, εἰς τὴν ἑπτάδα ὑπὸ τοῦ Καρχακίλλου ταχθέντος, τοῦ Κοίντου Περωνίου Μελίωρα, ὅστις ἀναγράφεται ὡς adiutor curatoris alvei Tiberis et cloacarum, τοῦ Γαίου Ἰουλίου Τυράννου, μαγίστρου τῆς συντεχνίας τῶν ξυλουργῶν, τοῦ Μάρκου Λικινίου Πριδάτου, μαγίστρου τῆς συντεχνίας τῶν ἀρτοποιῶν και ἄλλων.

Πλεῖστα εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ μάρμαρα ἐν τε τῇ ὀρχήστρῃ και τῷ κοίλω, δεκαπέντε κίονες ἐκ λίθου τοῦ λεγομένου cipollino και ἐκ γρανίτου μετὰ κιονοκράνων και βάσεων και ἄλλων τοιούτων μάρμαρων, ἀνάγλυφον ἀπεικάζον ἀσπίδα ἀνεχομένην ὑπὸ δαίμονος και πολλὰ ἐπιγραφὰ, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶναι ἀσχετον πρὸς τὸ θέατρον τῆς Ὠστίας. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι τιμητικὴ τοῦ Ἀγρίππα, ἄλλη εἶναι ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ γυναικὸς ὀνόματι Φαστιδίας. Εὐρέθη και πλίνθος συμπλέγματος, ἀντιτύπου καλλιτεχνήματος τινος παλαιῦ τεχνίτου, ὅστις ἀναγράφεται. . . . IPOS υἱὸς Ἀγησάνδρου τοῦ Ροδίου τοῦ ποιήσαντος τὸν Λαοκόοντα κτλ. Ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀγκυμάτων σημειοῦμεν ἀνδρόμηκες ἀντίτυπον τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης τοῦ Πραξιτέλου και εἰκονικὸν ἀγκυμᾶ ἀρχοντος.

Τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐβδομάδα ἀνευρεθὲν μνημεῖον ἀν δὲν εἶναι τὸ πάντων σπουδαιότατον, εἶναι πάντως τὸ κάλλιστον. Τετράγωνος δηλ. βωμὸς τεσσάρων ποδῶν ὕψους ἐξ ἑλληνικοῦ μαρμάρου μετὰ κεφαλὰς κριῶν ἐχόντων στεφάνια ἀνθέων και καρπῶν προσδεδεμένας εἰς τὰ κέρατα. Τὰ ἀνάγλυφα τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως ἀπεικάζουσι τὰς κλιτύας τοῦ Πεκταίνου και τὸν Τίβεριν και τὴν λυκκίαν θηλάζουσαν τὸν Ρωμύλον και τὸν Ρωμόμον. Δύο ποιμένες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου βλέπουσι τὸ θάυμα και φαίνονται θέλοντες νὰ καταβῶσι πρὸς λύτρῳσιν τῶν διδύμων ἀδελφῶν. Αἱ κλιτύες τοῦ λόφου εἰσδύουσι ἐνικρῶ εἰς κοιλώματα, εἰς ἕκαστον δὲ κοιλώμα φαίνεται κοιλία, μῦς, σάκχα, ὄφις, ἀῖξ και ἀστὸς τρις τῆς αἰγῆς μετὰ μετὰ κλήτρως. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως ἀπεικάζεται ὁ Ἄρης μετὰ τῆς

Ῥέας Σιλβίας, ἥτις εἶναι ἐξαισία τὴν καλλονὴν ἀν και ἡ κεφαλὴ εἶναι ὀλίγον τεθρυσμένη. Ὁ Ἄρης ἔχει ἀφήσει τὸν ὄπλισμόν του εἰς μικροὺς δαίμονας, πτερωτὸς δ' ἔρως προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ τὸν θεὸν πρὸς τὴν Ῥέαν. Εἰς ἄλλην πλευρὰν τέσσαρες δαίμονες κρατοῦσι τὸ πολεμικὸν ἄρμα τοῦ θεοῦ, εἰς ἄλλην δὲ ὁμοια πτερωτὰ ἀπεικασματα παίζουσι μετὰ τὴν λόγχην, μετὰ τὰς κνημίδας και τὸν θώρακα τοῦ Ἄρεως.

Ὁ βωμὸς οὗτος πρέπει νὰ ταχθῆ εἰς τὰ τελειότατα προϊόντα τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς γλυπτικῆς τοῦ Β' αἰῶνος. Ἄξια λόγου εἶναι και αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτοῦ, ἐκ μιᾶς τῶν ὁποίων διδασκόμεθα ὅτι τὸ μουρικίον τῆς Ὠστίας παρέσχε τὸν χώρον διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ μνημείου. Ἄλλη δὲ ἐπιγραφὴ λέγει ὅτι ὁ βωμὸς ἱδρύθη τῷ 124 ἐπὶ τοῦ Μηνίου Ἀχιλίου Γλαβρίωνος και Γαίου Βελλίκου Τορκουάτου, τρίτη δ' ἐπιγραφὴ ἀναφέρει τοὺς ἰδίους ἀναλώμασιν ἱδρύσαντας αὐτὸν, εἶναι δ' οὗτοι ὁ Πόπλιος Αἴλιος Σύνερος, ἀπελευθερὰς Ποπλίου Αἰλίου Τροφίμου, τοῦ διοικοῦντος τὴν Κρήτην και οἱ αὐτοῦ υἱοὶ Τρόφιμος και Αἰλικνός.

Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ Monte Mario πρὸς τὴν κλιτὸν τὴν ἀντικειμένην εἰς τὸν Τίβεριν, οἱ στρατιωτικοὶ μηχανικοὶ, ἐργαζόμενοι εἰς ἀπόστασιν 300 περίπου ποδῶν ἀπὸ τῆς Villa Mellini, ἀνεκάλυψαν τάφον ὑπόγειον ἔχοντα ἀξίαν ἱστορικὴν. Τὸ ὑπόγειον (16 ποδῶν μήκους, 13 πλάτους 10 βάρους) περιέχει τέσσαρες σαρκοφάγους, δύο στήλας (cipros) και μίαν κάλπιν νεκρικὴν. Καὶ οἱ μὲν σαρκοφάγοι εἶναι ἀπλοὶ και ἀνεπιγράφοι, ἡ δὲ κάλπις εἶναι καμψῶς ἐξεργασμένη ἐκ λευκοῦ τῆς Καρράρας μαρμάρου και κεκοσμημένη διὰ κεφαλῶν κριῶν, πτηνῶν κλπ., περιέχει δὲ τὴν τέφραν τοῦ Σέξτου Κουρίου Εὐσεβίου, ἀγνώστου ἄλλοθεν ἀνδρός. Ἐν τῷ τιμωτάτῳ τόπῳ τῷ μέσῳ δηλονότι τοῦ ὑπογείου ἴσταται ὁ ὑψηλὸς και ὠραῖος στυλοβάτης τῆς κόρης, δι' ἣν ἔχει κτισθῆ ἐκεῖνο τὸ μαυσωλεῖον, ἡ δὲ ἐπιγραφὴ λέγει τάδε:

D. M.

MINICIAE

MARCELLAE

FVNDANI. F

VIX. A. XII. M. XI. D. VII.

Ἡ Μινικία αὕτη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Γαίου Μινικίου Φουνδανοῦ, τοῦ συγγενικοῦ ἐν ἐπιγραφαῖς μνημονευομένου μετὰ τοῦ συνυπάτου αὐτοῦ Γαίου Οὐαττηνίου Σευήρου, μεθ' οὗ συνυπάτευσεν ἀπὸ 1ης Μαΐου μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου 107 ἀ. Χ. Δεκαετὰ μετὰ τὴν ὑπατείαν του ἔτη ὁ Φουνδανὸς ἔλαβε τὴν ἐπαρχίαν Ἀσίαν (Waddington Fastes σ. 199). Ἐκ τινῶν τοῦ στενοῦ αὐτοῦ φίλου Πλινίου τοῦ νεωτέρου ἐπιστολῶν μαθητόμενον ὅτι ὁ Φουνδανὸς λίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὡς δίκαιος ἄνθρωπος και ὅτι ἦτο ὅλως ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἀγάπην τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Ἀνα-

φέρει δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος τοῦτον τὸν Φουνδακίον εἰς τὸ *Περὶ εὐθυμίας*, εἶναι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῶν προσώπων τοῦ *Περὶ ἀοργησίας* διακλόγου. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πατρὸς, περὶ δὲ τῆς θυγατρὸς, ἧς τὴν κόνην εὐσεβῶς συνέλεξαν οἱ στρατιωτικοὶ μηχανικοὶ τῆς Ἰταλίας, ἀναγινώσκουμεν τὰ ἐξῆς παρὰ τῷ Πλινίῳ ἐπιστέλλοντι (ἐπιστ. 5, 16) πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Μαρκελλῖνον· «Λίαν περίλυπος σοὶ γράφω. Ἡ μικροτέρα θυγάτηρ τοῦ φίλου μας Φουνδανοῦ ἀπέθανε, τῆς ὁποίας οὐδεμία ποτὲ κόρη ὑπῆρξε χαρισιτέρα καὶ ἐρασιμιωτέρα καὶ ἀξιώτερη ὅχι μόνον ζωῆς μακροτέρας ἀλλὰ τολμῶ εἰπεῖν, τῆς ἀθανασίας. Δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρώσει τὰ δεκατέσσαρα τῆς ἡλικίας τῆς ἔτη,¹ καὶ εἶχεν ἤδη γεροντικὴν σύνεσιν καὶ ἐμβριθεῖαν δεσποίνης συνηνωμένην πρὸς νεανικὴν γλυκύτητα καὶ πρὸς αἰδῶ παρθενικὴν. Πῶς ἀντεῖχετο τοῦ ἀχένας τοῦ πατρὸς τῆς! Πόσον φιλῶς καὶ σεμνῶς ἠσπάζετο ἡμᾶς τοὺς πατρικοὺς φίλους! Πόσον ἠγάπα τὰς τροφούς αὐτῆς καὶ τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς διδασκάλους! Μετὰ πόσης ἐπιμελείας ἐφιλάναγνώστε! Μὲ πόσῃ φρόνησιν καὶ μὲ πόσῃ ὑπομονῇ δὲν ὑπέφερε τὴν τελευταίαν ἀσθένειάν τῆς!...» Εἶναι ἀξία ἀναγνώσεως ὅλη ἡ ἐπιστολή, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν μάλιστα τοῦ τάφου τῆς δυστήνου κόρης.

Παρὰ τὸν στυλοβάτην τῆς Μινικίας Μαρκέλλης ἀνευρέθη καὶ ὁ τάφος τῆς μητρὸς αὐτῆς Στατωρίας Μαρκέλλης, θυγατρὸς τοῦ Μάρκου Στατωρίου.

Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ἄρχονται ἀποφάσει τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας τὰς πρῶτας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου ἢ τὸ ἀργότερον μέχρι τῆς 15 τοῦ αὐτοῦ.

— Ὁ πρὸ τοῦ Βαρβακείου χώρος ἐν ᾧ εὐρέθη τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ἰσοπεδώθη τελείως καλυφθέντων τῶν ἀνευρεθέντων λειψάνων ἀρχαίων κτιρίων. Κατὰ τὰς πρῶς ἰσοπέδωσιν ἀνασκαφῶς ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ ἀνευ σημασίας καὶ δύο σταθμοὶ μολύβδινοι ἀρίστα διατηρούμενοι, στατήρ ἔχων ἐν τῷ μέσῳ ἀστράγαλον καὶ περὶ τὴν ἐπιγραφὴν **ΣΤΑΤΗΡ** καὶ μὲν φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν **MNA**.

— Τῆς παρὰ τὴν Μητρόπολιν βυζαντικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου ἠρξάτο ἀνασκαπτόμενος ὁ χώρος ὅπως ἐξωραίσθη, διότι αἱ βυζαντικαὶ ἐκκλησίαι τῆς πόλεως μας δὲν ἦσαν ἀρχικῶς τόσον χαμηλαὶ ὅσον τὴν σήμερον φαίνονται. Τὴν σκαφὴν ἐπεχείρησαν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ ἐπίτροποι τῆς Μητροπόλεως, ἥδη δ' ἀποπερατοὶ αὐτὴν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἐπ' ἐλπίδι ἀνευρέσεως λειψάνων ἀρχαιολογικῶν, ὧν πολλὰ εἰσὶν ἐντεταλισμένα ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας. Μέχρι τοῦδε ἡ σκαφὴ δὲν παρέσχεν

¹ Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἔζησεν ἔτη 19, μῆνας 11 καὶ ἡμέρας 7.

ἐκτακτὸν τι, ἀνευρέθησαν ὅμως λειψανά τινὰ ἀρχιτεκτονικὰ δευτερευούσης ἀξίας.

— Ἐκ τῶν ἐν τῷ Μετσοβείῳ πολυτεχνείῳ κατατεθεισῶν συλλογῶν ἠνεώχθη ἤδη καὶ εἶναι προσιτὴ καθ' ἑκάστην τῷ κοινῷ ἢ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φιλογενοῦς κ. Ἰωάννου Δημητρίου δωρηθεῖσα τῷ ἔθνει αἰγυπτιολογικὴ συλλογὴ ἀξία λόγου πολλοῦ, περὶ ἧς προσεχῶς τὰ νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ῥωμαϊκῆς κατοχῆς εἰσέτι μὴ καταταχθέντα, θέλουσι προσεχῶς παραδοθῆ εἰς θεῶν τῷ κοινῷ. Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ τῇ αἰγυπτιολογικῇ συμπεριελήφθησαν καὶ ὅσα αἰγυπτιακὰ ἀντικείμενα ἐκέκτητο τέως ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἐκτεθειμένα ἐν τῷ Βαρβακείῳ καὶ τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐκτεθειμένα ἐν τῷ φυσιογραφικῷ Μουσείῳ,

— Πλὴν τῆς αἰγυπτιολογικῆς συλλογῆς καὶ ἡ τῶν Μυκηναίων ἀρχαιοτήτων εἶναι τοῦ λοιποῦ καθ' ἑκάστην προσιτὴ τῷ κοινῷ.

— Ἡ συλλογὴ τῶν ἀγγείων καὶ τῶν πηλίνων καὶ χαλκίνων ἀντικειμένων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἡ μετενεχθεῖσα ἐκ τοῦ Βαρβακείου εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Μετσοβείου πολυτεχνείου ἔσται ἐντελῶς κατατεταγμένη μέχρι τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου.

— Αἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ νεκροπόλει τῆς Τανάγρας ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταμπακῆ ἐξηκολούθησαν καὶ τὸν λήξαντα μῆνα. Ἐκτὸς τῶν πηλίνων εἰδωλίων ὧν δύο τὰ κάλλιστα θέλομεν ἰδίᾳ περιγράψαι ἐν τῷ προσεχῇ τεύχει εὐρέθησαν καὶ πολλὰ ἀγγεῖα ὧν τινὰ ἀρίστης τέχνης. Ἐν τῶν ἀγγείων τούτων κίνηρος μέλας ἀνευ εἰκόνων ἀλλὰ τετορευμένος φέρει μικροῖς γλυπτοῖς γράμμασι τὴν ἐπιγραφὴν *Τεισίας ἐποίησεν*. Ἐν ἐνὶ δὲ τάφῳ εὐρέθησαν δύο μέγιστα ἀγγεῖα ἀρίστα, ὧν ἐν παριστάῳ ἀγῶνα ἐφίππων καὶ πεζῶν εἶναι δὲ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν τέχνην ἐν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀγγείων τῆς συλλογῆς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας.

— Αἱ παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, ἐνεργούμεναι ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Καββάδια προβαίνουνσι δραστηρίως ἀποκαλύψασαι ἤδη τὸ πλεῖστον κοίλου τοῦ ἐκεῖ σωζομένου μεγάλου θεάτρου ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπ' αὐτοῦ θάμνων καὶ χωμάτων τὰ ὁποῖα ἐπεσώρευσαν αἰῶνες. Ἡ τελευταῖον γενομένη ἀποπειρακτῆριος ἀνασκαφὴ καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σκηνῆς, ἠγάγεν εἰς φῶς τοὺς τοίχους ταύτης καὶ κολοσσαῖον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἄγαλμα καλῆς τέχνης.

— Ἐν Καστελλίῳ τῆς Κισσάμου Κρήτης Ὀθωμανὸς ἀνασκαπτῶν ἀγρὸν εὔρε πλάκα μαρμάρινον συντετριμμένην φέρουσαν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος καὶ λέοντα ἐρείδοντα τὸν πόδα ἐπὶ σφαιράς. Πλὴν τῆς πλακῆς ταύτης εὐρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ μέρει κίονες μαρμάρινοι ὠραίως κατασκευῆς.

Εἰς τούτων φέρει πρὸς τὴν κορυφὴν κάτωθεν τοῦ κιονοκράνου τὴν ἐπιγραφὴν **ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ**.

— Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Σαμίων ἐψήφισεν ὅπως ἐν Σάμῳ ἰδρυθῆ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ὅπερ θὰ περιλάβῃ τὰς ἀπανταχοῦ τῆς νήσου ἀνευρεθείσας ἀρχαιότητας.

— Ἡ ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐψηφίστατο τὸ ποσὸν δεκάπεντακισχιλίων μαρκῶν πρὸς ἔκδοσιν συστηματικὴν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὴν 3 Μαΐου ἤρξαντο αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις τῆς ἐνταῦθα σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν περισταμένων τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργοῦ καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἀρχῶν. Ὁ ἑφορος τῆς σχολῆς κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς ἐξεφώνησε κατάλληλον λόγον ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου κυρίων Εὐγενίου Δεπάστα ἀρχιμανδρίτου, Στεφάνου Ἰωαννίδου καὶ Ἰω. Μεσολωρᾶ.

Ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς ἐξετάσθησαν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν γ' καὶ τὴν β' τάξιν ὡς καὶ τὸ β' τμήμα τῆς α' τάξεως, διότι οἱ τοῦ α' τμήματος δὲν ἐξετάζοντο δημοσίᾳ. Ἐξετάσθησαν δὲ καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν φωνητικὴν μουσικὴν. Ἐκ τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν ἔλαβον τὸν βῆθμον ἀριστα οἱ ἐξῆς:

Παντελῆς Διαλινὸς τῆς γ'.	τάξεως	ἐτῶν	11	ἐκ Πάρου ὑπηρετῆς
Ἰωάννης Κολιοῦ τῆς β'.	»	»	13	Κορίνθου ὀψοφόρος
Ἰω. Α. Κουσκουλέτος	»	»	18	»
Δημήτριος Πολίτου	»	»	16	Κων/πόλεως ὑπηρετῆς
Σωτήριος Κοσμᾶς	»	»	15	Ἄργους ὑποδηματοκαθ.
Δημήτρ. Στρατηγὸς τῆς α'.	»	»	13	Αἰγίνης ξυλουργὸς
Παναγ. Πετρόπουλος	»	»	14	Κορίνθου ὀψοφόρος
Δημήτρ. Βασιλείου	»	»	10	»
Βασίλειος Νικολάου	»	»	16	Γορτυνίας ἐφημεριδοπ.
Κωνσταν. Μαρτίνης	»	»	14	Ἄνδρου ὑπηρετῆς

Ἐκ δὲ τῆς γ'. ἦτοι τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἀπελύθησαν πέντε μαθηταὶ λαβόντες τὰ σχετικὰ ἀπολυτήρια, ἐνδεικτικὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν καὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς πρὸς περαιτέρω ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποκατάστασιν. Ἴδου αὐτοί.

Παν. Διαλινὸς	ἐκ Πάρου	ἐτῶν	11	ὑπηρετῆς
Βασ. Γεωργίου	ἐκ Θεσσαλίας	»	22	»
Μελ. Σταύρου	ἐξ Ἠπείρου	»	20	κτίστης

Κοσ. Βασιλείου ἐκ Μακεδονίας » 22 ἐργάτης

Ἀθ. Παναγιωτόπουλος Κορινθίας » 14 ὀψοφόρος

Τὸν λήξαντα ὁμοίως μῆνα ἐγένοντο αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις τὴν μὲν 17 Μαΐου τῆς ἐν Ζακύνθῳ σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, τὴν δὲ 24 Μαΐου τῆς ἐν Σύρῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν. Ἐν ταῖς ἐξετάσεσι τῆς σχολῆς τῆς Σύρου ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Μεθόδιος Παπαναστασόπουλος ἑφορος τῆς σχολῆς ἐξεφώνησε κατάλληλον λόγον, ὃ δὲ κ. Ν. Παπαδάμ ἐξέθηκε τὴν λογοδοσίαν τῆς σχολῆς. Οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς Σύρου ἐξετάσθησαν δημοσίᾳ καὶ εἰς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, τοῦ ἐξ αὐτῶν μουσικοῦ θιάσου πικνίσαντος διάφορα τεμάχια.

Ἡ ἐφορία ἀπεφάτισεν ὅπως συμπληρώσῃ τὸν β'. τόμον τῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐκδιδομένων νεοελληνικῶν ἀναλέκτων. Οὕτω δὲ προσεχώσῃ θελουσι ἐκδοθῆ τὰ φυλλάδια ζ' καὶ η'. περιέχοντα ἀνέκδοτα δημοτικὰ ἔσματα Θήρας καὶ ἀνέκδοτα ἱστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Τὸ ἔαρ τοῦ 1881.—Τὸ ἔαρ κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Μάρτιον Ἀπρίλιον καὶ Μάιον ἰδοὺ κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν παρατηρήσεις τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλιψίς ἦν 751,39 χμ. ἀπέναντι 751,92 τοῦ ἔαρος τοῦ παρελθόντος ἔτους, καὶ μεγίστη μὲν τὴν 24 Μαρτίου (760,39) ἐλαχίστη δὲ τὴν 21 Ἀπριλίου (744,32). Ἡ μέση θλιψίς τῶν τριῶν μηνῶν ἦν:

Μάρτιος	752,38
Ἀπρίλιος	750,75
Μάιος	751,04

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βῆθμους τῆς ἑκατονταβάθμου διαίρεσεως (Κελσίου) ἦν 16,54 ἀπέναντι 15,56 τοῦ μέσου ὄρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἔαρος τοῦ 1880. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 6 Μαΐου (27,6) ἐλαχίστη δὲ τὴν 18 Μαρτίου (0,6). Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἦν:

Μάρτιος	12,82
Ἀπρίλιος	16,93
Μάιος	19,87

Ὁ Μάιος ἐξαιρετικῶς ἐφέτος παρουσίασεν ἐν γένει φαινόμενα παράδοξα μετεωρολογικὰ. Ἴδου δ' ἐν παραβολῇ ἡ μέση θερμοκρασία αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν τῶν παρελθόντων ἐτῶν.

Μάιος	1881	19,87
	1880	21,07
	1879	20,11
	1878	21,95
	1877	20,62
	1876	22,68
	1875	21,02

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 23 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 62,83 χμ.

Ἡμέρας ἀστραπῶν ἔσχομεν ἕξ, βροντῶν δὲ τρεῖς.

Ἐπικρατήσαντες ἀνεμοὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔαρ ἦσαν οἱ ΝΔ, πνεύσαντες κατὰ 39 ἡμέρας, μετ' αὐτοὺς δ' ἔρχονται οἱ ΒΑ. πνεύσαντες ἡμέρας 24. Ἐπνευσαν δὲ καὶ 13 ἡμέρας Ν καὶ 2 ΝΑ· ἔτι δὲ ΒΔ ἡμέρας 8 καὶ Δ ἡμέρας 5. Ἄνεμοι Β καὶ Α οὐδεμίαν ἔπνευσαν ἡμέραν.

*

*

Τὰ θύματα τῆς Χίου.—Κατ' ἐπίτημον στατιστικὴν διαβιβασθεῖσαν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν τὰ θύματα ἐν Χίῳ ἐκ τοῦ σεισμοῦ τῆς 22 Μαρτίου ἀνέρχονται ἐπὶ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ 66398 ψυχῶν εἰς 4869, ἕξ ὧν 3558 φονευθέντες καὶ 1311 πληγωθέντες. Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει τῆς Χίου μετὰ τῶν Λιβαδίων καὶ τοῦ Κάμπου τὰ θύματα ἀνέρχονται εἰς 1236 ἦτοι 897 φονευθέντας καὶ 339 πληγωθέντας, ἐν δὲ τῷ Φρουρίῳ οἱ φονευθέντες μὲν ἀνέρχονται εἰς 174 καὶ οἱ πληγωθέντες εἰς 40. Ἐκ τῶν χωρίων τὰ μᾶλλον παθόντα εἶναι τὰ χωρία τοῦ Κάμπου καὶ τὰ Μαστιχοχώρια συλλήβδην καλούμενα. Ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Κάμπου ἀριθμοῦσι πληθυσμὸν 5245 ψυχῶν τὰ θύματα ἀνέρχονται εἰς 1081 ἕξ ὧν 899 φονευθέντες καὶ 182 πληγωθέντες ἦτοι 20 % περίπου, ἰδίᾳ δὲ τὸ μᾶλλον παθὸν εἶναι τὸ χωρίον Βερθεράτο ἔνθα ἐπὶ 245 κατοίκων ἐφονεύθησαν 118 καὶ ἐπληρώθησαν 18 ἦτοι πλέον ἢ οἱ ἡμίσεις. Εἰς δὲ τὰ Μαστιχοχώρια ἀριθμοῦντα 13957 τὰ θύματα ἀνέρχονται εἰς 1884 ἕξ ὧν 1416 φονευθέντες καὶ 468 πληγωθέντες. Τὰ μᾶλλον παθόντα ἐκ τῶν Μαστιχοχωρίων εἶναι ἡ Καλλιμασιὰ ἀριθμοῦσα 480 θύματα (425 φονευθέντας καὶ 55 πληγωθέντας) ἐπὶ 1102 ψυχῶν, τὸ Θολὸ Ποτάμι ἀριθμοῦν 241 (147 φονευθέντας καὶ 92 πληγωθέντας) ἐπὶ 668 ψυχῶν καὶ τὰ ἕξω Δίδυμα ἐκ τῶν 140 κατοίκων τῶν ὁποίων 64 μόνον δὲν ἔπαθον. Τὸ Πυργὶ τὸ μεγαλειότερον τῶν Μαστιχοχωρίων ἀριθμοῦν 1686 κατοίκους οὐδὲν ἔπαθεν πλὴν 3 πληγωθέντων. Τὰ τῶν Ἐπανωχωρίων τέλος ὀλίγα ἔπαθον καὶ ἐπὶ πληθυσμοῦ 20966 κατοίκων ἀριθμοῦμεν 454 θύματα ἦτοι μόνον 172 νεκροὺς καὶ 282 πληγωθέντας. Σχετικῶς ἐκ τῶν χωρίων τούτων τὸ πλεῖστον ἔπαθε τὸ Βροντάδον ἐν ᾧ ἕξ 7000 κατοίκων ἐφονεύθησαν 80 καὶ ἐπληρώθησαν 238.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΝΣΕΦΗΝΟΥ

EM. GILLIERON DESS.

VENISE ETAB. KIRCHMAYR & SOZZI

